

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ ΖΩΗΣ ΤΟΥ Π.Τ.Δ.Ε, Ε.Κ.Π.Α.:
ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ/ΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ**

Επιστημονική Υπεύθυνη:

Ρέα Κακάμπουρα, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Λαογραφίας, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Διευθύντρια Εργαστηρίου Κοινωνικών Επιστημών

Επιστημονική Υπεύθυνη του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής

Ερευνητική Ομάδα:

Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη, Δρ. Πολιτισμικών Σπουδών ΕΚΠΑ

Γεώργιος Μπουγιούκος, Δρ. Κοινωνιολογίας, ΕΚΠΑ

ΑΘΗΝΑ, 2021

**Τίτλος: ΑΡΧΕΙΟ ΑΦΗΓΗΣΕΩΝ ΖΩΗΣ ΤΟΥ Π.Τ.Δ.Ε, Ε.Κ.Π.Α.: ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ/ΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ**

ISBN: 978-618-82007-3-9

**Copyright © ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ, ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ & ΡΕΑ ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ**

Μορφή: e-book

Έκδοση: Αθήνα 2021

**Εκδότης: ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ
ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ, ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ, Μαρασλή 4, Τ.Κ. 10676, Αθήνα**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	2
I. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
Η βιογραφική προσέγγιση, οι αφηγήσεις ζωής και η αξιοποίησή τους από τις κοινωνικές επιστήμες και ανθρωπιστικές σπουδές στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ	4
Εφαρμογές της βιογραφικής προσέγγισης: η ελληνική εμπειρία	5
Η βιογραφική προσέγγιση και η λαογραφική επιστήμη.....	6
Το <i>Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΕΚΠΑ)</i>	8
ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	15
II. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	2
ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ.....	2
1. ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑ	3
2. ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	6
3. ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ.....	9
4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	15
4.1. Γάμος.....	15
4.2. Παιδιά.....	27
4.3 Φύλο Παιδιών	37
6. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ.....	54
6.1 Επάγγελμα Πατέρα Αφηγητή.....	54
6.2 Επάγγελμα Μητέρας Αφηγητή.....	60
6.3 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ/ ΡΙΑΣ	66
6.3.1 Αφηγητές με Ένα Επάγγελμα.....	69
6.3.2 Αφηγητές με Περισσότερα Επαγγέλματα	79
6.4 Επάγγελμα Συζύγου Αφηγητή	84
6.5 Επάγγελμα Παιδιών Αφηγητή.....	89
7. ΤΟΠΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ.....	96
8. ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	105
III. ΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	122
1. Έτος Πραγματοποίησης Συνέντευξης	125
2. Τεχνικές Συνεντεύξεων	128
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑ	134
Βιβλιογραφικές αναφορές	136

Πρόλογος

Κάθε έρευνα είναι ένα ταξίδι αναζήτησης. Το συγκεκριμένο ταξίδι σύστασης του *Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής* του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών είχε και εξακολουθεί να έχει πολλούς συνοδοιπόρους που συνέβαλαν στην καταγραφή προσωπικών και οικογενειακών εμπειριών στην πορεία ενός αιώνα και παραπάνω: εκατοντάδες άντρες και γυναίκες από την Ελλάδα και την Κύπρο που δέχθηκαν πρόθυμα να αφηγηθούν τις περιπέτειες, τις αγωνίες, αλλά και τις χαρές της ζωής τους και ισάριθμους/ες ερευνητές και ερευνήτριες, προπτυχιακοί/ές κυρίως φοιτητές και φοιτήτριες του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ που ανέλαβαν να τις ακούσουν και να τις καταγράψουν με παρότρυνση και καθοδήγηση των καθηγητών Λαογραφίας Μ. Γ. Μερακλή και Ρ. Κακάμπουρα. Για τη δημιουργία και την οργάνωση του πλουσιότατου οπτικοακουστικού και έντυπου υλικού των συνεντεύξεων σε Αρχείο εργάστηκαν κατά τη διάρκεια είκοσι πέντε περίπου χρόνων προπτυχιακοί/ές και μεταπτυχιακοί/ές φοιτητές και φοιτήτριες και αποσπασμένοι/ες στο ΠΤΔΕ εκπαιδευτικοί. Ένα μεγάλο ευχαριστώ από καρδιάς σε όλες και όλους που προανέφερα και στον καθένα ξεχωριστά για την πολύ σημαντική συμβολή τους στη δημιουργία του σπουδαίου αυτού αποθετηρίου της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Το 2008 δημοσιεύτηκε η πρώτη έκδοση του βιβλίου μου «Αφηγήσεις ζωής: Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα», στο ερευνητικό μέρος του οποίου ανέλυσα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τις τεχνικές λήψης 466 συνεντεύξεων αφηγήσεων ζωής του Αρχείου. Δώδεκα χρόνια αργότερα, το υλικό του Αρχείου έχει σχεδόν διπλασιαστεί και συνεχίζει να εμπλουτίζεται από σημαντικές προσωπικές αφηγήσεις και καταθέσεις ψυχής. Θεώρησα λοιπόν σημαντικό να επαναληφθεί η έρευνα σε 757 συνεντεύξεις του Αρχείου, με εμβριθέστερη ποσοτική ανάλυση που περιλαμβάνει πολύ ενδιαφέρουσες συγκρίσεις στοιχείων των κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών των αφηγητών και των αφηγητριών. Σκοπός είναι η έρευνα αυτή να φωτίσει τις αποτυπώσεις ποικίλων μετασχηματισμών της ελληνικής κοινωνίας κατά τον 20ο αιώνα αναλύοντας τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των αφηγητών και των αφηγητριών του ΑΑΖ και να αποτελέσει εφαλτήριο για νέες διεπιστημονικές έρευνες που θα θέτουν καινούργια ερωτήματα επιχειρώντας να κατανοήσουν την παιδική ηλικία, την οικογενειακή και επαγγελματική ζωή, όψεις της παράδοσης σε αντιλήψεις και πρακτικές μέσα από τις τροχιές και τις εμπειρίες ζωής των αφηγητών/ριών.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους συνοδοιπόρους μου στο ταξίδι της παρούσας έρευνας: Τον Γιώργο Μπουγιούκο, Δρ. Κοινωνιολογίας και την Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη, Δρ. Πολιτισμικών Σπουδών για την άψογη συνεργασία στην υλοποίηση του ερευνητικού προγράμματος, που περιλαμβάνει την έρευνα αυτή και τη δημιουργία ιστοσελίδας του ΑΑΖ. Θερμές ευχαριστίες επίσης, στο συνεργάτη του Αρχείου Χαράλαμπο Σταμπόλη, Msc Λαογραφίας, για την επιμέλεια του Μητρώου και του Οπτικοακουστικού Αρχείου του ΑΑΖ και στον Λεωνίδα Εξαρχάκο, μέλος του Διοικητικού Προσωπικού του ΠΤΔΕ, για τη σημαντική βοήθειά του στη δημιουργία της ιστοσελίδας του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής.

Το ερευνητικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε τη χρονική περίοδο από τον Ιούνιο έως το Δεκέμβριο 2020 και χρηματοδοτήθηκε από τον ΕΛΚΕ του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Κ.Ε. 16730).

Αθήνα, 7 Ιανουαρίου 2021
Η Επιστημονική Υπεύθυνη
Αν. Καθηγήτρια Ρέα Κακάμπουρα

Ι. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η βιογραφική προσέγγιση, οι αφηγήσεις ζωής και η αξιοποίησή τους από τις κοινωνικές επιστήμες και ανθρωπιστικές σπουδές στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ

Η μελετημένη συλλογή και η ερευνητική χρήση τεκμηρίων ζωής, ιστοριών, απολογισμών και αφηγήσεων (Plummer, 1983: 13), στις οποίες περιγράφονται καθοριστικές και σημαδιακές στιγμές συγκεκριμένων ανθρώπων, συναποτελούν ό,τι αποκαλείται βιογραφική μέθοδος. Η εν λόγω προσέγγιση ανήκει στις ποιοτικές μεθόδους έρευνας των κοινωνικών επιστημών και κύριο χαρακτηριστικό της είναι η προσπάθεια κατανόησης των κοινωνικών και πολιτισμικών φαινομένων διά μέσου της ερμηνείας βιογραφικών αφηγηματικών κειμένων. Με τις απαρχές της να εντοπίζονται στη γραπτή λογοτεχνική αυτοβιογραφία (Πασχαλίδης, 1993: 39), η βιογραφική προσέγγιση μπορεί να νοηθεί και ως λογοτεχνικό είδος. Ανιχνεύεται στην επονομαζόμενη προσωπική λογοτεχνία και, ήδη από τον 19^ο αιώνα, σε πρώιμες και ταξικά προσδιορισμένες μορφές λαϊκής-εργατικής αυτοβιογραφίας στη Γερμανία (Münchow, 1979: 355-372). Ωστόσο, η συνομιλία της βιογραφικής μεθόδου με τις κοινωνικές επιστήμες εκκινεί περίπου την ίδια περίοδο με την ενσωμάτωσή της στην ερευνητική μεθοδολογία και στην πρακτική της επιστήμης της κοινωνικής ανθρωπολογίας (Langness, 1965: 4-5). Παρόλη την αρχικά περιορισμένη χρήση της μεθόδου από τους κοινωνικούς ανθρωπολόγους, τη μονοσήμαντη ανάλυση των σχετικών τεκμηρίων και την κριτική που έχει ασκηθεί (Petronoti, 1992: 68), η αξιοποίηση των προσωπικών αφηγήσεων στο πεδίο της ανθρωπολογικής έρευνας προσφέρει σημαντικά στοιχεία για τη δυναμική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον πληροφορητή ως μέλος μιας φυλετικής ομάδας και στον πολιτισμό του.

Η βιογραφική προσέγγιση συνδέθηκε, εξάλλου, στενά και με την επιστήμη της κοινωνιολογίας. Ειδικότερα, κοινωνιολόγοι της Σχολής του Σικάγο στις δεκαετίες του 1920 και 1930 χρησιμοποίησαν αφηγήσεις ζωής ως κοινωνιολογικό υλικό σε έρευνές τους εντός του πλαισίου της «συμβολικής διαντίδρασης». Με το κομβικό έργο *The Polish Peasant in Europe and America* των Thomas & Znaniecki (1918-21) αναδείχτηκε η πραγματικότητα των κοινωνικών συνόλων και, πιο συγκεκριμένα, οι τάξεις, η κουλτούρα τους, η εμπειρία της μετανάστευσης κ.λπ. Εντούτοις, από το 1940 και τουλάχιστον για δυο δεκαετίες, παρατηρήθηκε

μια απομάκρυνση των κοινωνιολόγων από τη βιογραφική μέθοδο για να επανακάμψει στη δεκαετία του 1970 και να εμπλουτίσει την εμπειρική έρευνα (Κακάμπουρα, 2011).

Στο πεδίο της ιστορίας, από τη δεκαετία του 1970 παρατηρήθηκε μια εντυπωσιακή στροφή από τις αρχειακές πηγές στην προφορική μαρτυρία (Thompson, 2002: 55-115). Οι λειτουργίες της μνήμης και της βιωμένης εμπειρίας, η συγκρότηση της υποκειμενικότητας και η ταυτότητα των σιωπηλών μειοψηφιών (Πασσερίνι, 1998) αποτέλεσαν τα νέα επίκεντρα ενδιαφέροντος των ιστορικών, οι οποίοι και εμπλούτισαν μεθοδολογικά και σημασιολογικά την έρευνά τους με τη βιογραφική προσέγγιση.

Από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, η μεταμοντέρνα στροφή και ο επιστημονικός σκεπτικισμός απέναντι στην αποτελεσματικότητα του θετικισμού οδήγησε σε μια εκ νέου αξιοποίηση της βιογραφικής προσέγγισης. Προς μια «γλωσσοκειμενική» κατεύθυνση κινήθηκαν και οι βρετανικές Πολιτισμικές Σπουδές (Wengraf, Chamberlayne & Bornat, 2002), οι οποίες από την εποχή του σημαντικού έργου *The Uses of Literacy* (1957) του Richard Hoggart, παρείχαν από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα συμβολές που εξήραν τον ρόλο της αυτοβιογραφίας και της βιογραφικής προσέγγισης εν γένει στην πολιτισμική ανάλυση (McGuigan, 1997; Murdock, 1997; Denzin, 1997).

Εφαρμογές της βιογραφικής προσέγγισης: η ελληνική εμπειρία

Στην Ελλάδα, η εμφάνιση της βιογραφικής μεθόδου και οι ποικίλες εφαρμογές της υπήρξαν χρονικά καθυστερημένες και προς αυτή την κατεύθυνση συνετέλεσε τόσο η κραταιά θετικιστική επιρροή και η αναμενόμενη επικράτηση του εμπειρικοστατιστικού μοντέλου, όσο και η αργοπορημένη ακαδημαϊκή θεσμοθέτηση της κοινωνικής ανθρωπολογίας στη δεκαετία του 1980, αλλά και η εξίσου αργή εμφάνιση της προφορικής ιστορίας (Κακάμπουρα, 2011: 67). Με πρώτες εφαρμογές ως τεχνική στο πεδίο της Κλινικής Ψυχολογίας (Ναυρίδης, 1997. Ναυρίδης, 1994), η βιογραφική προσέγγιση δύναται να πάρει τη μορφή της ιστορικοπολιτισμικής μονογραφίας (Κιτρομηλίδης, 1985), της κοινωνιολογικής βιβλιογραφικής επισκόπησης (Θανοπούλου-Πετρονάτη, 1987), της τεχνικής της ιστορίας ζωής στην ανάλυση των σχέσεων ιστορίας και κοινωνιολογίας (Λαμπίρη-Δημάκη, 1990). Παράλληλα, θα πρέπει να επισημανθεί η σύνδεση της βιογραφικής προσέγγισης με την προφορική ιστορία (ενδεικτικά, βλ. Μπουτζουβή & Θανοπούλου, 2002: 3-21. Μπενβενίστε & Παραδέλλης, 1994. Βαν Μπούσχοτεν, 1997. Μπάδα, 2003): η ανεκτίμητη αξία της προφορικής προσωπικής μαρτυρίας εν μέσω σημαντικών

κοινωνικοπολιτικών συνθηκών επισημαίνεται σε πλήθος εργασιών που αναδεικνύουν την κοινωνική εμπειρία, όπως και το τραύμα των σιωπηλών υποκειμένων. Πολύ σημαντικό ρόλο στην προώθηση της προφορικής ιστορίας σε ερευνητικό, θεωρητικό (διοργάνωση ημερίδων, συνεδρίων, σεμιναρίων) και κοινωνικό επίπεδο (επιστημονική υποστήριξη δικτύου Ομάδων Προφορικής Ιστορίας σε διάφορα μέρη της Ελλάδας) διαδραματίζει η Ένωση Προφορικής Ιστορίας¹ που ιδρύθηκε στις 13 Φεβρουαρίου 2013 με έδρα το Βόλο.

Η βιογραφική προσέγγιση και η λαογραφική επιστήμη

Ως κοινωνική επιστήμη η λαογραφία, στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται η παρούσα συλλογή αφηγήσεων ζωής, εξέτασε και αποθησαύρισε ήδη από τον 19^ο αιώνα σε λαογραφικές συλλογές και αρχεία προφορικές αφηγήσεις της παραδοσιακής, προβιομηχανικής κοινωνίας. Ωστόσο ως «αυθεντικές» λαογραφικές αφηγήσεις θεωρήθηκαν τα «παραδοσιακά» είδη (παραμύθια, μύθοι, θρύλοι, παροιμίες, αινίγματα, επωδές, κ.λπ.) τα οποία, με τον πλούτο των παραλλαγών τους, ακολουθούσαν συγκεκριμένα πρότυπα καθώς παραδίδονταν προφορικά «από γενιά σε γενιά». Στην δεκαετία του 1970 στις ΗΠΑ οι λαογράφοι στράφηκαν σε νέα αφηγηματικά είδη (Κακάμπουρα, 2013α: 1047-1060) συμπεριλαμβάνοντας στις έρευνές τους «προσωπικές αφηγήσεις» (Dorson, 1972: 67-8) και «ιστορίες προσωπικών εμπειριών» (Stahl, 1977. 1988) επηρεασμένοι και από την κοινωνιογλωσσολογική μέθοδο ανάλυσης των αφηγήσεων του Dell Hymes (1972).

Στην Ελλάδα το ενδιαφέρον για τις προσωπικές αφηγήσεις ξεκίνησε ήδη από τη δεκαετία του 1930, όταν η Μέλπω Λογοθέτη-Μερλιέ κατέγραψε μαζί με τα τραγούδια, στο πλαίσιο της δράσης του Συλλόγου Δημοτικών Τραγουδιών που ίδρυσε ο Hubert Pernot, και τις βιογραφίες των Μικρασιατών προσφύγων, οι οποίες εντάχθηκαν στο Αρχείο Μικρασιατικής Λαογραφίας. Ωστόσο η αξιοποίηση των αφηγήσεων ζωής από τις σύγχρονες λαογραφικές σπουδές αρχίζει από τη δεκαετία του 1980 και συνεχίζεται ως τις μέρες μας. Θα μπορούσαν να εντοπιστούν δυο μεθοδολογικές τάσεις όσον αφορά στην αξιοποίηση της βιογραφικής προσέγγισης από την ακαδημαϊκή μεταπολιτευτική ελληνική λαογραφία (Κακάμπουρα 2011: 85-105). Ο Μιχάλης Γ. Μερακλής προσεγγίζει τη λαϊκή αυτοβιογραφία ως είδος της λαϊκής λογοτεχνίας, που φέρει τη μορφή ενός ατομικού έργου. Ωστόσο επισημαίνει ότι τα καταγεγραμμένα ατομικά βιώματα

¹ <http://www.epi.uth.gr/index.php?page=home>

διαμορφώνονται στο πλαίσιο μιας συλλογικότητας, ικανής να διαμορφώσει τη συλλογική εμπειρία και μνήμη υπό το πρίσμα του αγροτικού παραδοσιακού πολιτισμού (Μερακλής, 1993). Από την άλλη πλευρά, η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος (Κυριακίδου, 1993) εστίασε σε συγκεκριμένη εθνοπολιτισμική ομάδα και συνέδεσε τη λαογραφία με την προφορική ιστορία, προκειμένου να αναδείξει διαφορετικές διαστάσεις στη συγκρότηση της μικρασιατικής προσφυγικής συνείδησης. Έως και τις ημέρες μας, η χρήση της βιογραφικής προσέγγισης στη λαογραφική έρευνα εξακολουθεί να αξιοποιείται ερευνητικά πρωτογενώς, αλλά και δευτερογενώς με την ανάλυση συνεντεύξεων που έχουν συλλεχθεί σε αρχεία, όπως το ΑΑΖ του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ (Κακάμπουρα 2011: 85-105. 2013β: 505-519) και να ρίχνει φως σε πολύ ενδιαφέρουσες πτυχές και νοηματοδοτήσεις από τους/τις αφηγητές/ριες του παραδοσιακού και σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού.

Το Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΕΚΠΑ)

Το Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών έχει την έδρα του στο *Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών* του Τμήματος στο Μαράσλειο. Επιστημονική Υπεύθυνη του Αρχείου είναι η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ρέα Κακάμπουρα.

Το Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής (ΑΑΖ) του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ αποτελείται –έως το Δεκέμβριο 2020- από 798 ηχογραφημένες και βιντεοσκοπημένες συνεντεύξεις αφηγήσεων ζωής μαζί με τα μεταγραμμένα κείμενά τους, τα οποία πλαισιώνονται από εκθέσεις της ερευνητικής διαδικασίας, πλούσιο φωτογραφικό υλικό και, σε ορισμένες περιπτώσεις, άλλα τεκμήρια από τα προσωπικά και οικογενειακά αρχεία των αφηγητών/ριών. Η συλλογή των συνεντεύξεων αφηγήσεων ζωής εκκινεί το 1989. Το υλικό έχει ληφθεί από φοιτητές/τριες στο πλαίσιο των μαθημάτων «Κοινωνική Λαογραφία Ι» και «Κοινωνική Λαογραφία ΙΙ» που δίδασκε ο ομότιμος καθηγητής Λαογραφίας Μιχάλης Μερακλής (1989-2001) και των μαθημάτων «Παιδαγωγικά της Λαογραφίας», «Λαογραφία: Κοινωνική Συγκρότηση» και «Αφηγήσεις ζωής, Λαογραφία και Εκπαίδευση» που δίδασκε ή/και διδάσκει από το 2002 έως σήμερα η αναπληρώτρια καθηγήτρια Λαογραφίας Ρέα Κακάμπουρα. Από το 1995 και εξής στο πλαίσιο των μαθημάτων λαογραφίας οργανώθηκαν ειδικά σεμινάρια σχετικά με τη βιογραφική συνέντευξη από τη Ρέα Κακάμπουρα, τα οποία εξελίχθηκαν στο αυτοτελές μάθημα «Αφηγήσεις ζωής, Λαογραφία και Εκπαίδευση». Τα παραπάνω μαθήματα υποδεικνύουν τη σαφή και στενή σχέση της βιογραφικής προσέγγισης με τη Λαογραφία, αλλά και με την Κοινωνιολογία, την Ιστορία και την Παιδαγωγική, καθώς μέσα από το αφηγηματικό υλικό αναδεικνύεται η οικογενειακή μνήμη και η εμπειρία της παιδικής και νεανικής ηλικίας, της διαπαιδαγώγησης, της σχολικής ζωής, των επαγγελματικών πρακτικών, καθώς και αντιλήψεις, νοοτροπίες, συμπεριφορές και πρακτικές που αναδεικνύουν πολιτισμικές αντιστάσεις αλλά και μετασχηματισμούς της οικογένειας και της ελληνικής κοινωνίας κατά τον 20ο και τον 21ο αι.

Ο σκοπός των ειδικών σεμιναρίων και μαθημάτων για τη βιογραφική συνέντευξη είναι διπλός: Αφενός εξυπηρετεί παιδαγωγικούς – διδακτικούς στόχους εισάγοντας τους/τις φοιτητές/ριες σε ερευνητικές πρακτικές των ποιοτικών μεθόδων έρευνας των κοινωνικών επιστημών, με τις οποίες προσεγγίζει και η σύγχρονη λαογραφία τα πολιτισμικά φαινόμενα που μελετά, αφετέρου εμπεριέχει ερευνητικούς στόχους, αφού η συγκέντρωση του πολύτιμου αυτοβιογραφικού υλικού εξυπηρετεί τις ανάγκες της σύγχρονης λαογραφικής-ανθρωπολογικής-

κοινωνιολογικής-ιστορικής έρευνας που ενδιαφέρεται για την κατανόηση και ερμηνεία της πρόσληψης και βίωσης παραδοσιακών και σύγχρονων πολιτισμικών αξιών, αντιλήψεων και κοινωνικών δράσεων από τα υποκείμενα.

Η παιδαγωγική-διδασκτική σκοποθεσία σχετίζεται με την κατάρτιση των αυριανών εκπαιδευτικών στη βιογραφική μέθοδο, με στόχο να την εφαρμόσουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα διαγενεακής και διαπολιτισμικής έρευνας όψεων του λαϊκού πολιτισμού και της μικρο-ιστορίας με βάση τη μέθοδο project (Κακάμπουρα, 2016:284-293. Κακάμπουρα & Κέζα 2014: 351-360).

Σε μια διαδρομή τριάντα περίπου χρόνων (Μάιος 1989 - Δεκέμβριος 2020) συγκεντρώθηκαν 798 αφηγήσεις ζωής ατόμων ελληνικής καταγωγής που αφηγούνται την προσωπική εμπειρία τους εστιασμένη στην οικογενειακή ιστορία, τις μνήμες από την παιδική ηλικία, την επαγγελματική ιδιότητά τους· μια εμπειρία που συνεχώς αναμετράται και συνδιαλέγεται με τις μεγάλες κοινωνικές, οικονομικές και ιστορικές αλλαγές του 20ου αιώνα, συνιστώντας ένα ενδιαφέρον πρωτογενές υλικό για τη μελέτη της διασύνδεσης της ατομικής με την ευρύτερη συλλογική, πολιτισμική μνήμη.

Για να σχεδιαστούν ερευνητικά προγράμματα που να βασίζονται είτε μερικά, είτε ολικά, ανάλογα με το υπό διερεύνηση θέμα, στο πλούσιο αφηγηματικό υλικό του αρχείου, θα πρέπει να γνωρίζουμε ποια είναι τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των αφηγητών, τα οποία διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό την ατομική τους μνήμη και αφήγηση, και πώς αυτά ομαδοποιούνται με βάση τις λεγόμενες κοινωνικές μεταβλητές (φύλο, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, τόπο καταγωγής και τόπο σημερινής διαμονής), αλλά και τις τεχνικές των συνεντεύξεων που προκαλούν διαφορετικά είδη αφήγησης.

Για την οργάνωση των συνεντεύξεων σε Αρχείο και την τεκμηρίωσή του ακολουθήθηκε η πρακτική συγκρότησης αρχείων προφορικής ιστορίας. Το ηχογραφημένο και βιντεοσκοπημένο υλικό αρχειοθετήθηκε με βάση τη χρονολογία της συνέντευξης, συγκροτώντας το *Οπτικοακουστικό Αρχείο* των Συνεντεύξεων. Στη συνέχεια η χειρόγραφη μεταγραφή των συνεντεύξεων μεταφέρθηκε σε ηλεκτρονική μορφή. Το συγκεκριμένο έργο ήταν εξαιρετικά χρονοβόρο, μιας και αναφερόμαστε σε χιλιάδες σελίδες χειρόγραφων μεταγραμμένων συνεντεύξεων, στο οποίο συνέβαλλαν πολλές/οί φοιτήτριες/ές και αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί στο ΠΤΔΕ. Επιπλέον δημιουργήθηκε ένα *Μητρώο* με βάση τη χρονολογία καταγραφής κάθε συνέντευξης. Κάθε αφήγηση ζωής εφοδιάστηκε με *τρεις καρτέλες* που περιλαμβάνουν τα

στοιχεία της συνέντευξης, του/της συνεντευκτή/ριας και του/της αφηγητή/ριας. Το Αρχείο περιλαμβάνει επίσης σε ψηφιακή μορφή *Ευρετήριο* των στοιχείων των αφηγητών/ριών, των συνεντευκτών και των συνεντεύξεων με βάση τη χρονολογία της συνέντευξης, *Ευρετήριο* με τα κείμενα όλων των μεταγραφμένων συνεντεύξεων και συγκεντρωτικό *Πίνακα* (στο πρόγραμμα Excel) με πλήρη στοιχεία όλων των συνεντεύξεων.

Εκτός από την ευρετηρίαση του υλικού πολύ σημαντική προϋπόθεση για τη δευτερογενή ανάλυση αποτελεί η πιστή στον προφορικό λόγο και στο κλίμα των συνεντεύξεων μεταγραφή τους (Τσιώλης, 2006). Κατά τη διαδικασία της μεταγραφής οι συνεντευκτές/ριες αποτυπώνουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της αποδιδόμενης διάδρασης (γλωσσικά, παραγλωσσικά, συναισθήματα και αντιδράσεις των αφηγητών/τριών), τα οποία είναι σημαντικά για την ανασυγκρότηση του νοήματος που προέκυψε απ' αυτήν. Τηρείται η διαδοχική αλληλουχία των λεχθέντων και αποδίδεται το ιδιαίτερο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα (αν υπάρχει) και των δύο ομιλητών. Σε αφηγήσεις με έντονο τοπικό ιδίωμα παρατίθεται *Γλωσσάριο*. Κάθε συνέντευξη πλαισιώνεται από φωτογραφικό υλικό, ορισμένες φορές και από άλλα τεκμήρια (π.χ. προικοσύμφωνα, επιστολές, κ.ά.) που προέρχονται από το προσωπικό και οικογενειακό αρχείο του/της αφηγητή/ριας.

Αναφορικά με την *τεχνική λήψης*, οι βιογραφικές συνεντεύξεις του ΑΑΖ του ΠΤΔΕ διακρίνονται σε τρεις τύπους ανάλογα με το βαθμό εμπλοκής του/της ερευνητή/τριας κατά τη διάρκεια της συνέντευξης: α) «ελεύθερη» ή «ανοικτή», β) «κατευθυνόμενη» ή «δομημένη» και γ) «ημικατευθυνόμενη» ή «ημιδομημένη». Το ΑΑΖ του ΠΤΔΕ διακρίνεται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες: στις «Γενικές Αφηγήσεις Ζωής», στις «Αφηγήσεις Ζωής με εστίαση στο επάγγελμα» και στις «Αφηγήσεις Ζωής με εστίαση στην εμπειρία της παιδικής και νεανικής ηλικίας». Παρακάτω τεκμηριώνονται για κάθε κατηγορία τα επιμέρους χαρακτηριστικά της.

Πιο συγκεκριμένα, οι συλλογές του ΑΑΖ του ΠΤΔΕ χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες:

1. Γενικές Αφηγήσεις Ζωής

α. Ελεύθερες

β. Κατευθυνόμενες

γ. Ημι-κατευθυνόμενες

Αναλυτικότερα:

α. Η πρώτη μεγάλη υπό-κατηγορία αφηγήσεων ζωής περιλαμβάνει 213 ελεύθερες συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν κατά τα έτη 1989 (2), 1990 (49), 1991 (53), 1994 (2), 1995 (7), 1996 (8), 1998 (8), 1999 (12), 2001 (28), 2002 (33), 2003 (8) και 2004 (2), στις οποίες το 51,6% των αφηγητών ήταν άνδρες και το 48,4% ήταν γυναίκες.

β. Στη δεύτερη υπο-υποκατηγορία της πρώτης ομάδας συμπεριλαμβάνονται 115 κατευθυνόμενες συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν με βάση τον Οδηγό βιογραφικής συνέντευξης που συνέταξε η Ρ. Κακάμπουρα (2011: 212-224) κατά τα έτη 1990 (1), 1995 (5), 1996 (1), 1998 (1), 1999 (19), 2000 (32), 2001 (6), 2002 (2), 2003 (5), 2004 (6), 2007 (7), 2008 (24), 2009 (6). Από τους/τις αφηγητές/τριες, το 39,1% ήταν άνδρες και το 60,9% γυναίκες.

γ. Η τρίτη υπο-κατηγορία περιλαμβάνει 8 ημι-κατευθυνόμενες συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν κατά τα έτη 1998 (1), 1999 (3), 2002 (1), 2003 (1), 2007 (1) και 2012 (1). Το ποσοστό των αφηγητριών ανέρχεται σε 87,5%, εν αντιθέσει με τους αφηγητές (12,5%).

Στην πρώτη συλλογή των *Γενικών Αφηγήσεων Ζωής* διακρίνονται διαφορετικά είδη αυτοβιογραφίας αναφορικά με τον τόπο γέννησης και διαμονής των αφηγητών/ριών (αστική, αγροτοαστική, αστική-πρωτεύουσα, αστική επαρχιακού χώρου, μετανάστες, ελληνισμός της Διασποράς) από σχεδόν όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζει η εκπαίδευση, το έτος γέννησης των αφηγητών που μπορεί να εντοπίζεται και στον 19ο αιώνα (π.χ. συνέντευξη [Α.Μ. 76], στην οποία ο αφηγητής γεννήθηκε το 1896 στο χωριό Άσσος Κορινθίας). Οι αφηγήσεις της πρώτης συλλογής του Αρχείου, ανεξαρτήτως της τεχνικής συνέντευξης, αναφέρονται σε όλη την πορεία της ζωής του/της αφηγητή/τριας, που συνδέεται με τον/την συντευκτή/τρια συνήθως με ενδο-οικογενειακή (συγγενική) σχέση (παππούς/γιαγιά με εγγονή/εγγονό). Όπως γίνεται αντιληπτό, στις ελεύθερες συνεντεύξεις, η παρέμβαση του/της συνεντευκτή/τριας είναι ελάχιστη, οπότε και οι αφηγητές/τριες μπορούν χωρίς παρεμβολές να διηγηθούν την ιστορία της ζωής τους, η οποία είναι, συνήθως, σύντομης χρονικής διάρκειας. Η αυτοπαρουσίαση των αφηγητών/τριών ακολουθεί μια χρονική ακολουθία στην αφήγησή τους, παρέχοντας χωρίς κάποια έξωθεν επέμβαση από τον/την συνεντευκτή/τρια ένα περίγραμμα της παιδικής, εφηβικής και ενήλικης ζωής τους, αυτό που από εκείνους/ες θεωρείται σημαντικό να ειπωθεί. Αντίθετα, τόσο στις κατευθυνόμενες όσο και στις ημι-κατευθυνόμενες συνεντεύξεις, ο αφηγηματικός λόγος των υποκειμένων περιορίζεται εξαιτίας μιας σειράς ερωτήσεων συγκεκριμένης θεματικής.

2. Αφηγήσεις ζωής με εστίαση στο επάγγελμα

Η παρούσα συλλογή περιλαμβάνει 37 συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν κατά τα έτη 1990 (14) και 1991 (23). Από τους αφηγητές/τριες, το 78,4% ήταν άνδρες και το 21,6% γυναίκες. Οι συνεντεύξεις είναι ελεύθερης τεχνικής και δεν υπάγονται σε συγκεκριμένες κατηγορίες. Αντιθέτως, εστιάζουν στη μνήμη και στην εμπειρία του επαγγέλματος, που αναδεικνύονται ανάγλυφα στις αφηγήσεις των αφηγητών/τριών. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ποικιλία των επαγγελμάτων: δεν συνδέεται αποκλειστικά με την πρωτογενή παραγωγή (γεωργός, αγρότης, μελισσοκόμος, κ.λπ.), αλλά και με επαγγέλματα της προ-καπιταλιστικής εποχής, όπως, π.χ. μυλωνάς [251], υφαντής [254]/τρια [229]. Ταυτόχρονα, αντανακλάται η σταδιακή ένταξη στην εκπαιδευτική διαδικασία, η στροφή των αφηγητών/τριών στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση και στην επιλογή επαγγελμάτων που σχετίζονται με αυτή [βλ. δάσκαλος-α, Α.Μ. 222, 239, 242, 245, 258, 259].

3. Αφηγήσεις ζωής με εστίαση στην εμπειρία της παιδικής και νεανικής ηλικίας

α. ημικατευθυνόμενες

β. κατευθυνόμενες

Η τρίτη μεγάλη συλλογή του ΑΑΖ του ΠΤΔΕ περιλαμβάνει 355 συνεντεύξεις, οι οποίες διακρίνονται σε ημικατευθυνόμενες και κατευθυνόμενες και ακολουθούν τον *Οδηγό βιογραφικής συνέντευξης με εστίαση στην εμπειρία της παιδικής και νεανικής ηλικίας* που συνέταξε η Ρ. Κακάμπουρα (2011: 225-231). Οι αφηγήσεις της συγκεκριμένης κατηγορίας αναφέρονται συνοπτικότερα στον υπόλοιπο βίο των αφηγητών/τριών και εστιάζουν στη μνήμη της παιδικής ηλικίας, της πατρικής οικογένειας, της παιδικήςσχόλης, της παιδικής εργασίας και της σχολικής εμπειρίας. Πιο συγκεκριμένα:

α. Η πρώτη υπο-κατηγορία περιλαμβάνει 143 ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν κατά τα έτη 2003 (1), 2004 (31), 2005 (34), 2006 (16), 2007 (18), 2008 (5), 2010 (1), 2013 (10), 2014 (1), 2015 (2), 2017 (24). Από τους/τις αφηγητές/τριες, το 44,1% ήταν

άνδρες και το 55,9% γυναίκες. Στις αφηγήσεις αναδύονται όψεις της παιδικής ζωής και της έμφυλης εργασίας εν μέσω κρίσιμων εθνικών στιγμών (π.χ. Β΄ Π. Π.):

«... Πρόβατα και γίδια, αλλά τα φροντίζαμε εμείς τα κορίτσια. Εγώ είχα τα γίδια και η Μαριώ τις προβατίνες. Και τι να κάναμε; Άμα δεν βοηθάγαμε θα ψοφάγανε και δεν θα τρώγαμε...» (αφήγηση της Τριανταφυλλιάς Καπελέρη [Α.Μ. 654 Γέρακας Λακωνίας, Ε.Γ. 1929]).

Παράλληλα, σκιαγραφούνται ενδιαφέρουσες διαστάσεις της παιδικής ζωής όχι μόνο στον αγροτικό, αλλά και στον αστικό χώρο. Χαρακτηριστικά, η Σταματία Κώστογλου [Α.Ζ. 684, Κορυδαλλός Αττικής, Ε.Γ. 1964] περιγράφει τα παιχνίδια που έπαιζε με τα παιδιά της γειτονιάς σε ένα άδαιο οικόπεδο στον Κορυδαλλό Αττικής:

«... Εγώ περισσότερο μες στο σπίτι αλλά με άφηναν και έβγαινα κι εγώ έξω γιατί έξω από το σπίτι μας υπήρχε ένα μεγάλο οικόπεδο και με τα παιδιά της γειτονιάς παίζαμε διάφορα παιχνίδια. Παίζαμε ένα παιχνίδι εε... με κάποια τουβλάκια, μαρμαράκια που πετάγαμε και έπρεπε το ένα να ακουμπήσει το άλλο. Παίζαμε αμπάριζα, «αμπάριζα και βγαίνω» νομίζω το λέγαμε. Εκεί συνέχεια με πιάνανε βέβαια, γιατί εγώ ήμουν το μοναδικό κορίτσι της παρέας και δεν... (γέλια) δεν έτρεχα και πολύ γρήγορα. Παίζαμε κρυφτό λίγο γιατί... δεν ήταν έτσι πολύ ζωηρό παιχνίδι, θέλαμε πιο ζωηρά έτσι πιο... τα παιχνίδια... δυναμικά ε, και πέφταμε βέβαια πάνω στις πέτρες, τα γόνατά μας ήτανε πάντα ματωμένα και βέβαια τα ακούγαμε μετά από τη μαμά μας που μας έλεγε πρόσεχε να μην πέσεις και τα λοιπά κι εμείς δεν την ακούγαμε...»

Β. Η δεύτερη υπο-κατηγορία περιλαμβάνει 212 κατευθυνόμενες συνεντεύξεις που διενεργήθηκαν κατά τα έτη 2002 (3), 2003 (21), 2004 (21), 2005 (1), 2009 (2), 2010 (1), 2011 (6), 2012 (1), 2014 (20), 2015 (35), 2017 (45), 2018 (41) και 2019 (15). Από τους/τις αφηγητές/τριες, το 31,6% ήταν άνδρες και το 68,4% γυναίκες. Στις κατευθυνόμενες συνεντεύξεις εξετάζονται θέματα της οικογενειακής, της σχολικής, της κοινωνικής και θρησκευτικής ζωής, της διαπαιδαγώγησης των αφηγητών/τριών. Ορισμένες φορές, ο/η αφηγητής/τρια ξεκινά τη διήγησή του στον/στην συνεντευκτή/τρια, παραθέτοντας μια πληθώρα πολύ ενδιαφερόντων στοιχείων που άπτονται διαφορετικών πτυχών του παραδοσιακού βίου

στον αγροτικό χώρο, αλλά και των αιτίων για μετακίνηση στην πόλη, όπως για παράδειγμα ήταν η εκπαίδευση για άτομα με προβλήματα όρασης:

«... Ήταν ένα πολύ μικρό χωριό, που είχε 150 με 200 κατοίκους, ήτανε κάμπος. Όλη μας τη μέρα, ειδικά το καλοκαίρι την περνούσαμε έξω, καθαρά γειτονιά και όλο το χωριό ήταν μια γειτονιά. Όλα τα παιδιά, επειδή δεν ήμασταν και πάρα πολλά, ήμασταν μαζί, αα τι άλλο; Παραδοσιακό χωριό καθαρά, είχε δηλαδή, τους γυρολόγους που έρχονταν με τις πραμάτειες τους, καθαρά πώς το λένε; Τα τρόφιμα μας τα είχαμε στον κήπο μας, στα χωράφια μας, τα πιο πολλά από τα ζώα δικά μας, εμείς δεν ξέραμε κρέατα, όπως ψωνίζουνε τώρα. Αυτά εν ολίγοις. Τώρα. Μέχρι τα 7. Σου είπα ότι ήμουν εκεί και ίσως και, όχι ίσως, λίγο νωρίτερα μέχρι τα 6 μου. Μετά, αναγκάστηκα να πάω στην Αθήνα για να ξεκινήσω τις σπουδές μου, το Δημοτικό γιατί εκεί ήτανε η μόνη πόλη που είχε το ειδικό σχολείο, για άτομα με πρόβλημα όρασης. Κι έτσι αναγκάστηκα να φύγω. Βέβαια ήμουν πάντα στο χωριό, Χριστούγεννα, Πάσχα και καλοκαίρι και τον υπόλοιπο καιρό στην Αθήνα...» (αφήγηση της Γ. Τ. [Α.Μ. 625, Σωτήριο Λάρισας, Ε.Γ. 1965])

ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στην ανάλυση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των αφηγητών και των τεχνικών χαρακτηριστικών των συνεντεύξεων του ΑΑΖ και βασίστηκε στα στοιχεία του Μητρώου Αφηγήσεων Ζωής που αποτελεί την βάση δεδομένων του Αρχείου. Το δείγμα της έρευνας αφορά σε 757 συνεντεύξεις που είχαν ενταχθεί στο Μητρώο την περίοδο διεξαγωγής της. Στο Μητρώο έχουν καταχωρηθεί τα δημογραφικά και τα οικονομικά χαρακτηριστικά του συνόλου των 757 αφηγητών και τεχνικά στοιχεία που αφορούν σε ισάριθμο αριθμό συνεντεύξεων. Το σύνολο των χαρακτηριστικών είναι 18 και η καταγραφή έχει γίνει με ονομαστική αναφορά σε κάθε μια περίπτωση, ενώ για λόγους προστασίας των προσωπικών δεδομένων στο Μητρώο δεν αναφέρεται το ονοματεπώνυμο του/της αφηγητή/ριας και του/της συνεντευκτή/ριας. Τα χαρακτηριστικά που αποτελούν τις μεταβλητές της επεξεργασίας και της ανάλυσης είναι:

1. Κωδικός (Αύξων αριθμός Μητρώου συνέντευξης)
2. Αφηγητής (Φύλο αφηγητή)
3. Συνεντευκτής (Φύλο συνεντεύκτη)
4. Έτος γέννησης Αφηγητή
5. Τόπος γέννησης
6. Επάγγελμα Πατέρα
7. Επάγγελμα Μητέρας
8. Εκπαίδευση Αφηγητή
9. Επάγγελμα Αφηγητή
10. Χρονολογία Γάμου
11. Τόποι Κατοικίας
12. Επάγγελμα Συζύγου
13. Αριθμός και Επάγγελμα Αγοριών (Παιδιών Αφηγητή)
14. Αριθμός και Επάγγελμα Κοριτσιών (Παιδιών Αφηγητή)
15. Έτος Συνέντευξης
16. Τεχνική Συνέντευξης
17. Είδος Αυτοβιογραφίας ανάλογα τον τόπο γέννησης και διαμονής του/της αφηγητή/ριας

18. Σχέση συγγενική ή μη Συνεντευκτή – Αφηγητή

Παράλληλα, από την επεξεργασία και τον συνδυασμό των παραπάνω μεταβλητών και τη διάκριση των μεταβλητών «Αριθμός» και «Επάγγελμα Αγοριών-Κοριτσιών» προέκυψαν και οι εξής νέες:

19. Ηλικία Αφηγητή (Κατά το έτος που πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη)

20. Ηλικία Γάμου του Αφηγητή

21. Βαθμός Αστικότητας του Τόπου γέννησης του Αφηγητή

22. Αριθμός Παιδιών του Αφηγητή

23. Αριθμός Αγοριών

24. Επάγγελμα Αγοριών

25. Αριθμός Κοριτσιών

26. Επάγγελμα Κοριτσιών

Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων του Μητρώου, η οποία έγινε με την χρήση του προγράμματος **IBM SPSS Statistics Version 26** και, κατά περίπτωση, του προγράμματος **Excel** της σουίτας Microsoft Office Professional Plus 2016, ήταν απαραίτητη η κωδικοποίηση των αναφορών για κάθε μεταβλητή. Στην περίπτωση της μεταβλητής **Αφηγητής Φύλο**, οι κωδικοί (Ανδρας – Γυναίκα) διατηρήθηκαν από την ήδη καταχωρημένη ονομαστική τιμή. Στο **Έτος Γέννησης** του αφηγητή η ομαδοποίηση ανά έτος έγινε σε επίπεδο δεκαετίας (δηλαδή, 1895-1910, 1911-1920, 1921-1930, 1931-1940, 1941-1950, 1951-1960, 1961-1970, 1971-1980, 1981-1990 και 1991 και μετά)², αποσκοπώντας στην καλύτερη σύνδεση με το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς και τον διαχωρισμό μεταξύ των διαφορετικών γενεών. Η πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα είναι διευρυμένη κατά πέντε έτη (1895-1910), καθώς περιλαμβάνει την τελευταία πενταετία του 19^{ου} αιώνα, κατά την οποία έχουν γεννηθεί 8 αφηγητές [006, 014, 041, 042, 065, 076, 099, 101, 525]*. Για τους ίδιους λόγους, η ίδια ομαδοποίηση υιοθετήθηκε στην επεξεργασία της μεταβλητής **Χρονολογία Γάμου** των αφηγητών.

² Στην ανάλυση συχνά οι περιπτώσεις αφηγητών που γεννήθηκαν μετά το 1960 ή το 1970 ομαδοποιούνται λόγω του μικρού αριθμού που συγκεντρώνουν.

*Μεταξύ των αγκυλών καταγράφεται ο αύξων αριθμός συνέντευξης

Στη μεταβλητή του **Τόπου Γέννησης** και **Τόπων Κατοικίας**, που διατηρούν τους ίδιους κωδικούς, η κωδικοποίηση των ονομαστικών αναφορών ακολούθησε την ομαδοποίηση κατά τα 9 γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας (Θράκη, Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα και Εύβοια, Πελοπόννησος, Νησιά Ιονίου, Νησιά Αιγαίου και Κρήτη) με την εξαίρεση της Αττικής από τη Στερεά Ελλάδα και την προσθήκη της Κύπρου και Άλλων Χωρών. Η εν λόγω ομαδοποίηση ακολούθησε κοινωνικά και εθνογραφικά κριτήρια ανάλυσης που αναδεικνύονται από την ιστορική κατανομή της χώρας στα 9 γεωγραφικά Διαμερίσματα.

Αρκετά πιο περίπλοκη ήταν η επιλογή των κατάλληλων κατηγοριών στα **Επαγγέλματα**, δεδομένου ότι, σε πρώτο επίπεδο, θα έπρεπε να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις έξι μεταβλητών, δηλ. το Επάγγελμα του **Πατέρα** και της **Μητέρας** του **Αφηγητή**, το Επάγγελμα του **Αφηγητή** και του/της **Συζύγου** και, τέλος, τα Επαγγέλματα των Παιδιών του Αφηγητή, **Αγοριών** και **Κοριτσιών** που περιλαμβάνουν τρεις διαφορετικές γενιές και καλύπτουν ένα χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τον αιώνα, εφόσον το παλαιότερο καταγεγραμμένο έτος γέννησης αφηγητή είναι το 1895 και το νεότερο το 1999. Συνεπώς, η κατηγοριοποίηση θα έπρεπε να περιλαμβάνει επαγγέλματα των διαφορετικών σταδίων στην οικονομία, στην παραγωγή και στην αγορά εργασίας, από τα οποία κάποια μπορεί να έχουν εκλείψει (τουλάχιστον στον 20^ο αιώνα, κατά τον οποίο οι αλλαγές στους συγκεκριμένους τομείς ήταν ραγδαίες), προκειμένου να συναχθούν γόνιμα συμπεράσματα για την εξέλιξη των επαγγελμάτων και την επαγγελματική κινητικότητα μεταξύ των γενεών. Ανάλογα ζητήματα είχε αντιμετωπίσει και η προηγούμενη ανάλυση του ΑΑΖ όσον αφορά την κατηγοριοποίηση των επαγγελμάτων (Κακάμπουρα, 2011), τα κριτήρια της οποίας υιοθετούνται και στην τωρινή ανάλυση. Με βάση αυτή οι κωδικοί των επαγγελμάτων είναι οι εξής:

1. Αγρότης
2. Εργάτης - Τεχνίτης
3. Ράφτης - Μοδίστρα
4. Ελεύθερος Επαγγελματίας
5. Ιδιωτικός Υπάλληλος
6. Δημόσιος Υπάλληλος
7. Ένστολος
8. Εκπαιδευτικός
9. Επιστήμονας
10. Οικιακά
11. Φοιτητής – Μαθητής

Η συγκεκριμένη ταξινόμηση ικανοποιεί καταρχάς τις ανάγκες της ανάλυσης του ΑΑΖ, προκειμένου να συμπεριληφθεί το σύνολο των δραστηριοτήτων των αφηγητών, των συζύγων και των ανιόντων και κατιόντων συγγενών πρώτου βαθμού σε βάθος εκατό και πλέον χρόνων. Επιπλέον, δεν έχει διαμορφωθεί αυθαίρετα, αλλά στηρίζεται στις ταξινομήσεις των επαγγελματιών (ISCO-08) και των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας (ΣΤΑΚΟΔ08) που χρησιμοποιεί η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.)³, στοιχείο που επιτρέπει τη σύγκριση των επαγγελμάτων των αφηγητών και άλλων του Αρχείου με αντίστοιχα των στατιστικών για την απασχόληση της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για το σύνολο της χώρας. Ορισμένες κατηγορίες της ταξινόμησης του ΑΑΖ ενδεχομένως να μην αντιστοιχούν στις ταξινομήσεις της ΕΛ.ΣΤΑΤ., ωστόσο σε δεύτερο βαθμό ανάλυσης με βάση την ονομαστική τιμή που καταγράφεται στο Μητρώο και την ανάλυση των στοιχείων των επαγγελμάτων και κλάδων οικονομικής δραστηριότητας σε διψήφιο ή τριψήφιο επίπεδο της ΕΛ.ΣΤΑΤ., υπάρχει η δυνατότητα της άμεσης σύγκρισης για τα περισσότερα επαγγέλματα.

Αφενός μεν, ο κωδικός του **Αγρότη** περιλαμβάνει τους απασχολούμενους στην *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* (ΣΤΑΚΟΔ08: Α) ή το επάγγελμα των *Ειδικευμένων γεωργών, κτηνοτρόφων, δασοκόμων και αλιέων* στην ταξινόμηση ISCO-08. Επίσης, ο κωδικός **Εργάτης-Τεχνίτης** συγκεντρώνει τις περιπτώσεις των αφηγητών που απασχολούνται σε *Ορυχεία και λατομεία, Μεταποίηση και Κατασκευές* (ΣΤΑΚΟΔ08: Β, Γ, ΣΤ) και επαγγελματικά έχουν ασχοληθεί ως *Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι), Ανειδίκευτοι*

³ ISCO-08: Ανώτερα διευθυντικά και διοικητικά στελέχη, Επαγγελματίες, Ένοπλες Δυνάμεις, Τεχνικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, Υπάλληλοι γραφείου, Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές, Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς, Ειδικευμένοι τεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα, Χειριστές βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές (μονταδόροι), Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες, Πρόσωπα μη δυνάμενα να καταταγούν (Για πληροφορίες σχετικά με την ανάλυση των επαγγελμάτων των κατηγοριών βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ESCO, Ευρωπαϊκή ταξινόμηση δεξιοτήτων, ικανοτήτων και επαγγελμάτων <https://ec.europa.eu/esco/portal/occupation?resetLanguage=true&newLanguage=el>)

ΣΤΑΚΟΔ08: Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία, Β. Ορυχεία και λατομεία, Γ. Μεταποίηση, Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού, Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, ΣΤ. Κατασκευές, Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων, Η. Μεταφορά και αποθήκευση, Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία, Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, Ο. Εκπαίδευση, Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών, Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων. (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού από το 1981 / 2019, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού - Απασχολούμενοι (1981 - 2019), <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/->)

εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες (ISCO-08). Παρόλο που ο κωδικός **Ράφτης – Μοδίστρα** ανήκει στην ίδια κατηγορία διαχωρίστηκε γιατί, πρώτον, συγκέντρωνε σχετικά μεγάλο αριθμό αναφορών και, δεύτερον, γιατί το συγκεκριμένο επάγγελμα έχει κοινωνιολογικό και λαογραφικό ενδιαφέρον. Ακόμα, στον κωδικό **Ένστολος** περιλαμβάνονται όσοι απασχολούνται στις Ένοπλες δυνάμεις και στον κλάδο *Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα. υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση*, εφόσον υπάρχουν αρκετοί Αστυνομικοί και άλλες ειδικότητες σωμάτων ασφαλείας. Στον κωδικό **Εκπαιδευτικός** εντάσσονται οι απασχολούμενοι στον κλάδο της *Εκπαίδευσης*, ενώ ο κωδικός **Επιστήμονας** περιλαμβάνει *Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες* και αντιστοιχεί στους *Τεχνικούς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα στην ταξινόμηση* (ISCO-08)⁴. Επιπλέον, ο κωδικός **Δημόσιος Υπάλληλος** περιλαμβάνει κυρίως *Υπάλληλους γραφείου* που δραστηριοποιούνται στη *Δημόσια διοίκηση και υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση* (χωρίς την άμυνα). Στον ίδιο κωδικό εντάσσονται οι αφηγητές που δραστηριοποιούνται σε *Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας*, (Νοσηλεύτες, Παραϊατρικό προσωπικό, Κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ.) εξαιρουμένων των ιατρών.

Αφετέρου δε, οι κωδικοί των επαγγελμάτων των Ιδιωτικών Υπαλλήλων και των Ελεύθερων Επαγγελματιών παρουσιάζουν πιο σύνθετη σύνδεση προς την κατηγοριοποίηση των Στατιστικών υπηρεσιών. Ο κωδικός **Ιδιωτικός Υπάλληλος** περιλαμβάνει τις περιπτώσεις υπαλλήλων γραφείου και μη του ιδιωτικού τομέα, είναι δηλαδή *Υπάλληλοι γραφείου, Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές*, ενώ οι κλάδοι δραστηριότητας είναι όλοι εκείνοι που δεν εμπίπτουν στις παραπάνω κατηγορίες, δηλαδή *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων, Μεταφορά και αποθήκευση, Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, Ενημέρωση και επικοινωνία, Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Διαχείριση ακίνητης περιουσίας Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών και Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων*. Στους ίδιους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας εντάσσονται και τα επαγγέλματα με τον κωδικό **Ελεύθερος Επαγγελματίας** και στη ταξινόμηση ISCO-08 στο επάγγελμα του *Επαγγελματία*. Τέλος, με τους κωδικούς **Οικιακά** και **Φοιτητής/Μαθητής** καταγράφονται οι δραστηριότητες των Νοικοκυρών και των

⁴ Η συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνει τις εξής ειδικότητες: Επιστήμονες και Μηχανικοί, Συνεργάτες Επαγγελματιών, Επαγγελματίες Υγείας, Συνεργαζόμενοι Επαγγελματίες Επιχειρήσεων και Διοίκησης, Νομικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί και συναφείς επαγγελματίες, Τεχνικοί πληροφοριών και επικοινωνιών

Σπουδαστών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, οι οποίοι εξορισμού αποτελούν, μαζί με τους συνταξιούχους, τον κύριο κορμό του Οικονομικά μη Ενεργού Πληθυσμού.

Πίνακας Ι: ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΚΛΑΔΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΑΑΖ			
ΤΟΜΕΑΣ	ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ	ΣΤΑΚΟ-08	ΑΑΖ
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ	Γεωργία, δασοκομία, αλιεία	Α	1
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ	Βιομηχανία, ενέργεια	Β, Γ, Δ, Ε	2,3
	Κατασκευές	ΣΤ	2
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ	Εμπόριο, ξενοδοχεία, εστίαση, μεταφορές, επικοινωνίες	Ζ, Η, Θ	4,5
	Χρηματοπιστωτικές & επιχειρηματικές δραστηριότητες	Κ, Λ, Μ, Ν	4,5
	Άλλες υπηρεσίες	Ξ, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ	4,5,6,7,8
			9

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Δελτίο τύπου Έρευνα εργατικού δυναμικού: 1981 – 2015, Πειραιάς, 17 Φεβρουαρίου 2017, σ. 21)

Υπό αυτό το πρίσμα, και όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω Πίνακα Ι, η επιλεχθείσα κατηγοριοποίηση για την επεξεργασία των δεδομένων των επαγγεμάτων του ΑΑΖ παρέχει τη δυνατότητα κατανομής αυτών στους τρεις Τομείς της οικονομίας. Στον πρωτογενή τομέα εντάσσεται ο κωδικός Αγρότης, στον δευτερογενή ο Εργάτης – Τεχνίτης και Ράφτης – Μοδίστρα και στον Τριτογενή όλοι οι υπόλοιποι επιτρέποντας την άμεση σύγκριση τόσο προς τον γενικό πληθυσμό όσο και μεταξύ των διαφορετικών γενεών. Επιπλέον, υπάρχει η δυνατότητα διάκρισης μεταξύ απασχολούμενων στο Δημόσιο και Ιδιωτικό τομέα, με εξαίρεση τους κωδικούς Νοσηλεύτης και Επιστήμονας που, προκειμένου να εξακριβωθεί το καθεστώς απασχόλησης, είναι σχεδόν υποχρεωτική η προσφυγή στη συνέντευξη, εφόσον οι κωδικοί Δημόσιος Υπάλληλος, Ένστολος, Εκπαιδευτικός εντάσσονται στον πρώτο και οι υπόλοιποι στον δεύτερο.

Ακόμα, θα πρέπει να επισημανθεί, ότι σε αρκετές περιπτώσεις έχουν καταγραφεί περισσότερα από ένα επαγγέλματα ανά μεταβλητή, γεγονός που καθιστά περισσότερο σύνθετη την ανάλυση. Επιπλέον οι ονομαστικές καταγραφές του Μητρώου δεν επιτρέπουν τη διεξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με το εάν οι πολλαπλές αναφορές σε επαγγέλματα συνιστούν πολυαπασχόληση και πολυθεσία ή διαδοχική απασχόληση σε θέσεις εργασίας που αναφέρει ο

αφηγητής κατά την αφήγηση της ζωής του. Για αυτόν τον λόγο επιλέχθηκε στην ανάλυση της έκθεσης να διαχωριστούν οι μοναδικές αναφορές από τις πολλαπλές, για να δοθεί η δυνατότητα στον αναγνώστη να κρίνει και να αξιολογήσει τόσο την πολυαπασχόληση όσο και την επαγγελματική κινητικότητα των αφηγητών.

Για την επεξεργασία της μεταβλητής **Εκπαίδευση Αφηγητή** έχει υιοθετηθεί ο βασικός κορμός της *Τυπολογίας της Εκπαίδευσης 1999-2015*⁵ και με ορισμένες διαφοροποιήσεις οι κωδικοί είναι ως εξής:

1. Αγράμματος
2. Τάξεις Δημοτικού
3. Δημοτικό
4. Δευτεροβάθμια
5. ΑΕΙ/ΤΕΙ
6. Επαγγελματική Εκπαίδευση

Η συγκεκριμένη ταξινόμηση εξυπηρετεί καλύτερα την ανάλυση, συνδέεται περισσότερο με το εκπαιδευτικό προφίλ των αφηγητών και επιτρέπει τη σύγκριση των δεδομένων του ΑΑΖ με τις αντίστοιχες στατιστικές της ΕΛ.ΣΤΑΤ. Ειδικότερα, ο κωδικός **Αγράμματος** περιλαμβάνει τους αφηγητές που δεν γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση. Στον κωδικό **Τάξεις Δημοτικού** κατατάσσονται τα άτομα που δεν έχουν ολοκληρώσει τη Στοιχειώδη εκπαίδευση (στην ανάλυση γίνεται καταγραφή της τάξης που έχει ολοκληρώσει κάθε αφηγητής), ενώ στον κωδικό **Δημοτικό** όσοι την έχουν ολοκληρώσει. Στον κωδικό **Δευτεροβάθμια** περιλαμβάνονται οι αφηγητές που έχουν ολοκληρώσει ή όχι τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δηλ. το Γυμνάσιο/Λύκειο ή το Σχολαρχείο, Ημιγυμνάσιο, Νυχτερινό Γυμνάσιο ή Λύκειο, Διδασκαλείο (πιο αναλυτικά βλ. στην ενότητα Εκπαίδευση αφηγητή της ανάλυσης που ακολουθεί) και υπό αυτό το πρίσμα νοούνται ως *φοιτήσαντες στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. Δεδομένου, ότι στην εν λόγω εκπαιδευτική βαθμίδα έχουν σημειωθεί οι πιο έντονες μεταβολές των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων του 20^{ου} τις οποίες έχουν βιώσει οι αφηγητές, κρίθηκε σκόπιμη η ομαδοποίηση της, προκειμένου να συμπεριληφθούν όλες οι περιπτώσεις και να αξιολογηθεί η εξέλιξη στο αντίστοιχο επίπεδο εκπαίδευσης μεταξύ των αφηγητών από διαφορετικές γενιές. Στον κωδικό **ΑΕΙ/ΤΕΙ** κατατάσσονται οι αφηγητές που έχουν ολοκληρώσει ή φοιτούν ακόμη σε τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα (Πανεπιστήμια και ΤΕΙ). Τέλος στον κωδικό **Επαγγελματική**

⁵ Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Δελτίο τύπου Έρευνα εργατικού δυναμικού: 1981 – 2015, Πειραιάς, 17 Φεβρουαρίου 2017.

Εκπαίδευση περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις ατόμων που έχουν ολοκληρώσει Ανώτερες ή Ανώτατες Επαγγελματικές σχολές ή που έχουν διδαχθεί κάποια τέχνη εμπειρικά, σε επίσημες εκπαιδευτικές δομές και μη (μαθητεία). Για αυτόν το λόγο η συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα θεωρείται *Αδιαβάθμητη* και αναλύεται παράλληλα προς τις υπόλοιπες.

Επίσης, στη μεταβλητή **Έτος Συνέντευξης**, στην οποία καταγράφεται το έτος κατά το οποίο πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη του αφηγητή, δεν έγινε καμία κατηγοριοποίηση προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο αναγνώστης-ερευνητής στην αναζήτησή του στο Αρχείο των αφηγήσεων που τον ενδιαφέρουν. Στη μεταβλητή **Τεχνική Συνέντευξης**, στην οποία καταγράφονται οι συνεντεύξεις ανάλογα με τον τύπο και τη θεματική της συνέντευξης στις εξής επιμέρους κατηγορίες (αναλυτικότερα βλ. στην ενότητα Τεχνικά Χαρακτηριστικά Συνεντεύξεων, Τεχνικές Συνέντευξης):

1. Ελεύθερη
2. Ελεύθερη με έμφαση στο Επάγγελμα
3. Κατευθυνόμενη
4. Κατευθυνόμενη με έμφαση στην παιδική ηλικία
5. Ημικατευθυνόμενη
6. Ημικατευθυνόμενη με έμφαση στην παιδική ηλικία

Για τη μεταβλητή **Είδος Αυτοβιογραφίας**, η οποία αποτελεί μια τυπολογία σύζευξης του τόπου γέννησης με τους τόπους κατοικίας σε σχέση με τον βαθμό αστικότητας και συνιστά ένα ενδιαφέρον ερευνητικό εργαλείο (αναλυτικότερα βλ. ενότητα Είδος Αυτοβιογραφίας στην ανάλυση) η κωδικοποίηση των στοιχείων ακολούθησε την παρακάτω ταξινόμηση:

1. Αγροτική
2. Αγροτοαστική
3. Αστική – Επαρχιακού Χώρου
4. Αστική – Επαρχιακού Χώρου/ Αστική Πρωτεύουσα
5. Αστική – Πρωτεύουσα
6. Μετανάστης Εξωτερικού
7. Παροικιακός Ελληνισμός

Τέλος, στη μεταβλητή **Σχέση Συνεντευκτή – Αφηγητή**, όπου περιγράφεται η σχέση μεταξύ του ερευνητή-συνεντευκτή με τον αφηγητή οι κωδικοί είναι οι εξής:

1. Γιαγιά – Παππούς
2. Μητέρα – Πατέρα
3. Θεία-ος
4. Αδέρφια
5. Μη Συγγενική

Η **Ηλικία του Αφηγητή** αποτελεί μεταβλητή που προέκυψε από την επεξεργασία των μεταβλητών που προϋπήρχαν στο Μητρώο και, συγκεκριμένα, από τις **Έτος γέννησης αφηγητή** και **Έτος Συνέντευξης**. Συνεπώς, εκτιμάται η ηλικία του αφηγητή κατά την περίοδο που παραχώρησε την συνέντευξη στον συνεντευκτή. Για την επεξεργασία των δεδομένων αυτής της μεταβλητής χρησιμοποιήθηκε το πρότυπο της ομαδοποίησης των ηλικιών της ΕΛ.ΣΤΑΤ. κατά 5ετίες και οι κωδικοί έλαβαν την ακόλουθη μορφή: Έως 19 ετών, 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-45, 45-59, 50-54, 55-59, 60-64, 65-69, 70-74, 75-79, 80-84, 85-59, 90 ετών και άνω. Το συγκεκριμένο πρότυπο εξυπηρετεί τόσο την ανάλυση όσο και τη σύγκριση προς τον γενικό πληθυσμό. Οι ίδιοι κωδικοί χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταβλητή **Ηλικία Γάμου** του αφηγητή (αλλά για τις πρώτες έξι ηλικιακές ομάδες, δηλαδή από Έως 19 ετών μέχρι 40-45 ετών, γιατί σε αυτά τα ηλικιακά όρια οι αφηγητές πραγματοποίησαν τον γάμο τους), η οποία προέκυψε από τη σύγκριση των μεταβλητών Έτος γέννησης και Χρονολογία Γάμου και καταγράφει την ηλικία που οι αφηγητές πραγματοποίησαν τον πρώτο γάμο τους.

Επίσης, από την επεξεργασία του τύπου κατοικίας διαμορφώθηκε η μεταβλητή **Βαθμός Αστικότητας**, η οποία κατηγοριοποιείται στους κωδικούς Αστικά, Ημιαστικά και Αγροτικά. Αυτοί οι κωδικοί χρησιμοποιούνταν σε παλαιότερες απογραφές του πληθυσμού της ΕΛ.ΣΤΑΤ.⁶ για τη γεωγραφική κατάταξη του και διακρίνονταν στον Αγροτικό που περιλάμβανε τον πληθυσμό δήμων και κοινοτήτων με λιγότερους από 2.000 κατοίκους, στον Ημιαστικό με πληθυσμό μεταξύ 2.000 και 9.999 κατοίκων και τον Αστικό με περισσότερους από 10.000 κατοίκους⁷. Η παραπάνω ομαδοποίηση έχει εκπέσει ως στατιστικό εργαλείο ανάλυσης από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. λόγω των διοικητικών μεταρρυθμίσεων στην Πρώτου Βαθμού τοπική αυτοδιοίκηση. Ωστόσο, έχει μεγάλη σημασία από κοινωνιολογικής και λαογραφικής άποψης, γιατί οι

⁶ Από την απογραφή του 2001 η διάκριση πλέον γίνεται μεταξύ Αστικού (ο πολυπληθέστερος οικισμός του Δημοτικού ή Κοινοτικού διαμερίσματος έχει πληθυσμό άνω των 2000 κατοίκων) και Αγροτικού πληθυσμού (ο πολυπληθέστερος οικισμός λιγότερους από 2.000 κατοίκους) (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Έννοιες-Ορισμοί Απογραφής Πληθυσμού και Κατοικιών (2001) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/2001>

⁷ Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (1998), Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού – Κατοίκων της 17^{ης} Μαρτίου 1991, Τόμος II, σελ.16, Αθήνα

παραπάνω πληθυσμιακές συσσωματώσεις εμφανίζουν συχνά διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά (Φίλιας, 1994).

Τέλος, από την επεξεργασία των μεταβλητών **Αριθμός και Επάγγελμα Αγοριών** και **Αριθμός και Επάγγελμα Κοριτσιών** προέκυψαν οι μεταβλητές **Αριθμός Παιδιών**, που αποτελεί το άθροισμα των αρσενικών και θηλυκών παιδιών ανά αφηγητή, **Αριθμός Αγοριών**, που καταγράφει το πλήθος των αρσενικών παιδιών του αφηγητή και **Αριθμός Κοριτσιών**, που καταγράφει το πλήθος των θηλυκών παιδιών κάθε αφηγητή, με κωδικούς τον κατά περίπτωση αριθμό. Παράλληλα, από το επάγγελμα, προέκυψαν οι μεταβλητές **Επάγγελμα Αγοριών** και **Επάγγελμα Κοριτσιών** που καταγράφουν τα επαγγέλματα στα δύο φύλα αντιστοίχως και η ταξινόμηση είναι ίδια με τις υπόλοιπες μεταβλητές των επαγγελμάτων.

Ένα ζήτημα που ανέκυψε από την ανάλυση των δεδομένων του Αρχείου ήταν ο αριθμός των **Εκλιπόντων αναφορών (Missing cases)**, δηλαδή των κενών κωδικών σε κάθε μεταβλητή. Αυτό το ζήτημα θα διαπιστώσει ο αναγνώστης στις παρακάτω ενότητες, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις η βάση των δεδομένων δεν αθροίζει στο σύνολο των αφηγητών (δηλαδή 757), αλλά είναι μικρότερη. Μάλιστα η μείωση μπορεί να είναι μεγαλύτερη, όταν συγκρίνονται μεταβλητές που έχουν αρκετές Εκλιπούσες αναφορές. Όπως προκύπτει από τον παρακάτω Πίνακα II, που παρουσιάζεται το σύνολο των αναφορών και μη ανά μεταβλητή, υπάρχουν συνολικά 1.978 κενές αναφορές που διαμορφώνουν ένα μέσο όρο 79 κενών ανά μεταβλητή, δηλαδή στο 10% του συνόλου των αφηγητών. Η συνολική αναλογία είναι σχετικά μικρή, γεγονός που επιτρέπει την διαμόρφωση γενικών συμπερασμάτων για το σύνολο των αφηγητών. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι περισσότερες μεταβλητές που συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό εκλιπουσών αναφορών σχετίζονται με τρίτα πρόσωπα και όχι με τον ίδιο τον αφηγητή. Συγκεκριμένα, στις μισές μεταβλητές (13 από τις 25 συνολικά) οι εκλιπούσες αναφορές είναι λιγότερες από 35 (34 στην Ηλικία και στην Εκπαίδευση του αφηγητή) εκ των οποίων στις 7 με μονοψήφιο αριθμό. Οι μεταβλητές που εμφανίζουν μεγαλύτερες απώλειες αναφορών είναι Επάγγελμα Συζύγου, Επάγγελμα Μητέρας, Χρονολογία Γάμου (υπάρχουν και άγαμοι/ες αφηγητές/ριες) και με αποτέλεσμα να επηρεάζει και την Ηλικία Γάμου και τον Αριθμό Παιδιών. Οι κενές αναφορές στις μεταβλητές των παιδιών των αφηγητών σε αρκετές περιπτώσεις προκύπτουν από το γεγονός ότι οι αφηγητές μπορεί να μην έχουν παιδιά του ενός εκ των δύο φύλων (252 αφηγητές με παιδιά εκ των οποίων οι 76 δεν έχουν κορίτσια και οι 176 δεν έχουν αγόρια).

Πίνακας II: ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΝΑ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΜΗΤΡΩΟΥ ΑΑΖ		
	Τιμή	Εκλιπούσες Αναφορές
• Κωδικός	757	
• Αφηγητής Φύλο	757	
• Συνεντευκτής Φύλο	751	6
• Έτος Γέννησης	748	9
• Τόπος Γέννησης	756	1
• Επάγγελμα Πατέρα	672	85
• Επάγγελμα Μητέρας	642	115
• Εκπαίδευση Αφηγητή	723	34
• Επάγγελμα Αφηγητή	733	24
• Χρονολογία Γάμου	643	114
• Ηλικία Γάμου	641	116
• Τόποι Κατοικίας	747	10
• Επάγγελμα Συζύγου	595	162
• Αριθμός Παιδιών	642	115
• Αριθμός Αγοριών	466	291
• Επάγγελμα Αγοριών	414	343
• Αριθμός Κοριτσιών	566	191
• Επάγγελμα Κοριτσιών	496	261
• Έτος Συνέντευξης	729	28
• Τεχνική Συνέντευξης	755	2
• Είδος Αυτοβιογραφίας	753	4
• Σχέση Συνεντευκτή-Αφηγητή	734	23
• Ηλικία	723	34
• Έτος Γέννησης	748	9
• Βαθμός Αστικότητας	756	1

Αξίζει τέλος να σημειωθούν ορισμένες παράμετροι της **μεθόδου ανάλυσης** των κοινωνικών χαρακτηριστικών των αφηγητών και των τεχνικών χαρακτηριστικών των συνεντεύξεων. Ο σκοπός της παρακάτω ανάλυσης είναι να αποδοθούν χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την κοινωνική ταυτότητα ανθρώπων που αφηγήθηκαν τη ζωή σε διαφορετικές μεταξύ τους χρονικές περιόδους, προκειμένου ο ερευνητής του Αρχείου, πρώτον, να αποκτήσει μια σφαιρική εικόνα αυτού και, δεύτερον, να αντλήσει στοιχεία και ιδέες που θα τον βοηθήσουν

στην αναζήτησή του. Υπό αυτό το πρίσμα η ανάλυση ακολούθησε δυο κατευθύνσεις: καταρχάς, μια μικρο-κοινωνιολογική προσέγγιση που επιχειρούσε να αναδείξει, στο πλαίσιο του δυνατού, πτυχές των κοινωνικών χαρακτηριστικών των αφηγητών και των οικείων τους, όπως προέκυπταν μέσα από την ποσοτικοποίηση των ποιοτικών δεδομένων των αφηγήσεων. Η δεύτερη προσέγγιση ήταν περισσότερο μακρο-κοινωνιολογική, υπό την έννοια ότι το σύνολο των αφηγητών αντιμετωπίστηκε ως μια ενιαία οντότητα (ή τυχαίο δείγμα) που περιλάμβανε ανθρώπους διαφορετικών γενεών, οι τροχιές των οποίων μετασχηματίζονταν στον άξονα του χρόνου. Επιπλέον, αυτοί οι διαγενεακοί μετασχηματισμοί της ομάδας των αφηγητών επιχειρήθηκε να συγκριθούν με κοινωνικο-οικονομικούς μετασχηματισμούς της ελληνικής κοινωνίας, ώστε να αναδειχθεί ο βαθμός που οι τροχιές της ζωής των αφηγητών μπορεί να αντιπροσωπεύουν διαφορετικά συλλογικά υποκείμενα.

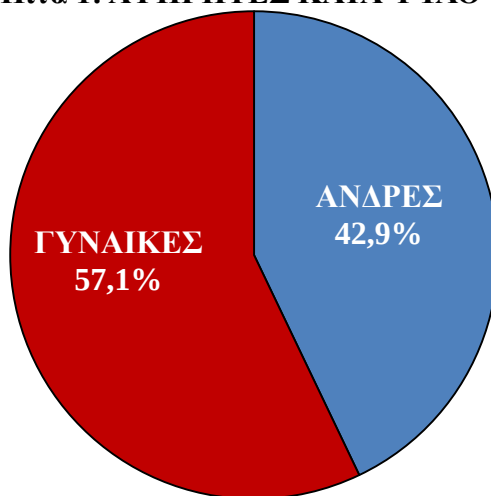
Ακολουθώντας μια πορεία σωρευτική στην ανάλυση των δεδομένων, καθώς προστίθενται οι μεταβλητές, επιχειρήθηκε να αναδειχθούν τα σημαντικότερα ευρήματα που προέκυπταν μέσα από τη σύγκριση των μεταβλητών, των στοιχείων του γενικού πληθυσμού, όπου αυτό ήταν δυνατόν, και από την αναζήτηση των τάσεων - ακόμα και αν οι αναφορές ήταν αριθμητικά περιορισμένες. Παράλληλα, μέσα από τη σε βάθος διερεύνηση της βάσης δεδομένων επιχειρήθηκε να αναζητηθούν πτυχές της ατομικής και, μεταξύ των γενιών, οικογενειακής κοινωνικής κινητικότητας που χαράζουν τις ατομικές και οικογενειακές κοινωνικές τροχιές.

II. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ

1. ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑ

Από την ποσοτική ανάλυση των στοιχείων των 757 συνεντεύξεων του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής (AAZ) διαπιστώνεται ότι οι γυναίκες αποτελούν το 57% (432 άτομα) και οι άνδρες το 43% (325 άτομα) του συνόλου των αφηγητών, καταγράφοντας διαφορά της τάξης των 14,2 ποσοστιαίων μονάδων ή 107 ατόμων υπέρ των γυναικών.

Πίνα 1: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ

Ανάλογες αποκλίσεις μεταξύ των δύο φύλων παρατηρούνται και συγκριτικά προς την ηλικιακή κατηγορία των αφηγητών. Θα πρέπει να σημειωθεί με δεδομένο ότι οι αφηγητές κατά κύριο λόγο ήταν επιλογή των συνεντευκτών και προέρχονταν από τον ευρύτερο οικογενειακό και φιλικό κύκλο τους, η αναλογία μεταξύ ανδρών και γυναικών κρίνεται ικανοποιητική χωρίς να υποεκπροσωπείται κάποιο από τα δύο φύλα. Από την άλλη πλευρά, στην επιλογή των ηλικιών των αφηγητών διαφαίνεται ο σαφέστατος προσανατολισμός προς τις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες λόγω του βιογραφικού χαρακτήρα της έρευνας. Υπό αυτό το πρίσμα, διαπιστώνεται ότι το 90% του συνόλου των αφηγητών είναι άνω των 50 ετών και η μέση ηλικία του συνόλου να ανέρχεται στα 68,2 έτη χωρίς να σημειώνονται αποκλίσεις μεταξύ των δύο φύλων (68,2 για τους άνδρες και 68,6 για τις γυναίκες).

Η μεγαλύτερη ηλικιακά γυναίκα αφηγήτρια είναι 99 ετών [563] και η μικρότερη 16 ετών [601] και στους άνδρες οι μεγαλύτεροι ηλικιακά αφηγητές είναι δύο άτομα 96 ετών [076 και 525] και ο μικρότερος 22 ετών [613]. Όπως σημειώθηκε προηγουμένως, οι νεαρότερες ηλικίες

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

εμφανίζουν μικρά ποσοστά στο σύνολο των αφηγητών. Από τα συνολικά 24 άτομα ηλικίας έως 39 ετών, 13 είναι ηλικίας έως 24 ετών (όλα άνω των 21 ετών με μία εξαίρεση), 6 ηλικίας 25-29 ετών, 3 ηλικίας 30-34 ετών και 2 ήταν 35-39 ετών. Ακολούθως, παρόλο που ο αριθμός των αφηγητών που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 40-49 ετών εμφανίζεται υπερδιπλάσιος (53 άτομα) της ομάδας έως 39 ετών, το ποσοστό τους αναλογεί μόλις στο 7,2 του συνόλου. Όπως προαναφέρθηκε, οι περισσότεροι αφηγητές είναι άτομα ηλικίας άνω των 50 ετών, ωστόσο, όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα 1, καμία από τις ηλικιακές ομάδες 50-69 ετών δεν υπερβαίνει το 10% του συνόλου και αθροιστικά αποτελούν το 1/3 (33,6%) όλων των αφηγητών. Συνεπώς, η πλειοψηφία των αφηγητών είναι άτομα ηλικίας άνω των 70 ετών και αναλογούν στο 56% του συνόλου. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχουν οι τρεις ηλικιακές κατηγορίες 70-84 ετών, εφόσον συνολικά αθροίζουν το 45% και κάθε μία πλησιάζει ή υπερβαίνει τα 100 άτομα, και κυρίως η ομάδα 75-79 ετών που είναι η μεγαλύτερη με ποσοστό 17,2% του συνόλου.

Πίνακας 1: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑ								
ΗΛΙΚΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΦΥΛΟ				ΑΝΑΛΟΓΙΑ %	
			ΑΝΔ.	%	ΓΥΝ.	%	ΑΝΔ.	ΓΥΝ.
ΈΩΣ 39	24	3,3	10	3,2	14	3,4	41,7	58,3
40-45	13	1,8	4	1,3	9	2,2	30,8	69,2
45-49	39	5,4	15	4,8	24	5,9	38,5	61,5
50-54	69	9,5	34	10,8	35	8,6	49,3	50,7
55-60	50	6,9	31	9,9	19	4,6	62,0	38,0
60-64	64	8,9	29	9,2	35	8,6	45,3	54,7
65-69	60	8,3	25	8,0	35	8,6	41,7	58,3
70-74	99	13,7	37	11,8	62	15,2	37,4	62,6
75-79	124	17,2	44	14,0	80	19,6	35,5	64,5
80-84	101	14,0	48	15,3	53	13,0	47,5	52,5
85-89	55	7,6	24	7,6	31	7,6	43,6	56,4
90+	25	3,5	13	4,1	12	2,9	52,0	48,0
ΣΥΝΟΛΟ	723	100	314	100	409	100	43,4	56,6

Στην ηλικιακή ομάδα 75-79 ετών αναλογεί το 1/5 (19,6%) του συνόλου των γυναικών αφηγητών. Γενικά, οι γυναίκες εμφανίζουν τάση μικρότερης διασποράς μεταξύ των ηλικιακών ομάδων συγκριτικά προς τους άνδρες, από τη στιγμή που το 48% του συνόλου των πρώτων ανήκουν στις ηλικιακές κατηγορίες 70-84 ετών. Στους άνδρες η αναλογία είναι 41% αντιστοίχως. Επίσης, οι αφηγήτριες είναι περισσότερες σχεδόν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και ιδιαίτερα στις ηλικίες 40-45, 45-49, 70-74 και 75-79 ετών υπερτερούν έναντι των ανδρών με διαφορά που ξεπερνάει τις 23 ποσοστιαίες μονάδες. Εξαίρεση σε αυτή τη τάση αποτελούν οι ηλικιακές ομάδες 90 ετών και άνω και ιδιαίτερα 55-60 ετών, στην οποία η πλειοψηφία του ανδρικού πληθυσμού είναι εντυπωσιακή (24 ποσοστιαίες μονάδες) συγκριτικά προς τη συνολική εικόνα των δύο φύλων.

Οι αναλογίες μεταξύ των δυο φύλων εντός των ηλικιακών ομάδων αποκλίνουν σημαντικά από τις αντίστοιχες των τριών τελευταίων γενικών απογραφών του πληθυσμού της Ελλάδας (1991, 2001, 2011). Γενικά στις απογραφές διαπιστώνεται σχεδόν ισόποση αναλογία των δύο φύλων στο σύνολο του πληθυσμού, οριακή διαφορά (μέχρι 2,5 ποσοστιαίες μονάδες) υπέρ του ανδρικού φύλου μέχρι την ηλικία των 40 ετών και πιο μεγάλη διαφορά υπέρ του γυναικείου φύλου που διευρύνεται στις πιο μεγάλες ηλικίες, φθάνοντας τις 10 ποσοστιαίες μονάδες στα άτομα άνω των 85 ετών⁸. Παρά τις αποκλίσεις οι αφηγητές του ΑΑΖ ακολουθούν ηλικιακά τις τάσεις του γενικότερου πληθυσμού, κυρίως στις ηλικίες άνω των 60 ετών.

⁸ Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Απογραφές Πληθυσμού, Δημογραφικά χαρακτηριστικά, Μόνιμος πληθυσμός κατά φύλο, ομάδες ηλικιών και τόπο γέννησης (Περιφέρεια, χώρα εξωτερικού) Σύνολο Χώρας, Περιφέρειες, 1991, 2001, 2011 <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/>

2. ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

Η ηλικία, συνδεδεμένη με την ημερομηνία πραγματοποίησης της συνέντευξης, περιορίζει τη δυνατότητα ανάλυσης του συνόλου των αφηγήσεων στον χρόνο και στην ένταξη των αφηγητών στο ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο διαγράφεται από τη δυναμική του ΑΑΖ. Το τελευταίο λειτουργεί ως μια βάση δεδομένων που συμπληρώνεται αδιαλείπτως τα τελευταία τριάντα χρόνια (από το 1990). Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι άτομα που στατιστικά καταγράφονται στην ίδια ηλικιακή κατηγορία ενδέχεται χρονικά να τους χωρίζει σχεδόν μια γενιά, εφόσον οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με διαφορά εικοσιπέντε και πλέον ετών. Πολλώ δε μάλλον, όταν στο Αρχείο μπορεί να αναγνωριστούν αφηγήσεις ζωής τριών ή περισσότερων γενεών, από τη στιγμή που το παλαιότερο καταγεγραμμένο έτος γέννησης αφηγητών (δύο) είναι το 1895 [076,525] και το πιο πρόσφατο το 1999 [601]. Δεδομένου ότι το Αρχείο καλύπτει ολόκληρο τον 20^ο αιώνα, η ταξινόμηση των αφηγήσεων με βάση τον ιστορικό-κοινωνικό χρόνο κρίνεται χρήσιμη για τη δευτερογενή ερευνητική αξιοποίησή τους.

Πίνακας 2: ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ						
	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΦΥΛΟ			
			ΑΝΔΡΑΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΑ	%
1895-1910	45	6,0	23	7,1	22	5,2
1911-1920	94	12,6	47	14,6	47	11,0
1921-1930	172	23,0	72	22,4	100	23,5
1931-1940	206	27,5	85	26,4	121	28,4
1941-1950	88	11,8	42	13,0	46	10,8
1951-1960	65	8,7	26	8,1	39	9,2
1961-1970	59	7,9	20	6,2	39	9,2
1971 +	19	2,5	7	2,2	12	2,8
ΣΥΝΟΛΟ	748	100,0	322	100,0	426	100,0

Από τον Πίνακα 2, που καταγράφεται το έτος γέννησης των αφηγητών κατά φύλο, διαπιστώνεται καταρχήν ότι σε σχέση με το φύλο και σε αντίθεση προς την ηλικία σημειώνονται

μικρές αποκλίσεις στην αναλογία ανδρών και γυναικών κατά τις διαφορετικές δεκαετίες γέννησης, διατηρώντας σχεδόν παρόμοια κατανομή. Παράλληλα, είναι αξιοσημείωτο ότι οι μισοί αφηγητές (50,5% του συνόλου ή 378 άτομα) έχουν γεννηθεί κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, δηλαδή κατά την εικοσαετία 1921-1940, και ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1930. Θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι με βάση τα στοιχεία των απογραφών του πληθυσμού μεταξύ των ετών 1925-1940 σημειώθηκε στη σύγχρονη ιστορία της χώρας η μεγαλύτερη πληθυσμιακή αύξηση, χωρίς να υπολογίζονται οι προσαρτήσεις νέων χωρών και οι μαζικές μετακινήσεις - ανταλλαγές πληθυσμού (Ε.Σ.Υ.Ε., 2001).

Με βάση το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο το σύνολο των αφηγητών θα μπορούσε να καταταχθεί σε τέσσερις κύριες επιμέρους κατηγορίες αναφορικά με το έτος γέννησής τους:

α. την περίοδο των αρχών του 20^{ου} αιώνα (1895-1920) και των συνεχών πολεμικών συρράξεων (Βαλκανικών Πολέμων, Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου), κατά την οποία γεννήθηκαν 139 άτομα ή το 19% του συνόλου,

β. την περίοδο του Μεσοπολέμου (1920-1940), οπότε γεννήθηκαν οι περισσότεροι αφηγητές,

γ. τη δεκαετία του 1940 που σηματοδοτήθηκε από τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, την Κατοχή και τον Εμφύλιο Πόλεμο, κατά τη διάρκεια της οποίας γεννήθηκαν 88 άτομα ή το 12% του συνόλου,

δ. τη μεταπολεμική περίοδο (δεκαετίες 1950 και 1960), κατά την οποία γεννήθηκαν 124 αφηγητές ή το 17% του συνόλου αυτών.

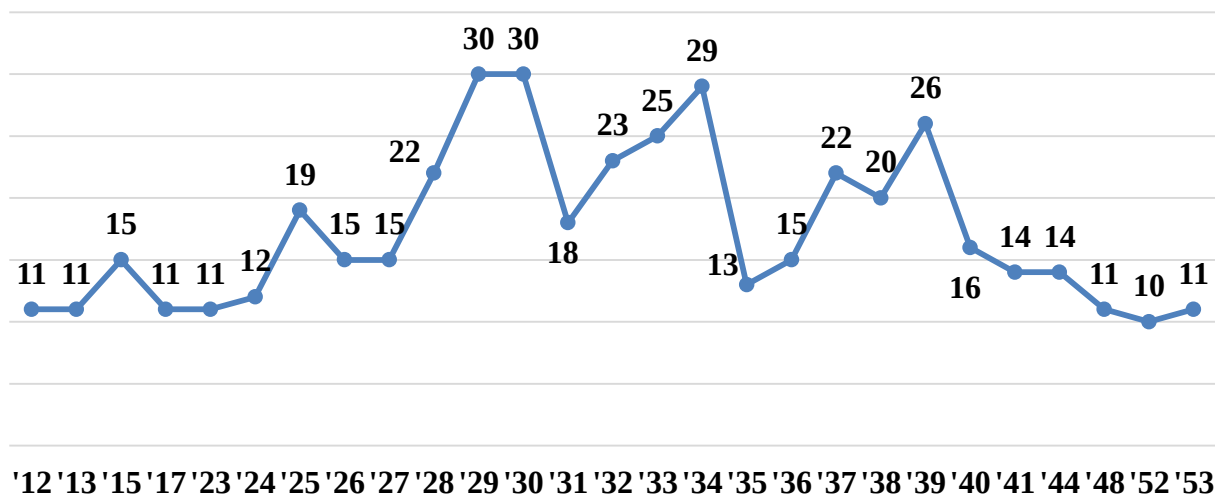
ε. την περίοδο μετά το 1970 ή μετά την Μεταπολίτευση και την τουρκική εισβολή στην Κύπρο που αθροίζει 19 αφηγητές ή το 2,5% του συνόλου.

Η περίοδος του Μεσοπολέμου, δηλαδή μεταξύ των ετών 1921 και 1940, χρίζει ενδελεχούς μελέτης, δεδομένου ότι κατά τη συγκεκριμένη εικοσαετία γεννήθηκαν οι μισοί αφηγητές. Στο παρακάτω Πίνακα 3 παρουσιάζεται η ανάλυση της εν λόγω περιόδου σε επίπεδο πενταετίας και διαπιστώνεται πρώτον ότι κατά την πενταετία 1921-1925 γεννήθηκαν λιγότεροι αφηγητές συγκριτικά προς τις άλλες και δεύτερον ότι κατά την περίοδο μεταξύ των ετών 1926 και 1935 γεννήθηκαν συνολικά 220 αφηγητές που αναλογούν στο 60% του υποσυνόλου της εποχής του Μεσοπολέμου (1921-1940) και σχεδόν στο 30% στο σύνολο των αφηγητών. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την επόμενη πενταετία που περιλαμβάνει την περίοδο της Κατοχής στην Ελλάδα, δηλαδή την περίοδο μεταξύ των ετών 1941-1944, γεννήθηκαν 58 αφηγητές ή το 8% του συνόλου αυτών.

Πίνακας 3: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ (1921-1940)			
ΕΤΗ (Πενταετίες)	ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΑΦΗΓΗΤΩΝ	
		1921-1940	ΣΥΝΟΛΟ
1921-1925	59	15,6	7,9
1926-1930	112	29,6	15,0
1931-1935	108	28,6	14,4
1936-1940	99	26,2	13,2
ΣΥΝΟΛΟ	378	100,0	50,5

Τέλος, η ανάλυση της χρονολογίας γέννησης των αφηγητών μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω σε τρίτο επίπεδο κατά έτος. Στο παρακάτω ιστόγραμμα σημειώνονται όλα τα έτη, κατά τα οποία έχουν γεννηθεί περισσότεροι των δέκα αφηγητών. Όπως διαπιστώνεται, οι συγκεκριμένες περιπτώσεις περιλαμβάνονται στην τεσσαρακονταετία μεταξύ 1912 και 1953 και διαγράφουν καμπύλη που κορυφώνεται κατά τα έτη 1929, 1930 με τριάντα περιπτώσεις και 1934 με είκοσι εννέα. Αξίζει, επίσης, να υπογραμμισθεί ότι όλες οι χρονιές κατά τις οποίες γεννήθηκαν περισσότεροι των 20 αφηγητών τοποθετούνται μεταξύ των ετών 1928 και 1939, περίοδος που συνολικά αθροίζει 273 περιπτώσεις ή το 36,5% του συνόλου.

Γράφημα 1: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

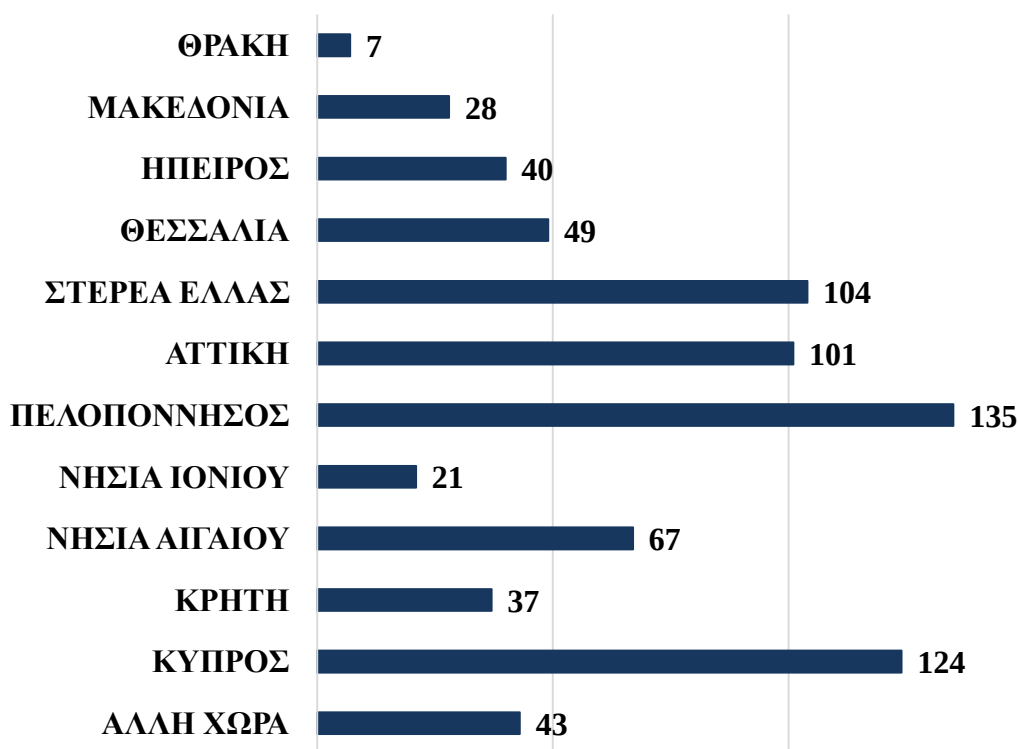
3. ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ

Οι αφηγητές του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής εμφανίζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες όσον αφορά στον τόπο γέννησης ή καταγωγής τους. Όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα (2), την Πελοπόννησο αναφέρει ως γενέθλιο τόπο ο μεγαλύτερος αριθμός αφηγητών και συγκεντρώνει 135 περιπτώσεις ή το 17,8% του συνόλου. Ακολουθούν η Κύπρος με 126 αναφορές ή το 16,4% του συνόλου, η Στερεά Ελλάδα 104 ή 13,7% και η Αττική με 101 ή 13,3% αντιστοίχως. Στις υπόλοιπες περιοχές, με εξαίρεση τα Νησιά του Αιγαίου (69 άτομα ή 8,9% του συνόλου), το σύνολο των περιπτώσεων δεν ξεπερνάει τα 50 άτομα. Γενικά, οι αφηγητές κατά τόπο γέννησης ακολουθούν την εξής κατανομή:

α. Τη Νότια Ελλάδα, δηλαδή Στερεά Ελλάδα & Εύβοια, Αττική και Πελοπόννησο (ή ‘Παλαιά Ελλάς’) δηλώνουν ως τόπο γέννησης συνολικά 340 αφηγητές και απαρτίζουν το 45% του συνόλου των αφηγητών.

β. Η Βόρεια Ελλάδα (Θράκη, Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία), η Κύπρος και η Νησιωτική Ελλάδα (Νησιά Αιγαίου, Ιονίου και Κρήτη) συγκεντρώνουν σχεδόν τον ίδιο αριθμό περιπτώσεων (124, 124, 125 αντιστοίχως) και περίπου το 16,5% του συνόλου κάθε μια.

Γράφημα 2: ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

γ. Τέλος, άλλη χώρα ως τόπο γέννησης δηλώνουν 43 άτομα ή 5,7% του συνόλου. Αποτελούν τη μικρότερη ομάδα αφηγητών και μπορούν να κατανεμηθούν σε τρεις μικρότερες υποομάδες. Η πρώτη αποτελείται από άτομα που αναφέρουν ως γενέθλιο τόπο περιοχές της Μικράς Ασίας, συνήθως είναι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής του 1922 και αθροίζουν συνολικά 16 περιπτώσεις, από τις οποίες οι 5 τοποθετούνται στον Πόντο και στην Αρμενία και οι υπόλοιπες στη Δυτική Μικρά Ασία. Στη δεύτερη υποομάδα, που συνολικά περιλαμβάνει 13 άτομα, συγκαταλέγονται οι Έλληνες (Ρωμιοί) της Κωνσταντινούπολης που ενδέχεται να αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε διαφορετικές περιόδους, πριν ή μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην τρίτη, που αριθμεί 14 αφηγητές, περιλαμβάνονται Αιγυπτιώτες (5 άτομα) και παλιννοστούντες από χώρες κυρίως της Ευρώπης και της Βορείου Αμερικής.

Πίνακας 4: ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ								
	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ							
	1895- 1910	1911- 1920	1921- 1930	1931- 1940	1941- 1950	1951- 1960	1961- 1970	1971 Και Μετά
ΘΡΑΚΗ	0	2	2	0	2	0	1	0
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	1	1	10	9	4	2	1	0
ΗΠΕΙΡΟΣ	2	6	12	10	5	5	0	0
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	4	6	14	12	3	1	8	1
ΣΤ. ΕΛΛΑΣ	7	11	28	31	11	7	5	2
ΑΤΤΙΚΗ	2	9	15	30	12	8	19	5
ΠΕΛΟΠ/ΣΟΣ	12	21	38	35	8	10	7	2
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	2	3	4	6	1	3	2	0
Ν. ΑΙΓΟΥ	6	9	13	20	11	3	3	1
ΚΡΗΤΗ	2	3	10	11	5	4	1	1
ΚΥΠΡΟΣ	1	12	20	38	21	19	7	4
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	6	11	6	4	5	3	5	2
ΣΥΝΟΛΟ	45	94	172	206	88	65	59	18

Από τον παραπάνω Πίνακα 4, όπου καταγράφεται ο τόπος γέννησης των αφηγητών κατά περιοχή, μπορούν να διεξαχθούν ορισμένα αρκετά ενδιαφέροντα συμπεράσματα που συνδυάζουν τον τόπο με τον χρόνο. Η αναλογία των ατόμων που γεννήθηκαν κατά την περίοδο 1931-1940, η οποία συγκεντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό περιπτώσεων, κυμαίνεται σχεδόν στα ίδια επίπεδα (28% του συνόλου) σε κάθε περιοχή με εξαίρεση τη Θράκη και τις Άλλες Χώρες (9,5%). Παράλληλα, το γεγονός ότι πολλά άτομα, που προέρχονται από χώρες του εξωτερικού πλην της Κύπρου, γεννήθηκαν στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα οφείλεται στους Μικρασιάτες αφηγητές. Οι τελευταίοι γεννήθηκαν πριν από το 1923 (ανταλλαγή πληθυσμών) και φθάνουν τα 12 άτομα σε σύνολο 17 κατά την περίοδο 1895-1920 (οι υπόλοιποι 4 είναι Πολίτες και ένας από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι το 80% των αφηγητών που κατάγονται από την Πελοπόννησο έχουν γεννηθεί πριν από το 1940 (συγκριτικά προς το 70% του συνόλου κατά την αντίστοιχη περίοδο). Αντίθετα, οι γεννημένοι στην Αθήνα εμφανίζονται σχετικά νεότεροι.

Πίνακας 5: ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ				
ΠΕΡΙΟΧΗ	ΣΥΝΟΛΟ	ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ		
		ΑΓΡΟΤΙΚΗ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΗ	ΑΣΤΙΚΗ
ΘΡΑΚΗ	7	4	0	3
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	28	13	6	9
ΗΠΕΙΡΟΣ	40	38	0	2
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	49	33	10	6
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	104	76	16	12
ΑΤΤΙΚΗ	101	1	3	97
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	135	108	15	12
ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ	21	15	2	4
ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ	67	60	0	7
ΚΡΗΤΗ	37	26	2	9
ΚΥΠΡΟΣ	124	110	1	13
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	43	4	1	38
ΣΥΝΟΛΟ	756	487	53	216

Επιπλέον ο τόπος γέννησης των αφηγητών εξετάζεται και σε επίπεδο **βαθμού αστικότητας**. Όπως σημειώνεται στον παραπάνω πίνακα (5), 487 αφηγητές που αντιστοιχούν στο 64% του συνόλου γεννήθηκαν σε αγροτικούς οικισμούς, χωριά ή κωμοπόλεις με πληθυσμό μικρότερο από 1.999 άτομα. Ακολουθούν οι αστικές περιοχές με 216 άτομα ή 28,6%, στις οποίες περιλαμβάνονται όλοι οι οικισμοί με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων. Τέλος, οι Ημιαστικές περιοχές στις οποίες γεννήθηκαν 53 αφηγητές ή το 7% του συνόλου αυτών και αποτελούνται από οικισμούς με πληθυσμό από 2.000 έως 9.999 άτομα.

Όσον αφορά στον βαθμό αστικότητας κατά γεωγραφικό διαμέρισμα ή περιοχή γέννησης των αφηγητών, διαπιστώνεται ότι εκείνοι που γεννήθηκαν σε αγροτικούς οικισμούς πλειοψηφούν σε κάθε περίπτωση. Ιδιαίτερα στην Ήπειρο και στα Νησιά του Αιγαίου και στην Κύπρο, η αναλογία φθάνει το 95%, 90% και 89% αντιστοίχως. Εξάιρεση αποτελούν η Μακεδονία, η Αττική και οι Άλλες χώρες με 46%, 1% και 9,3% του συνόλου αυτών αντιστοίχως. Επίσης, στην Κύπρο και στην Πελοπόννησο οι γεννήσεις αφηγητών σε αγροτική περιοχή υπερβαίνουν τις εκατό (110 και 108 αντιστοίχως) και σε μικρότερους αριθμούς η Στερεά Ελλάς με 76 και τα Νησιά του Αιγαίου με 60.

Από την άλλη πλευρά, οι ημιαστικές περιοχές αποτελούν γενέθλιο τόπο για τους λιγότερους αφηγητές και οι περισσότερες περιπτώσεις σημειώνονται στη Στερεά Ελλάδα (16), Πελοπόννησο (15) και Θεσσαλία που συνολικά αθροίζουν το 77% του συνόλου τους. Περιορισμένη διασπορά μεταξύ της γεωγραφικής κατανομής εμφανίζουν και οι γεννημένοι σε αστικά κέντρα. Στην Αττική το 96% των αφηγητών καταγράφεται σε αστική περιοχή, ακόμα και εκείνοι που έχουν γεννηθεί εκτός του πολεοδομικού συγκροτήματος της Πρωτεύουσας, με εξαίρεση τέσσερα άτομα που δήλωσαν τόπο γέννησης τους Ημιαστικούς οικισμούς του Διονύσου [355], της Ροδόπολης [756], του Καπανδριτίου [218] και τον Αγροτικό του Γραμματικού [84]. Επίσης, οι περισσότεροι (38 άτομα) των προερχόμενων από Άλλες χώρες έχουν γεννηθεί σε αστικό κέντρο (Κωνσταντινούπολη, πόλεις της Αιγύπτου, της Μικράς Ασίας κ.α.) και ακολουθούν οι Κύπριοι (13 άτομα), Πελοποννήσιοι και Στερεοελλαδίτες (12 άτομα).

Από τον παρακάτω πίνακα (6) που συγκρίνει τον βαθμό αστικότητας με το έτος γέννησης των αφηγητών, αναδεικνύονται οι σημαντικές διαφορές που διαμορφώνονται σε βάθος χρόνου μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών. Μέχρι το 1940 περίπου το 70% των αφηγητών έχουν γεννηθεί σε αγροτικό περιβάλλον, το 6,5% με 9% σε ημιαστικό και το 25% σε αστικό. Κατά την επόμενη εικοσαετία (1941-1960), η αναλογία των αγροτικών μειώνεται κατά

10 ποσοστιαίες μονάδες και κυμαίνεται στο 60% του συνόλου, τα ημιαστικά συγκεντρώνουν το 9% και τα αστικά το 30%.

Πίνακας 6: ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ				
Έτος Γέννησης (Δεκαετίες)	ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ			ΣΥΝΟΛΟ
	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	ΑΣΤΙΚΟ	
1895-1910	31	3	11	45
	68,9%	6,7%	24,4%	100,0%
1911-1920	65	6	23	94
	69,1%	6,4%	24,5%	100,0%
1921-1930	118	15	39	172
	68,6%	8,7%	22,7%	100,0%
1931-1940	145	14	47	206
	70,4%	6,8%	22,8%	100,0%
1941-1950	53	8	27	88
	60,2%	9,1%	30,7%	100,0%
1951-1960	40	6	19	65
	61,5%	9,2%	29,2%	100,0%
1961-1970	23	4	32	59
	39,0%	6,8%	54,2%	100,0%
1971 ΚΑΙ ΜΕΤΑ	6	0	12	18
	33,3%	0,0%	66,7%	100,0%
ΣΥΝΟΛΟ	481	56	210	747
	64,4%	7,5%	28,1%	100,0%

Ενδεικτικό στοιχείο αυτών των τάσεων αποτελεί ο Πίνακας 7 που παρουσιάζει την ποσοστιαία κατανομή του ελληνικού πληθυσμού κατά επίπεδο αστικότητας με βάση τις αντίστοιχες απογραφές.

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Πίνακας 7: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ				
Έτος Απογραφής	ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ			
	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟΣ	ΑΣΤΙΚΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ
1928	54,4%	14,5%	31,1%	100,0%
1940	52,4%	14,8%	32,8%	100,0%
1951	47,5%	14,8%	37,7%	100,0%
1961	43,8%	12,9%	43,3%	100,0%
1971	35,2%	11,6%	53,2%	100,0%

Στοιχεία από Απογραφές Πληθυσμού της Ελλάδας των έτων 1928, 1940, 1951, 1961, 1971.(
ΕΛ.ΣΤΑΤ.)

[http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/yeararticles?p_topic=10007862&p_cat=10007862
&p_catage=1928](http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/yeararticles?p_topic=10007862&p_cat=10007862&p_catage=1928))

4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

4.1. Γάμος

Η οικογενειακή κατάσταση των αφηγητών του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής καταγράφεται, εν μέρει, με βάση την αναφερόμενη ημερομηνία γάμου. Υπό αυτή τη διάσταση, σε 643 άτομα (85% του συνόλου των αφηγητών) αναφέρεται χρονολογία γάμου (ή πρώτου γάμου) χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη αναφορά για την οικογενειακή κατάσταση, εάν δηλαδή είναι έγγαμοι, διαζευγμένοι ή σε χηρεία, κατά την στιγμή που πραγματοποιούνταν η συνέντευξη. Η παλαιότερη ημερομηνία τέλεσης γάμου είναι το 1918 [014] και η πιο πρόσφατη το 2007 [634]. Από τους υπόλοιπους 114 αφηγητές που δεν σημειώνεται στο Μητρώο του ΑΑΖ έτος γάμου οι 53 (7% του συνόλου) αναφέρουν αριθμό παιδιών και οι 61 (8% του συνόλου) όχι.

Πίνακας 8: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ						
Έτος Γάμου	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΦΥΛΟ			
			ΑΝΔΡΑΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΑ	%
1921-1930*	20	2,9	8	2,7	12	3,0
1931-1940	36	5,2	13	4,4	23	5,8
1941-1950	111	15,9	46	15,5	65	16,3
1951-1960	184	26,4	64	21,6	120	30,0
1961-1970	128	18,4	62	20,9	66	16,5
1971-1980	76	10,9	41	13,9	35	8,8
1981-1990	53	7,6	22	7,4	31	7,8
1991 και μετά	35	5,0	13	4,4	22	5,5
Δ.Α. Με παιδιά	53	7,6	27	9,1	26	6,5
ΣΥΝΟΛΟ	696	100,0	296	100,0	400	100,0

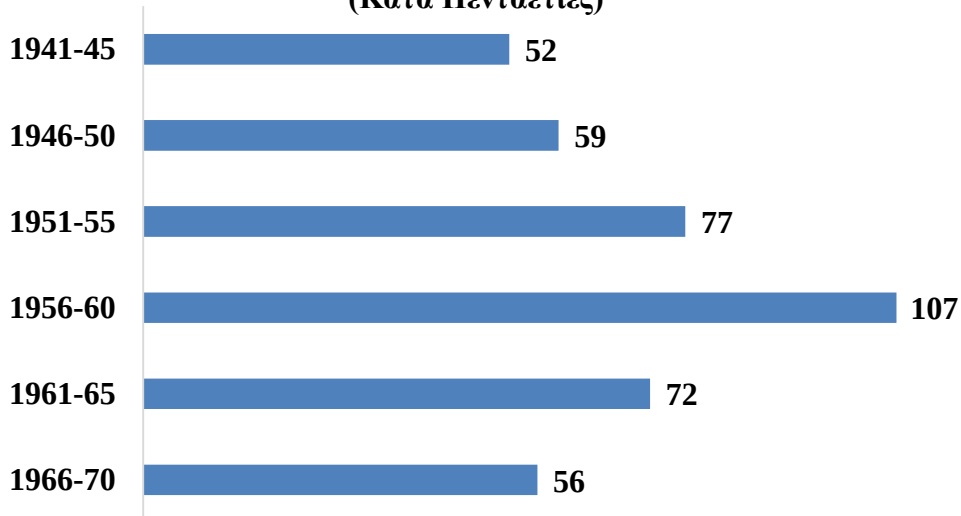
* Υπάρχουν δύο περιπτώσεις ατόμων με χρονολογία γάμου πριν το 1921, μια το 1918 και μια το 1920.

Ο παραπάνω πίνακας (8) περιλαμβάνει το έτος «γάμου των αφηγητών, ομαδοποιημένο κατά δεκαετίες στο σύνολο και κατά φύλο. Όπως σημειώθηκε παραπάνω, η περίοδος κατά την οποία τελέστηκε το σύνολο των γάμων είναι μεταξύ των ετών 1918 και 2007. Ωστόσο, όπως

διαπιστώνεται, το 71% (499 περιπτώσεις) αυτών πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1941 και 1980, ενώ περισσότεροι εξ αυτών (184) στη δεκαετία 1951-1960 και ακολουθούν η δεκαετία του 1960 (1961-1970 με 128 γάμους), η δεκαετία του 1940 (1941-1950 με 111) και η δεκαετία του 1970 (1971-1980 με 76 γάμους). Όσον αφορά στο φύλο, οι άνδρες φαίνεται να ακολουθούν μια πιο ομοιόμορφη κατανομή μεταξύ των δεκαετιών του 1950 και 1960 (64 και 62 γάμοι αντίστοιχα) και του 1940 και 1970 (46 και 41 γάμοι αντίστοιχα), συγκριτικά με τις γυναίκες, από τις οποίες το 30% (120 άτομα) παντρεύτηκαν μεταξύ του 1951-1960 και ακολουθούν με μεγάλη διαφορά οι δεκαετίες του 1940 και 1960 (1941-1950 65 και 1961-1970 66 γάμοι).

Η χρονολογία γάμου των αφηγητών διαγράφει μια έντονα ανοδική τάση μεταξύ των δεκαετιών του 1930 και 1950, ιδιαίτερα μεταξύ της δεκαετίας του 1930 και 1940, παρόλο που ακολουθεί με μικρότερη ένταση καθοδική τάση από το 1960 και κατόπιν. Επιπλέον, στο παρακάτω γράφημα (3), που αναλύει τους γάμους που πραγματοποιήθηκαν κατά την τριακονταετία 1941-1970 σε επίπεδο πενταετίας, καταγράφεται μια ήπια και σχεδόν ομοιόμορφη κλιμάκωση και αποκλιμάκωση του αριθμού των γάμων στις πενταετίες πριν και μετά της περιόδου 1956-1960, στην οποία τελέστηκαν 107 γάμοι και αποτελούν το 17% του συνόλου των γάμων που αναφέρθηκαν. Ακόμα, από την εξέταση κατά έτος προκύπτει ότι οι χρονολογίες κατά τις οποίες τελέστηκαν περισσότεροι των 20 γάμων είναι το 1950 και 1955 με 22 και η τριετία 1958-1960 με 22, 27 και 24 γάμους, η οποία αποτελεί τον κολοφώνα για το έτος γάμου των αφηγητών.

Γράφημα 3: Έτος Γάμου Αφηγητών 1941-1970
(Κατά Πενταετίες)

Στον παρακάτω πίνακα (9) καταγράφεται το έτος γάμου των αφηγητών συγκριτικά προς το έτος γέννησης αυτών σε επίπεδο δεκαετίας. Το πρώτο σημαντικό εύρημα εντοπίζεται στην απουσία των αφηγητών που γεννήθηκαν μετά το 1970. Εξάιρεση αποτελούν τρεις περιπτώσεις γυναικών που γεννήθηκαν τη δεκαετία 1971-1980 συγκεκριμένα δύο το 1971 [714, 717] και μια το 1973 [634] και παντρεύτηκαν το 1997, 2000 και 2007 αντίστοιχα. Δευτερευόντως, διαπιστώνεται, όπως θα ήταν αναμενόμενο, ότι οι περισσότεροι γάμοι της περιόδου 1941-1970 συνάφθηκαν από αφηγητές που γεννήθηκαν στην περίοδο του μεσοπολέμου. Το 83% των ατόμων που γεννήθηκαν μεταξύ 1931-1940 παντρεύτηκαν μεταξύ των ετών 1951-1960 (89 άτομα) και 1961-1970 (70 άτομα). Αντιστοίχως, το 81% των ατόμων που γεννήθηκε μεταξύ 1921-1930 παντρεύτηκαν τη δεκαετία του 1940 (1941-1950 55 άτομα) και του 1950 (1951-1960 76 άτομα).

Πίνακας 9: ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΝΗΣΗΣ								
ΕΤΟΣ ΓΑΜΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ						
		1895- 1910	1911- 1920	1921- 1930	1931- 1940	1941- 1950	1951- 1960	1961- 1970
1921-1930	20	18	2	0	0	0	0	0
1931-1940	36	11	21	3	1	0	0	0
1941-1950	111	6	45	55	5	0	0	0
1951-1960	183	0	13	76	89	5	0	0
1961-1970	128	0	1	15	71	38	3	0
1971-1980	76	0	0	1	9	38	28	0
1981-1990	53	0	0	0	0	3	27	23
1991+	35	0	0	0	0	0	4	28
Δ.Α. με παιδιά	49	3	8	12	18	3	1	4
ΣΥΝΟΛΟ	691	38	90	162	193	87	63	55

Ένα τρίτο στοιχείο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι μεταξύ των έτους γέννησης και έτους γάμου των αφηγητών διαμορφώνεται μια ακολουθία που ορίζει ότι η πλειοψηφία των γάμων των αφηγητών πραγματοποιήθηκε σε διάστημα μεταξύ 20 ετών από την πρώτη χρονιά της δεκαετίας αναφοράς του έτους γέννησής τους και 30 ετών από την τελευταία χρονιά της

δεκαετίας αυτής⁹. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι ορισμένοι αφηγητές που γεννήθηκαν μέχρι το 1940 παντρεύτηκαν την επόμενη δεκαετία από την προαναφερθείσα συγκεκριμένη περίοδο. Όπως καταγράφεται στον πίνακα (9), 6 άτομα που γεννήθηκαν στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα (16% του συνόλου της δεκαετίας) παντρεύτηκαν στη δεκαετία του 1940, 13 γεννημένα στη δεκαετία του 1910 (14%) παντρεύτηκαν τη δεκαετία 1950, 15 που γεννήθηκαν στη δεκαετία του 1920 (9%) παντρεύτηκαν τη δεκαετία του 1960 και 9 που γεννήθηκαν στη δεκαετία του 1930 (5% του συνόλου αντίστοιχα) παντρεύτηκαν κατά τη δεκαετία του 1970 αντίστοιχα. Οποσδήποτε αυτές οι περιπτώσεις είναι συγκριτικά σημαντικά λιγότερες από τις προηγούμενες, αλλά είναι ενδιαφέρον ότι διαχρονικά περιορίζονται, δεδομένου ότι η αναλογία τους στο σύνολο των γεννημένων ανά δεκαετία διαγράφει φθίνουσα τάση.

Όσον αφορά στις 53 περιπτώσεις αφηγητών που δεν αναφέρεται στα στοιχεία τους η ημερομηνία γάμου (μπορεί να μην ζητήθηκε η πληροφορία αυτή από τους συνεντευκτές ή μπορεί να μη θυμόνταν την ακριβή χρονολογία γάμου οι αφηγητές), και παράλληλα έχουν παιδιά, από την εξέταση των στοιχείων διαπιστώνεται ότι δεν εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το σύνολο, ώστε να καθορίζεται ως ομάδα με διακριτό δημογραφικό προφίλ. Δυο βασικά χαρακτηριστικά αυτής της ομάδας είναι πρώτον ότι οι άνδρες είναι αριθμητικά σχεδόν ίσοι με τις γυναίκες (27 και 26 άτομα αντίστοιχα) σε αντίθεση με το σύνολο των αφηγητών στο οποίο αναλογικά υπερτερούν οι γυναίκες και δεύτερον το 1/3 και πλέον της ομάδας αυτής (18 άτομα ή 36,7%) γεννήθηκε μεταξύ των ετών 1931-1940 έναντι 27,5% του συνόλου των αφηγητών. Το γεγονός ότι οι διαφορές δεν είναι σημαντικές σε συνδυασμό με την αυξημένη παρουσία ανδρών, περιορίζει (χωρίς να εξαλείφει) την πιθανότητα ύπαρξης περιπτώσεων παιδιών εκτός γάμου, οι οποίες είναι ελάχιστες στην Ελλάδα, και συντείνει στην απόδοση μη καταγραφής του έτους γάμου σε τεχνικά θέματα των συνεντεύξεων.

Θα πρέπει, εξάλλου, να σημειωθεί ότι υπάρχει μια μικρή ομάδα 10 αφηγητών, οι οποίοι έχουν πραγματοποιήσει περισσότερους του ενός γάμους κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Βασικά χαρακτηριστικά αυτών των ατόμων είναι ότι αποτελούνται κυρίως από άνδρες που έχουν γεννηθεί κατά την περίοδο του μεσοπολέμου σε αγροτικές περιοχές και η μέση χρονική διαφορά μεταξύ πρώτου γάμου και του δεύτερου γάμου είναι τα 16,5 χρόνια. Ειδικότερα, διαπιστώνεται ότι οι άνδρες ανέρχονται σε 8 άτομα [115,164, 171, 193, 211, 366, 419, 754] και οι γυναίκες σε

⁹ Επί παραδείγματι, το 83% όσων γεννήθηκαν τη δεκαετία μεταξύ των ετών 1931-1940, παντρεύτηκαν μεταξύ 1951 (είκοσι χρόνια διαφορά από το 1931) και 1970 (τριάντα χρόνια μετά το 1940).

2 [131,497]. Επίσης αυτοί που γεννήθηκαν σε αστικά κέντρα (συγκεκριμένα στην Περιφέρεια της Πρωτεύουσας) είναι 2 [497, 754] και οι υπόλοιποι 8 σε αγροτικούς οικισμούς. Επιπλέον, όλοι έχουν γεννηθεί πριν από το 1940 (μεταξύ 1917 και 1931) και πραγματοποίησαν τον πρώτο γάμο μέχρι το 1960, με εξαίρεση δύο περιπτώσεις που γεννήθηκαν το 1942 [211] και το 1950 [171] και τέλεσαν τον πρώτο γάμο το 1968 και 1974 αντίστοιχα. Η χρονική διαφορά μεταξύ πρώτου και δεύτερου γάμου κυμαίνεται από 7 [115] έως 34 [164] χρόνια, ενώ υπάρχει μια περίπτωση αφηγητή [754], ο οποίος έχει πραγματοποιήσει τρεις γάμους με διαφορά 10 ετών μεταξύ πρώτου και δεύτερου και 34 ετών μεταξύ δεύτερου και τρίτου. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχουν και επιπλέον τρεις περιπτώσεις διαζευγμένων αφηγητών [714, 720, 721] χωρίς να καταγράφεται δεύτερος γάμος.

Όπως διαπιστώνεται από τον Πίνακα 10, το 84% των αφηγητών (ή 536 άτομα), για τους οποίους υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία και ανέρχονται συνολικά σε 641 άτομα, παντρεύτηκαν σε ηλικία μεταξύ 20 και 34 ετών. Η ηλικιακή περίοδος μεταξύ 25 και 29 ετών κρίθηκε η πλέον κατάλληλη για την πραγματοποίηση γάμου για το 36% (231 άτομα) του συνόλου των έγγαμων αφηγητών και έπονται οι ηλικίες μεταξύ 20-24 ετών με 28,5% (183 άτομα) και μεταξύ 30-34 ετών με 19% (122 άτομα). Αυτά τα ευρήματα σε συνδυασμό με την πραγματοποίηση περισσότερων γάμων σε μικρότερες ηλικίες, μεταξύ 14-19 ετών 9,5 % ή 61 άτομα, συγκριτικά προς τις μεγαλύτερες, μεταξύ 35-45 ετών 7% ή 44 άτομα, υποδηλώνει τη γενικότερη τάση των αφηγητών για έναρξη του έγγαμου βίου μέχρι τα 35 έτη και αντικατοπτρίζει τους κοινωνικούς, βιολογικούς, οικονομικούς ή άλλους παράγοντες που υπαγορεύουν εν μέρει την κατάλληλη ηλικία για γάμο.

Πίνακας 10: ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ						
Ηλικία Γάμου	ΣΥΝΟΛΟ %		ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΦΥΛΟ			
			ΑΝΔΡΑΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΑ	%
14-19	61	9,5	7	2,6	54	14,5
20-24	183	28,5	42	15,7	141	37,8
25-29	231	36,0	106	39,6	125	33,5
30-34	122	19,0	81	30,2	41	11,0
35-39	32	5,0	24	9,0	8	2,1
40-45	12	1,9	8	3,0	4	1,1
ΣΥΝΟΛΟ	641	100,0	268	100,0	373	100,0

Οι συνθήκες αυτές μερικώς αναδεικνύονται σε πιο έντονο βαθμό μεταξύ των δύο φύλων, όσον αφορά στην ηλικία γάμου. Το γεγονός ότι η μικρότερη καταγεγραμμένη ηλικία γάμου αφηγητή είναι τα 10 [730] και 12 [503] έτη και πρόκειται για δύο γυναίκες, ενώ η μεγαλύτερη είναι τα 45 έτη [024, 219, 227] και αφορά σε δύο άνδρες και μια γυναίκα, είναι ενδεικτικό των έμφυλων διαφορών στην επιλογή της ηλικίας γάμου. Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα, από τις 61 περιπτώσεις αφηγητών που παντρεύτηκαν σε ηλικία μεταξύ 14-15 ετών μόλις 7 είναι άνδρες και οι 54 είναι γυναίκες. Επιπλέον, από τους 7 άνδρες, ένας νυμφεύτηκε 17 ετών [120], ένας 18 χρονών [017] και οι υπόλοιποι 19 χρονών, ενώ οι γυναίκες που παντρεύτηκαν πριν την ενηλικίωσή (κάτω των 17 ετών) είναι 20 και από αυτές οι 17 και σε ηλικία 18 και 19 χρονών. Αντίθετα, στις μεγαλύτερες ηλικίες μεταξύ 35-45 ετών οι γυναίκες είναι 12 και οι άνδρες υπερδιπλάσιοι 32.

Επίσης, από τον ίδιο πίνακα (10) προκύπτει ότι η ηλικιακή περίοδος που για τις περισσότερες γυναίκες του ΑΑΖ κρίνεται η καταλληλότερη για την πραγματοποίηση γάμου είναι η τρίτη δεκαετία του βίου τους, δηλαδή μεταξύ 20-29 ετών (71% του συνόλου αυτών ή 266 άτομα), ακολουθεί η εφηβεία-μετεφηβεία και η περίοδος 30-34 ετών. Αντίστοιχα στους άνδρες αφηγητές η πλέον κατάλληλη περίοδος για την πραγματοποίηση γάμου για τους περισσότερους εξ αυτών (70% ή 187 άτομα) είναι μεταξύ 25 και 34 χρονών και έπονται η πενταετία των ηλικιών 20-25 με 42 άτομα και η ηλικιακή ομάδα 35-39 ετών με 24 άτομα. Γενικά, το συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι μεταξύ των δύο φύλων οι άνδρες αφηγητές παντρεύονται σε μεγαλύτερη ηλικία και τείνουν να καθυστερούν την πραγματοποίηση του γάμου κατά μια πενταετία συγκριτικά προς τις γυναίκες.

Όσον αφορά στην παράμετρο του έτους γέννησης των αφηγητών αναφορικά προς την ηλικία γάμου, όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (11), δεν σημειώνονται σημαντικές διαφορές. Από τους αφηγητές που γεννήθηκαν κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, οι περισσότεροι παντρεύτηκαν μεταξύ 20 και 34 ετών (συνολικά 27 άτομα) και κυρίως μεταξύ 25-29 ετών, ενώ προς το σύνολό τους σημειώνεται η μεγαλύτερη αναλογία ατόμων που παντρεύτηκαν σε ηλικία άνω των 35 ετών. Οι αφηγητές που γεννήθηκαν κατά την περίοδο μεταξύ 1911-1920 αποτελούν τη μοναδική εξαίρεση, στην οποία η ηλικία του γάμου μεταξύ 20-24 ετών υπερτερεί έναντι της γενικής επικράτησης των ηλικιών 25-29 ετών και παράλληλα οι διαφορές μεταξύ των ηλικιακών κατηγοριών 20-34 ετών σημειώνουν τις μικρότερες διακυμάνσεις. Απεναντίας, οι γεννημένοι στην περίοδο του μεσοπολέμου, που αποτελούν τη

μεγαλύτερη ομάδα και διαμορφώνουν τις κυρίαρχες τάσεις, αναδεικνύουν τις ηλικίες 25-29 ετών ως επικρατούσες κατά την επιλογή πραγματοποίησης γάμου. Ωστόσο, όσοι αφηγητές γεννήθηκαν μεταξύ 1931-1940 εμφανίζουν τάσεις να παντρεύονται σε νεαρότερη ηλικία από όσους γεννήθηκαν την προηγούμενη δεκαετία. Τέλος, σημειώνεται ότι οι γεννημένοι στην περίοδο της Κατοχής και του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα εμφανίζουν την υψηλότερη αναλογία πραγματοποίησης γάμου μέχρι τα 24 χρόνια, και επίσης οι γεννημένοι τις δεκαετίες το 1950 και 1960 εμφανίζουν τις υψηλότερες αναλογίες στην ηλικίες μεταξύ 25-29 ετών.

Πίνακας 11: ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ							
ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ						
	1895-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961-1970
15-19	2	3	16	21	11	7	1
20-24	8	25	39	53	26	14	18
25-29	13	23	54	60	28	27	24
30-34	6	20	31	31	15	11	7
35-39	5	8	7	5	3	3	1
40-45	1	3	3	4	1	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	35	82	150	174	84	62	51

Στον παρακάτω πίνακα (12) συσχετίζονται η ηλικία γάμου με τον τόπο καταγωγής των αφηγητών σε επίπεδο αστικότητας. Το πρώτο ενδιαφέρον σημείο είναι ότι οι αφηγητές που παντρεύτηκαν σε ηλικία μεταξύ 14 – 19 ετών αναλογούν στο 9-10% των αφηγητών ανεξαρτήτως του βαθμού αστικότητας του τόπου γέννησης. Από την άλλη πλευρά, οι διαφορές στην περίοδο τέλεσης του γάμου εντοπίζονται στα άτομα που παντρεύτηκαν μετά την ηλικία των τριάντα ετών από τα οποία εκείνα που κατάγονται από αγροτικές περιοχές αναλογούν στο 23% του συνόλου αυτών, από τις ημιαστικές στο 30% και στις αστικές στο 32% αντιστοίχως. Αυτό το στοιχείο υποδηλώνει μια τάση στους αφηγητές του ΑΑΖ πραγματοποίησης του γάμου σε σχετικά μεγαλύτερες ηλικίες όσο διευρύνεται ο βαθμός αστικότητας.

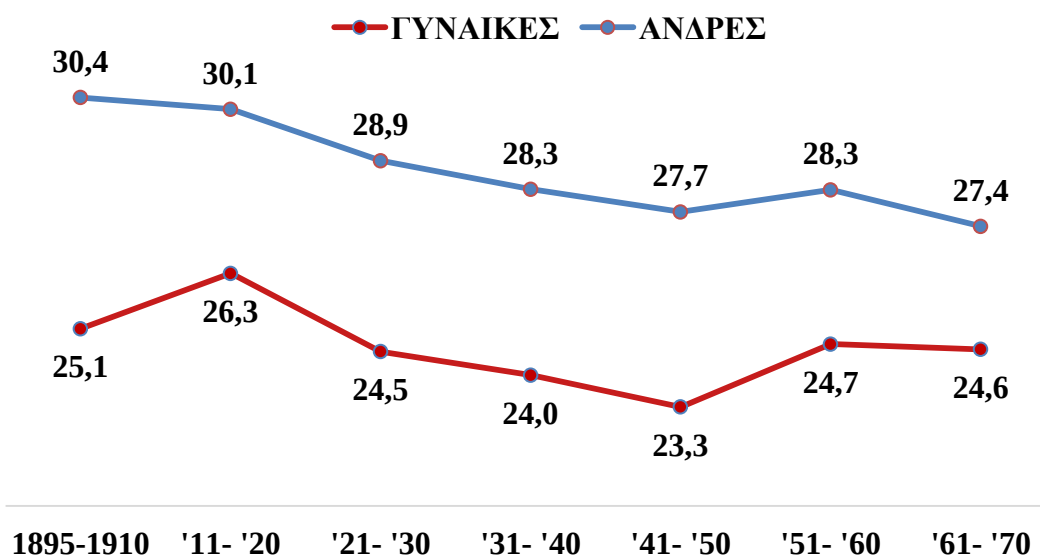
Πίνακας 12: ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ (Βαθμός αστικότητας)						
ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ	ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ					
	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	%	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	%	ΑΣΤΙΚΟ	%
14-19	40	9,5	4	8,5	17	9,9
20-24	128	30,3	12	25,5	43	25,0
25-29	157	37,2	17	36,2	57	33,1
30-34	70	16,6	11	23,4	41	23,8
35-39	18	4,3	2	4,3	12	7,0
40-45	9	2,1	1	2,1	2	1,2
ΣΥΝΟΛΟ	422	100,0	47	100,0	172	100,0

Το στοιχείο που μπορεί να αποκρυσταλλώσει και να αναδείξει σε μεγαλύτερο βαθμό τις αποκλίσεις σε επίπεδο φύλου, χρόνου και τόπου μεταξύ των αφηγητών όσον αφορά στη στιγμή έναρξης του έγγαμου βίου είναι η **μέση ηλικία γάμου**. Στο σύνολο των αφηγητών ο μέσος όρος ηλικίας γάμου κυμαίνεται στα 26,3 έτη, υψηλότερος στους άνδρες στα 28,7 χρόνια συγκριτικά προς τα 24,5 χρόνια στις γυναίκες, διαμορφώνοντας μια μέση διαφορά 4,2 χρόνων μεταξύ των δύο φύλων. Από το παρακάτω ιστόγραμμα, όπου καταγράφεται η μέση ηλικία κατά φύλο και έτος γέννησης, διαπιστώνεται ότι η παραπάνω διαφορά μεταξύ των δύο φύλων τείνει να περιορίζεται σε νεότερες γενιές αφηγητών. Οι άνδρες που γεννήθηκαν στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα νυμφεύθηκαν κατά μέσο όρο 30,4 ετών 5,3 χρόνια μεγαλύτεροι από τις γυναίκες (25,1 χρονών). Στις επόμενες δεκαετίες η διαφορά είναι μικρότερη (3,8 χρόνια οι γεννημένοι μεταξύ 1911-1920, 4,4 χρόνια οι γεννημένοι στη δεκαετία του 1920, 4,3 στη δεκαετία του 1930, 4,5 στη δεκαετία του 1940, ενώ μεταπολεμικά περιορίζεται περισσότερο, 3,5 στους γεννημένους μεταξύ 1951-1960 και 2,8 χρόνια για όσους γεννήθηκαν την επόμενη δεκαετία του 1960.

Οι προαναφερθείσες τάσεις μεταξύ της μέσης ηλικίας γάμου των δύο φύλων είναι προϊόν κυρίως της διαχρονικής μεταβολής στην πραγματοποίηση του γάμου των ανδρών σε μικρότερη ηλικία και λιγότερο των αντίστοιχων αλλαγών στις γυναίκες, καθώς στους άνδρες οι διακυμάνσεις είναι πιο έντονες. Στην περίπτωση των γυναικών, με εξαίρεση τις γεννημένες στη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, όπου η μέση ηλικία γάμου φθάνει τα 26,3 έτη, και στη δεκαετία μεταξύ 1941-1950, στην οποία η μέση ηλικία γάμου είναι στα 23,3 έτη και αποτελούν

τις ακραίες τιμές, η μέση ηλικία του γάμου διαχρονικά δεν παρουσιάζει έντονες διακυμάνσεις. Από την άλλη πλευρά, στους άνδρες η μέση ηλικία του γάμου σημειώνει διαχρονικά σαφείς τάσεις προς νεαρότερες ηλικίες, εφόσον οι αφηγητές που γεννήθηκαν μεταξύ 1961-1970 νυμφεύτηκαν σε μικρότερη ηλικία κατά τρία χρόνια συγκριτικά προς τους γεννημένους μεταξύ 1895-1910. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το έντονο χαρακτηριστικό των διαχρονικών μεταβολών στη μέση ηλικία γάμου των ανδρών οφείλεται κυρίως στους γεννημένους στις δυο πρώτες δεκαετίες, οι οποίοι νυμφεύτηκαν σε ηλικία άνω των 30 ετών.

Γράφημα 4: Μέση Ηλικία Γάμου κατά Φύλο και Έτος Γεννησης

Διαφορετική εικόνα της μέσης ηλικίας γάμου των αφηγητών προκύπτει αν εκτιμηθεί ο χρόνος τέλεσης του γάμου. Με τη συγκεκριμένη διάσταση υπεισέρχονται κοινωνικοί, οικονομικοί και άλλοι παράγοντες που συνδέονται με την κοινωνική ανάπτυξη, όπως η θέση και ο ρόλος της γυναίκας, το βιοτικό επίπεδο, ο καταναλωτισμός κ.ά., αναπροσαρμόζοντας τελικά τον οικογενειακό προγραμματισμό και για τα δύο φύλα (Μουσούρου, 1993). Όπως διαφαίνεται από τον Πίνακα 13, στον οποίο καταγράφεται η μέση ηλικία γάμου των αφηγητών κατά φύλο και έτος πραγματοποίησης του γάμου, συνολικά διαγράφεται συν τω χρόνω μια αυξητική τάση στην ηλικία τέλεσης του γάμου και στα δύο φύλα. Συγκεκριμένα, στις τρεις πρώτες δεκαετίες τέλεσης των γάμων των αφηγητών, δηλαδή μεταξύ 1921 και 1950, η μέση ηλικία είναι μικρότερη από 25 χρόνια, με την πρώτη δεκαετία μόλις στα 23,7 χρόνια. Μεσολαβεί η δεκαετία του 1950, κατά την οποία η μέση ηλικία γάμου αυξήθηκε στα 25,7 χρόνια, προαναγγέλλοντας

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

την ακολουθούμενη αυξητική τάση, η οποία, με εξαίρεση τους γάμους που πραγματοποιήθηκαν στη δεκαετία του 1980, κυμαίνεται από το 27^ο έως σχεδόν το 29^ο έτος ηλικίας των αφηγητών.

Πίνακας 13: ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΤΟΣ ΓΑΜΟΥ			
Έτος Γάμου	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
1921-1930	23,7	26,5	21,8
1931-1940	24,5	27,4	22,9
1941-1950	24,9	27,3	23,2
1951-1960	25,7	28,2	24,3
1961-1970	27,2	29,7	24,9
1971-1980	28,0	29,8	25,9
1981-1990	26,6	29,0	24,9
1991+	28,8	28,9	28,7

Όσον αφορά στη μέση ηλικία γάμου για τα δύο φύλα, επισημαίνεται, για άλλη μια φορά, η γενικότερη μετάθεση του χρόνου πραγματοποίησης του γάμου των ανδρών σε μεγαλύτερη ηλικία από εκείνη των γυναικών, η οποία κυμαίνεται από τα 3,9 (νυμφευμένους στις δεκαετίες 1950 και 1970) έως τα 4,8 (νυμφευμένους στη δεκαετία του 1960) χρόνια. Παρόλα αυτά, σε όσους νυμφεύθηκαν μετά το 1990 εμφανίζεται σχεδόν ταύτιση στην ηλικία γάμου στα 29 έτη. Επιπλέον, και στους άνδρες αφηγητές η μέση ηλικία του γάμου διαιρείται σε τρεις περιόδους ανάλογα με το έτος τέλεσής του:

- μεταξύ 1921 και 1950, κατά την οποία η ηλικία δεν υπερβαίνει το 28^ο έτος,
- τη δεκαετία του 1950 (1951-1960), οπότε η μέση ηλικία είναι τα 28,2 έτη και
- η περίοδος από το 1961 μέχρι το 1990, με τη μέση ηλικία να υπερβαίνει τα 29 με τάση προς τα 30 έτη.

Ανάλογη κατανομή ακολουθούν και οι αφηγήτριες με την πρώτη περίοδο (1921-1950) η μέση ηλικία γάμου να κυμαίνεται μεταξύ 21,8 και 23,2 χρόνια, η δεκαετία του 1950 είναι στα 24,3 έτη και από το 1960 μέχρι το 1990 μεταξύ 24,9 και 25,9 έτη, αντιστοίχως.

Η μεταβολή στην ηλικία πραγματοποίησης του γάμου από το 1920 μέχρι το 1990 εκδηλώνεται πιο έντονα ανοδική στις γυναίκες με τη διαφορά μεταξύ της μέγιστης (25,9) και ελάχιστης (21,8) τιμής να είναι τα 4,1 χρόνια και στους άνδρες τα 3,3 χρόνια (ελάχιστη 26,5 και μέγιστη 29,8). Το γεγονός ότι στους τελούμενους μετά το 1991 γάμους η μέση ηλικία των ανδρών του ΑΑΖ διατηρείται σταθερή στα 29 χρόνια, παρόλο που των γυναικών του ΑΑΖ εκτινάσσεται στα 28,7 χρόνια, εξανεμίζοντας τις διαχρονικές έμφυλες αποκλίσεις, λειτουργεί ως επιστέγασμα των συνολικών τάσεων αύξησης των ηλικιακών ορίων και είναι απότοκο των κοινωνικών-οικονομικών μετασχηματισμών¹⁰.

Παράλληλα, στον παρακάτω πίνακα (14) παρουσιάζεται η μέση ηλικία γάμου των αφηγητών σε σχέση προς τον τόπο γέννησής τους κατά τον βαθμό αστικότητας και την περιοχή. Όσον αφορά στον βαθμό αστικότητας, διαπιστώνεται ότι δεν σημειώνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στη μέση ηλικία γάμου στο σύνολο των τριών περιοχών, παρά μια μικρή απόκλιση των αγροτικών οικισμών. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πρώτον ότι στις ημιαστικές περιοχές οι γυναίκες εμφανίζουν την υψηλότερη μέση ηλικία γάμου (25,2 έτη), ενώ στις αστικές οι άνδρες (30 έτη). Κατά δεύτερον, η διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών διευρύνεται όσο αυξάνεται η αστικότητα (4 χρόνια διαφορά στα αγροτικά, 4,4 στα ημιαστικά και 5,1 στα αστικά).

Σε επίπεδο γεωγραφικών περιοχών, οι αφηγητές που προέρχονται από την Πελοπόννησο εμφανίζουν την υψηλότερη μέση ηλικία γάμου (27,9 έτη) και από τη Μακεδονία την μικρότερη (24,3 έτη) όσον αφορά στους κατοίκους της Ελλάδας. Στους άνδρες, δε, σε μεγαλύτερη ηλικία νυμφεύονται όσοι κατάγονται από την Θεσσαλία (30,9 έτη) και σε μικρότερη από την Θράκη

¹⁰ Επί της ουσίας αυτοί οι μετασχηματισμοί καθορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις αλλαγές στη θέση και στον ρόλο των γυναικών στην Ελλάδα τα τελευταία 40 χρόνια. Από επεξεργασία των στοιχείων της ΕΛ.ΣΤΑΤ. προκύπτει ότι κατά αυτήν την περίοδο η μέση ηλικία γάμου των γυναικών αυξήθηκε κατά μια δεκαετία. Συγκεκριμένα το 1980 η μέση ηλικία ήταν μεταξύ 20-24 ετών, όπως και το 1990, το 2000 και το 2010 αυξήθηκε στην ηλικιακή κατηγορία 25-30 ετών, ενώ το 2018 στις ηλικίες 30-35 ετών. Επίσης, κατά το ίδιο διάστημα, αυξήθηκε η απασχολησιμότητα των γυναικών. Το 1981 το 28% των γυναικών ηλικίας 15 ετών και άνω εργαζόταν, το 1990 το 31%, το 2000 το 33%, το 2010 το 37% και το 2019 το 35% (μείωση καταγράφεται και στους άνδρες και σχετίζεται με την οικονομική κρίση). Επιπλέον, τα τελευταία σαράντα χρόνια οι γυναίκες εντάχθηκαν δυναμικά στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το 1981 μόλις το 4% του συνόλου των γυναικών στην Ελλάδα άνω των 15 ετών είχαν τίτλο σπουδών ΑΕΙ/ΤΕΙ ή ανώτερο, το 1990 το 6,5%, το 2000 το 11%, το 2010 το 17% και το 2019 έφθασε το 24% εκ των οποίων το 13% διαθέτει Μεταπτυχιακό ή Διδακτορικό τίτλο. Συνεπώς, η αύξηση της συμμετοχής γυναικών στη σύγχρονη και πιο απαιτητική αγορά εργασίας με περισσότερα προσόντα που προϋποθέτει τη συμμετοχή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, σε μεγάλο βαθμό τις οδηγεί στην καθυστέρηση της σύναψης έγγαμης σχέσης και στη δημιουργία οικογένειας. (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Δημογραφία, Γάμοι/2018, Γάμοι κατά Ηλικία και Τόπο Μόνιμης Κατοικίας της Συζύγου (1980 - 2018) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPO06/> και ΕΛ.ΣΤΑΤ. Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού από το 1981 / 2019 Έρευνα Εργατικού Δυναμικού-Πληθυσμός, Εκπαίδευση, Κατάσταση απασχόλησης (1981 - 2019) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/>)

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

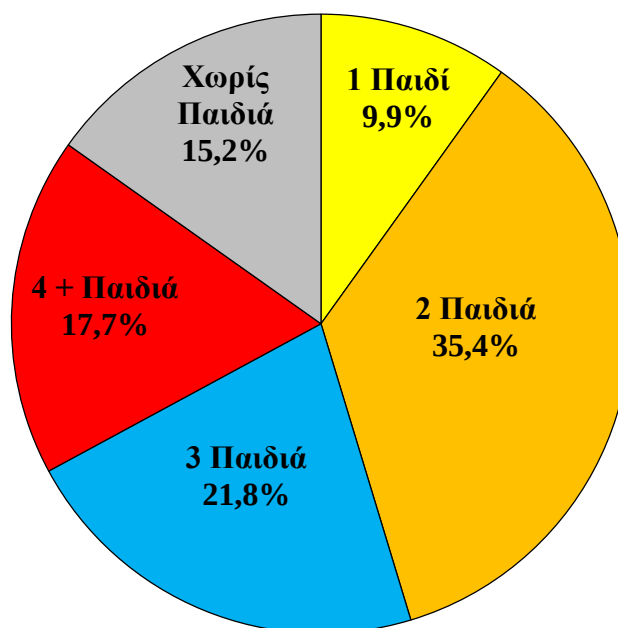
(26 έτη) και τα Επτάνησα (26,5 έτη). Αυτές οι δύο περιοχές αποτελούν και τις μόνες εξαιρέσεις, στις οποίες η μέση ηλικία γάμου των ανδρών είναι χαμηλότερη από τα 27 έτη. Από την άλλη πλευρά, στις γυναίκες οι τόποι καταγωγής στην Ελλάδα με την υψηλότερη μέση ηλικία γάμου είναι η Αττική, Πελοπόννησος (25,6 έτη) και η Στερεά Ελλάδα (25,5 έτη), ενώ με χαμηλότερη η Μακεδονία (22,9 έτη) και η Θράκη (23 έτη). Οι άνδρες νυμφεύονται σε μεγαλύτερη ηλικία από τις γυναίκες με τις μέγιστες αποκλίσεις να σημειώνονται στους γεννημένους στην Θεσσαλία (7 χρόνια), στη Μακεδονία (6,6 χρόνια), στην Κρήτη (5,6 χρόνια) και στα Νησιά του Αιγαίου (5,3 χρόνια) και τις ελάχιστες στα Νησιά του Ιονίου (2,7 χρόνια), στη Θράκη (3 χρόνια) και στην Στερεά Ελλάδα (3,2 χρόνια). Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι τα άτομα που γεννήθηκαν στην Κύπρο καταγράφουν τη μικρότερη μέση ηλικία γάμου στο σύνολο των αφηγητών τόσο συνολικά (24 έτη), όσο στους άνδρες (25,5 έτη) και στις γυναίκες (22,4 έτη).

Πίνακας 14: ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ			
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΑ	26,0	28,2	24,2
ΗΜΙΑΣΤΙΚΑ	26,8	29,6	25,2
ΑΣΤΙΚΑ	26,8	30,0	24,9
ΘΡΑΚΗ	25,0	26,0	23,0
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	24,3	29,5	22,9
ΗΠΕΙΡΟΣ	26,2	28,8	24,7
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	26,8	30,9	23,9
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	26,7	28,7	25,5
ΑΤΤΙΚΗ	27,0	29,5	25,6
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	27,9	30,2	25,6
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	24,4	26,5	23,8
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	26,4	29,3	24,0
ΚΡΗΤΗ	26,6	30,0	24,4
ΚΥΠΡΟΣ	24,0	25,5	22,4
ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	26,6	29,1	24,9

4.2. Παιδιά

Συνολικά από τους 757 αφηγητές του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής οι 642 (ή το 85% του συνόλου) έχουν αποκτήσει παιδιά στην ζωή τους, από τους οποίους οι 75 (10%) ένα, οι 268 (35%) δύο, οι 165 (22%) τρία και οι 134 (18%) τέσσερα ή περισσότερα. 115 άτομα δεν αναφέρουν παιδιά και αναλογούν στο 15% του συνόλου των αφηγητών, όπως παρουσιάζεται και στην παρακάτω πίτα:

Πίτα 2: Αριθμός Παιδιών

Ιδιαίτερα σημαντικό εύρημα είναι ο υψηλός αριθμός αφηγητών που εμφανίζονται τρίτεκνοι και πολύτεκνοι, ο οποίος φθάνει τα 299 άτομα ή 39,5% του συνόλου αυτών. Το συγκεκριμένο στοιχείο είναι εντυπωσιακό, ιδιαίτερα για τα σημερινά δεδομένα που ο δείκτης γονιμότητας στην Ελλάδα είναι πολύ χαμηλός και η υπογεννητικότητα αναδεικνύεται σε μεγάλο κοινωνικό ζήτημα για τις Δυτικές κοινωνίες (Δασκαλάκης κ.ά., 2012). Οι οικογένειες των αφηγητών θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν παραδοσιακές, σχετικά πολυπληθείς, δεδομένου ότι ανά άτομο αναλογούν συνολικά 2,2 παιδιά, ενώ, αν εξαιρεθούν οι περιπτώσεις που δεν αναφέρουν τέκνα, η αναλογία φθάνει τα 2,8 παιδιά. Υπό αυτό το πρίσμα, διαμορφώνεται η εικόνα ενός πολυμελούς νοικοκυριού με τον αριθμό των μελών να κυμαίνεται κατά μέσο όρο

από 4,2 έως 4,8 άτομα, συνθήκες που προσομοιάζουν με τις αντίστοιχες των δεκαετιών πριν και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ελλάδα¹¹.

Από τους πολύτεκνους αφηγητές, που ανέρχονται σε 134 άτομα, σχεδόν οι μισοί (65 άτομα) έχουν κάνει τέσσερα παιδιά και ακολουθούν με διαφορά αυτοί με 5 (32 άτομα), 6 (13 άτομα) και 7 (15 άτομα) παιδιά. Στους εννέα αφηγητές με τις πλέον διευρυμένες οικογένειες των 8 με 10 παιδιών, ένας διαθέτει οχτώ παιδιά [283], 6 εννέα παιδιά [006, 087, 156, 157, 502, 538] και δύο από δέκα παιδιά [017, 142].

Πίνακας 15: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ						
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ	%	ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΦΥΛΟ			
			ΑΝΔΡΑΣ	%	ΓΥΝΑΙΚΑ	%
1	75	9,9	34	10,5	41	9,5
2	268	35,4	113	34,8	155	35,9
3	165	21,8	75	23,1	90	20,8
4	65	8,6	22	6,8	43	10,0
5	32	4,2	9	2,8	23	5,3
6	13	1,7	7	2,2	6	1,4
7	15	2,0	5	1,5	10	2,3
8 – 10	9	1,2	4	1,2	5	1,2
Χωρίς Παιδιά	115	15,2	56	17,2	59	13,7
ΣΥΝΟΛΟ	757	100,0	325	100,0	432	100,0

Παράλληλα, όπως φαίνεται και από τον Πίνακα 15, που παρουσιάζεται ο αριθμός των παιδιών κατά φύλο αφηγητή, καταγράφονται ορισμένες αποκλίσεις μεταξύ των δύο φύλων. Στις οικογένειες των ανδρών αφηγητών μόνο εκείνες που περιλαμβάνουν 6 παιδιά υπερτερούν αριθμητικά, και αναλογικά εκείνες με 1 και 3 παιδιά, έναντι των αντίστοιχων γυναικών. Γενικά,

¹¹ Ο μέσος αριθμός μελών ανά νοικοκυριό στην Ελλάδα το 1920 ήταν 4,3 άτομα, το 1940 4,2, το 1951 4,1 και το 1961 3,8 και βαίνει διαρκώς μειούμενος. (Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.: Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1968 για τα στοιχεία 1920-1961/ ΕΛΣΤΑΤ: Απογραφές πληθυσμού 1971-1981-1991-2001-2011 για τα στοιχεία των ετών 1971-2011 http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/categoryyears?p_cat=10007862&p_topic=10007862 και <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM05/->)

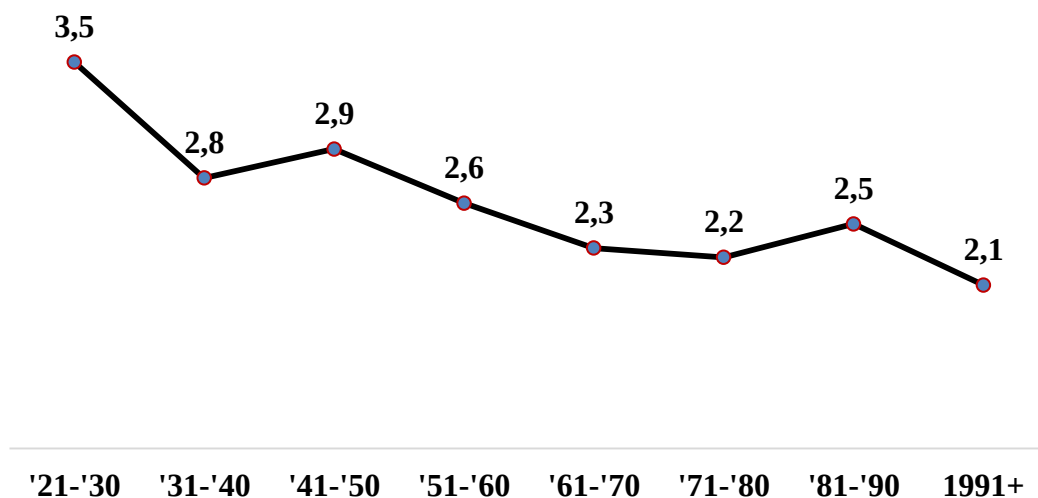
στις περιπτώσεις των αφηγητών με παιδιά οι οικογένειες των γυναικών εμφανίζονται ελάχιστα πιο διευρυμένες, εφόσον αναλογούν 2,8 παιδιά, ενώ στους άνδρες 2,7 παιδιά αντιστοίχως. Ταυτόχρονα, οι τελευταίοι εμφανίζονται αναλογικά περισσότεροι χωρίς παιδιά, παρά το γεγονός ότι αριθμητικά είναι ελαφρώς λιγότεροι από τις γυναίκες.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτικός για τη διαχρονική εξέλιξη στη δομή της οικογένειας και τη μετάβαση από την παραδοσιακή στην σύγχρονη μορφή της, είναι ο παρακάτω πίνακας (16), στον οποίο αποτυπώνεται ο αριθμός των παιδιών των αφηγητών συγκριτικά προς το έτος γέννησής τους. Όπως διαπιστώνεται, καταγράφεται σταδιακή μείωση του αριθμού των παιδιών που κλιμακώνεται στις νεότερες γενιές των αφηγητών και κυρίως στις μεταπολεμικές. Το ένα τρίτο των ατόμων που γεννήθηκαν στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα απέκτησαν πέντε ή περισσότερα παιδιά. Στις επόμενες δεκαετίες, η αναλογία των πολυτέκνων μειώνεται σε 20% για τους γεννημένους μεταξύ 1911-1920, 14,2% μεταξύ 1921-1930, 9,5% μεταξύ 1931-1940 και κάτω από 5% από το 1940 και κατόπιν. Σχετική μείωση παρατηρείται και σε όσους έχουν αποκτήσει 4 παιδιά, με εξαίρεση τους γεννημένους στην περίοδο 1951-1960, ωστόσο στην συγκεκριμένη περίπτωση τα 6 από τα δέκα άτομα προέρχονται από την Κύπρο. Οι τρίτεκνοι διατηρούν σχεδόν σταθερή αναλογία στο 26-30% για τους γεννημένους από το 1921 έως το 1960, ενώ οι αφηγητές με δύο παιδιά καταγράφουν σταθερή ανοδική τάση με όσους γεννήθηκαν μεταξύ 1940-1960 να αποτελούν την πλειοψηφία του συνόλου της περιόδου.

Πίνακας 16: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ							
Έτος Γέννησης	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ					Αναλογία Παιδιών ανά Αφηγητή
		1	2	3	4	5+	
1895-1910	30	4	3	7	6	10	4,0
1911-1920	70	11	26	13	6	14	3,1
1921-1930	155	13	61	40	19	22	3,0
1931-1940	179	21	77	51	13	17	2,7
1941-1950	84	7	43	25	6	3	2,5
1951-1960	61	5	29	15	10	2	2,6
1961-1970	55	10	27	13	4	1	2,3
1971-1980	3	1	1	1	0	0	2,0
ΣΥΝΟΛΟ	637	72	267	165	64	69	2,8

Οι διαφορές εμφανίζονται ιδιαίτερα έντονες λόγω του υψηλού αριθμού πολυτέκνων γεννημένων στην προπολεμική περίοδο, με αποτέλεσμα, ενώ η αναλογία παιδιών ανά αφηγητή με παιδιά συνολικά μέχρι το 1940 να είναι στα 2,9, να παρουσιάζει έντονες διακυμάνσεις από τα 4 στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μέχρι τα 2,7 στους γεννημένους στη δεκαετία του 1930. Αντίθετα, στους γεννημένους κατά την περίοδο από το 1940 και έπειτα, η άνωθεν αναλογία συνολικά μειώνεται στα 2,5 παιδιά ανά αφηγητή με παιδιά και ακολουθεί φθίνουσα πορεία από 2,5 και 2,6 για τους γεννημένους στη δεκαετία του 1940 και 1950 αντίστοιχα σε 2,3 και 2,0 κατά τις δύο επόμενες δεκαετίες, με αποτέλεσμα, τελικά, οι αφηγητές της δεκαετίας του 1970 να κάνουν αναλογικά 2 παιδιά λιγότερα από εκείνους της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα.

Γράφημα 4: Αναλογία Παιδιών ανά Αφηγητή κατά Έτος Γάμου

Ανάλογα συμπεράσματα συνάγονται, καθώς συγκρίνονται τα παιδιά και ο αριθμός τους με τη χρονολογία του γάμου των αφηγητών, συνδυάζοντας με αυτόν τον τρόπο υποκειμενικές επιλογές σε σχέση με το κοινωνικό πλαίσιο. Στο παραπάνω γράφημα (4) απεικονίζεται η αναλογία παιδιών ανά έγγαμο αφηγητή κατά το έτος πραγματοποίησης του γάμου, υπολογίζοντας, συνεπώς, και τους άτεκνους, και διαπιστώνεται η διαχρονική μείωση του αριθμού των παιδιών. Τα άτομα που σύναψαν τον γάμο τους κατά τη δεκαετία μεταξύ 1921-1930 απέκτησαν κατά μέσο όρο 3,5 παιδιά και ο ρυθμός των γεννήσεων, ενώ περιορίστηκε στα 2,8 και 2,9 στις δεκαετίες του 1930 και 1940 αντίστοιχα, διατηρήθηκε σε αρκετά υψηλά επίπεδα. Η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από τον σταδιακό περιορισμό του αριθμού των

παιδιών από τα 2,6 παιδιά ανά έγγαμο αφηγητή που παντρεύτηκε στη δεκαετία 1951-1960 στα 2,1 από το 1991 και ύστερα, με εξαίρεση τα άτομα που παντρεύτηκαν τη δεκαετία του 1980, οπότε η αναλογία αυξήθηκε στα 2,5. Αυτά τα στοιχεία ακολουθούν τις τάσεις όχι μόνο του παραπάνω πίνακα (16) που προσμετρούν το έτος γέννησης των αφηγητών στην απόκτηση παιδιών, αλλά και τις συνολικές μεταπολεμικές τάσεις υπογεννητικότητας της ελληνικής κοινωνίας¹².

Πίνακας 17: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΑΦΗΓΗΤΩΝ							
Ηλικία Γάμου	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ					Αναλογία Παιδιών ανά Αφηγητή
		1	2	3	4	5+	
15-19	57	3	16	18	8	12	3,6
20-24	170	7	69	49	20	25	3,0
25-29	217	27	100	53	22	15	2,6
30-34	107	20	48	26	7	6	2,4
35-39	27	5	10	7	2	3	2,6
40-45	9	3	5	1	0	0	1,8
ΣΥΝΟΛΟ	587	65	248	154	59	61	2,8

Παράλληλα, στον παραπάνω πίνακα (17) παρατίθεται ο αριθμός των παιδιών κατά την ηλικία πραγματοποίησης του γάμου των αφηγητών. Το 42% (ή 248 άτομα) του συνόλου απέκτησε δύο παιδιά και το 26% (ή 154 άτομα) τρία παιδιά. Επίσης, ξεχωρίζουν οι περιπτώσεις 100, 69 και 48 αφηγητών που τέλεσαν τον γάμο τους σε ηλικία μεταξύ 25 έως 29, 20 έως 24 και 30 έως 34 ετών αντίστοιχα και απέκτησαν 2 παιδιά. Αντίστοιχα, ξεχωρίζουν οι περιπτώσεις 49 και 53 αφηγητών που παντρεύτηκαν μεταξύ 20 έως 24 ετών και 25 έως 29 ετών και απέκτησαν τρία παιδιά. Ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί η σταδιακή αναλογική αύξηση των αφηγητών με ένα παιδί και η αντίστοιχη μείωση των τρίτεκνων ή πολύτεκνων παράλληλα προς την αύξηση της ηλικίας πραγματοποίησης του γάμου. Ενδεικτικό αυτών των τάσεων είναι ότι στους μεν αφηγητές που παντρεύτηκαν σε πολύ μικρή ηλικία (15-19 χρονών) το 1 παιδί αναλογεί στο 5%

¹² Στα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής υπολογίζεται ο Δείκτης Ολικής Γονιμότητας στη δεκαετία του 1950 σε 2,5, του 1960 σε 2,3, του 1970 σε 2,3, του 1980 σε 1,8 και της δεκαετίας του 1990 σε 1,3. (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Δημογραφικοί Δείκτες, Δείκτης Ολικής Γονιμότητας (1950-2018) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/DKT75/->)

ενώ τα 4 ή περισσότερων στο 33% του συνόλου αυτών. Αντίστροφα, στους παντρεμένους στην μεγαλύτερη ηλικία (40-45 ετών) το ένα παιδί να αναλογεί στο 1/3 αυτών και η πολυτεκνία να έχει εξαλειφθεί.

Αντίστοιχα, παρατηρείται κάμψη της αναλογίας του αριθμού των παιδιών ανά αφηγητή, αφού η πραγματοποίηση του γάμου μετατίθεται προς μεγαλύτερες ηλικίες. Η ιδιαίτερα υψηλή αναλογία των 3,6 παιδιών στους αφηγητές που παντρεύτηκαν σε μικρότερη ηλικία μεταξύ 15-19 ετών διαρκώς περιορίζεται, καθώς αυξάνεται η ηλικία του γάμου με αποκορύφωμα τα άτομα που παντρεύτηκαν στην μεγαλύτερη να αποκτούν λιγότερα από 2 παιδιά. Από τις 18 περιπτώσεις των πολύτεκνων (άνω των 4 παιδιών) που πραγματοποίησαν τον γάμο σε ηλικία μεγαλύτερη των 30 ετών, μόλις τέσσερις είναι γυναίκες, τρεις εκ των οποίων απέκτησαν τέσσερα παιδιά [093, 318, 522] και μια πέντε [160].

Παράλληλα, στον παρακάτω πίνακα (18) παρουσιάζεται ο αριθμός των παιδιών των αφηγητών συγκριτικά προς τον τόπο γέννησης, πρώτα σε βαθμό αστικότητας και έπειτα στις διάφορες περιοχές. Καταρχάς, διαπιστώνεται ότι η πολυτεκνία αποτελεί χαρακτηριστικό των ατόμων που κατάγονται από αγροτικές περιοχές, εφόσον ένας στους τέσσερις (26,5%) εξ αυτών έχουν αποκτήσει 4 ή περισσότερα παιδιά και μόλις το 8% ένα παιδί. Απεναντίας, οι γεννημένοι στις αστικές περιοχές στο 70% περιορίζονται στην απόκτηση μέχρι δύο παιδιών, στο 20% ένα και στο 50% δύο παιδιά, ενώ οι πολύτεκνοι αναλογούν μόλις στο 9% του συνόλου αυτών. Υπό αυτό το πρίσμα, αναδεικνύεται ένα χάσμα στην αναλογία παιδιών ανά αφηγητή μεταξύ των δύο περιοχών η οποία στις αγροτικές είναι στα 3,0 και στις αστικές 2,2.

Ο βαθμός που αρχικά το αστικό περιβάλλον και τελικά ο εξαστισμός επιδρούν στην διαμόρφωση μικρότερων οικογενειακών σχημάτων αποτυπώνεται στην περίπτωση των αφηγητών που γεννήθηκαν στην Αττική. Τα συγκεκριμένα άτομα καταγράφουν τον υψηλότερο αριθμό όσων έχουν αποκτήσει ένα παιδί (17 άτομα), τη δεύτερη υψηλότερη αναλογία κατά περιοχή γέννησης όσων έχουν αποκτήσει 2 παιδιά (52% των γεννημένων στην Αττική, με πρώτη την Κρήτη με 53% αντίστοιχα) και παράλληλα τη μικρότερη αντίστοιχη αναλογία στους πολύτεκνους (9% με 4 παιδιά ή περισσότερα). Αυτά τα στοιχεία κατατάσσουν τους γεννημένους στην Αττική, μαζί με τους γεννημένους σε Άλλη χώρα, στην τελευταία θέση στην αναλογία παιδιών ανά αφηγητή από το σύνολο των περιοχών.

Πίνακας 18: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ							
Τόπος Γέννησης	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ					Αναλογία Παιδιών/ Αφηγητή
		1	2	3	4	5+	
ΑΓΡΟΤΙΚΟ	422	33	161	116	54	58	3,0
ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	49	7	22	13	3	4	2,6
ΑΣΤΙΚΟ	171	35	85	36	8	7	2,2
ΘΡΑΚΗ	7	1	2	2	2	0	2,7
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	27	4	9	7	4	3	2,8
ΗΠΕΙΡΟΣ	36	3	12	13	4	4	2,8
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	40	5	19	8	2	6	2,6
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	88	12	41	22	8	5	2,5
ΑΤΤΙΚΗ	83	17	43	17	1	5	2,3
ΠΕΛΟΠ/ΣΟΣ	109	13	46	26	10	14	2,8
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	18	4	6	2	4	2	2,8
Ν. ΑΙΓΟΥ	58	3	25	20	6	4	2,8
ΚΡΗΤΗ	34	3	18	10	2	1	2,4
ΚΥΠΡΟΣ	111	3	34	31	18	25	3,6
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	31	7	13	7	4	0	2,3
ΣΥΝΟΛΟ	642	75	268	165	65	69	2,8

Από τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας θα πρέπει να σημειωθεί η περίπτωση των καταγόμενων από την Πελοπόννησο αφηγητών που εμφανίζουν μεγάλο αριθμό πολυτέκνων και ανέρχεται σε 24 άτομα, ιδιαίτερα όσων έχουν αποκτήσει πέντε ή περισσότερα παιδιά, οι οποίοι φθάνουν σχεδόν στο 1/3 του συνόλου των γεννημένων στην Ελλάδα της αντίστοιχης κατηγορίας. Παράλληλα, οι προερχόμενοι από την Κρήτη εμφανίζουν χαμηλή αναλογία παιδιών ανά αφηγητή, στα 2,4, καθώς οι περισσότεροι έχουν αποκτήσει 2 παιδιά και συνολικά με 2 και 3 παιδιά αποτελούν το 82% αυτών, όπως και οι Στερεοελλαδίτες με αναλογία στα 2,5 παιδιά, αφού ο δείκτης επηρεάζεται από τις 12 περιπτώσεις με ένα παιδί. Ακολουθούν η Θεσσαλία στα 2,6 και η Θράκη στα 2,7 παιδιά ανά αφηγητή, ενώ οι υπόλοιπες περιοχές κινούνται στην ίδια αναλογία με τον μέσο όρο στα 2,8 παιδιά.

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Τέλος, πρέπει επίσης να επισημανθεί η περίπτωση των γεννημένων στην Κύπρο αφηγητών, που λόγω τους πλήθους (111 άτομα ή 17% του συνόλου των αφηγητών με παιδιά) επηρεάζουν τη γενικότερη τάση του συνόλου. Στο σύνολό τους σημειώνονται ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά πολυτέκνων με τέσσερα ή περισσότερα παιδιά που αναλογούν στο 64% του συνόλου τους (43 άτομα) και μαζί με τους τρίτεκνους φθάνουν στο 83% (ή 74 άτομα). Σε συνδυασμό με μόλις 3 περιπτώσεις αφηγητών που απέκτησαν 1 παιδί, οι Κύπριοι καταγράφουν αναλογία 3,6 παιδιών ανά αφηγητή, υπερβαίνοντας κατά πολύ τους γεννημένους στην Ελλάδα.

Πίνακας 19: ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΜΗ				
	ΣΥΝΟΛΟ (Εκτός Κύπρου)	%	ΚΥΠΡΟΣ	%
15-19	46	8,6	15	14,2
20-24	139	26,0	44	41,5
25-29	198	37,0	33	31,1
30-34	112	20,9	10	9,4
35-39	28	5,2	4	3,8
40-45	12	2,2	0	0,0
ΣΥΝΟΛΟ	535	100,0	106	100,0

Γενικότερα, οι αφηγητές που γεννήθηκαν στην Κύπρο εμφανίζονται να δημιουργούν οικογένεια σε νεότερες ηλικίες από τους υπόλοιπους. Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω (βλ. πίν. 19), η μέση ηλικία γάμου των Κυπρίων είναι τα 24 χρόνια, ενώ των γεννημένων στην Ελλάδα ή σε Άλλες χώρες είναι τα 26,7 χρόνια και για τα δύο φύλα. Η χρονική διαφορά των δύο μισθ ετών αποτυπώνεται εμφαντικά στον παραπάνω πίνακα, στον οποίο καταγράφεται συγκριτικά ο αριθμός και η ποσοστιαία αναλογία του συνόλου των αφηγητών χωρίς τους γεννημένους στην Κύπρο και των Κυπρίων κατά την ηλικία γάμου. Η πλειοψηφία των τελευταίων (55,7% του συνόλου ή 59 άτομα) πραγματοποίησε τον γάμο σε ηλικία μικρότερη των 24 ετών, σε αντίθεση προς τους υπόλοιπους αφηγητές, οι οποίοι κατά την αντίστοιχη ηλικιακή κατηγορία παντρεύτηκε το 34,6%. Παράλληλα, μόλις το 13% των καταγόμενων από την Κύπρο τέλεσαν τον γάμο τους σε ηλικία μεγαλύτερη των 30 ετών, σε αντίθεση προς το 28% των υπόλοιπων

αντίστοιχα, ενώ κανένας Κύπριος δεν παντρεύτηκε σε ηλικία μεγαλύτερη των 40 ετών. Ταυτόχρονα, το 88,7% των γεννημένων στην Κύπρο προέρχονται από αγροτικές περιοχές, το 0,8% από ημιαστικές και το 10,5% από αστικές. Για τους γεννημένους στην Ελλάδα οι αντίστοιχες αναλογίες είναι 63,5 από αγροτικές, 9,3 από ημιαστικές και 27,3 από αστικές. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι αφηγητές προερχόμενοι από αγροτικές περιοχές έχουν αποκτήσει περισσότερα παιδιά συγκριτικά προς τους υπόλοιπους.

Πίνακας 20: ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ							
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ					
		Έως 2	3	4	5 & 6	7	9-10
15-19	15	6	1	3	2	1	2
20-24	43	11	11	8	5	7	1
25-29	33	13	12	4	1	3	0
30-34	10	3	5	0	1	0	1
35-39	3	2	1	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	104	35	30	15	9	11	4
<i>Οριζόντια %</i>							
ΚΥΠΡΟΣ	100%	33,7	28,8	14,4	8,7	10,6	3,8
ΕΚΤΟΣ ΚΥΠΡΟΥ	100%	57,6	25,2	8,9	6,6	0,8	0,8

Η μικρή ηλικία γάμου και η αγροτική καταγωγή που αποτελούν έντονα χαρακτηριστικά των γεννημένων στην Κύπρο αφηγητών μπορούν να εξηγήσουν την συγκριτικά υψηλή γονιμότητα που καταγράφουν. Στον παραπάνω πίνακα (18) παρατίθεται ο αριθμός των παιδιών κατά ηλικία γάμου των προερχόμενων από την Κύπρο και στις τελευταίες δύο γραμμές συγκριτικά η αναλογία του αριθμού των παιδιών μεταξύ αυτών και των υπολοίπων αφηγητών. Η μεγαλύτερη ομάδα των γεννημένων στην Κύπρο είναι οι πολύτεκνοι με 4 ή περισσότερα παιδιά που αριθμούν 39 άτομα ή το 37,5% του συνόλου. Παράλληλα, το 1/3 από την συγκεκριμένη ομάδα έχει αποκτήσει έως 2 παιδιά και μόλις 2 άτομα εξ αυτών 1 παιδί, σε αντίθεση με τις

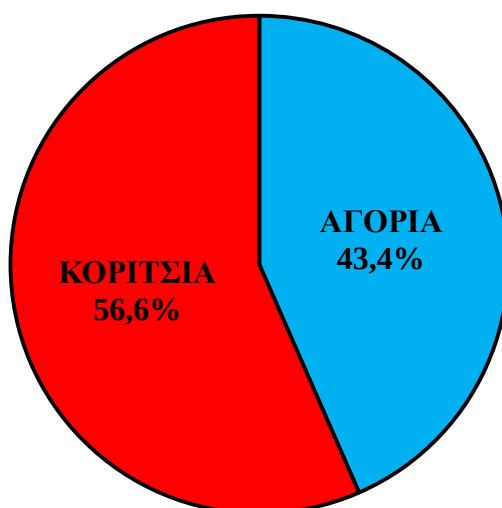
Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

υπόλοιπες περιοχές, όπου το έως τετραμελές οικογενειακό σχήμα αποτελεί την πλειοψηφία (57,6% του συνόλου). Τέλος, πρέπει να σημειωθεί η περίπτωση των Κυπρίων αφηγητών που έχουν αποκτήσει 7 παιδιά, η οποία επηρεάζει ως έναν βαθμό την ιδιαίτερα υψηλή πολυτεκνία τους, και αναλογούν στο 10,6% του συνόλου. Συνολικά, στους αφηγητές του ΑΑΖ υπάρχουν 15 αντίστοιχες περιπτώσεις από τις οποίες οι 11 είναι από την Κύπρο και αποτελούνται από 5 άνδρες και 6 γυναίκες που γεννήθηκαν πριν το 1940 σε αγροτικές περιοχές.

4.3 Φύλο Παιδιών

Όπως παρουσιάζεται στην παρακάτω πίτα (3), οι 642 αφηγητές, στους οποίους έχει καταγραφεί αριθμός παιδιών, έχουν αποκτήσει συνολικά 1.791 παιδιά, εκ των οποίων τα 1.013 είναι κορίτσια και τα 778 αγόρια, διαμορφώνοντας διαφορά 235 περισσότερων κοριτσιών ή 13,1% του συνόλου. Αυτή η αναλογία αποτελεί ιδιότυπο χαρακτηριστικό των αφηγητών του ΑΑΖ, δεδομένου ότι διαχρονικά στην Ελλάδα οι γεννήσεις ζώντων αρρένων είναι περισσότερες από εκείνες των θηλέων. Παρά το γεγονός ότι η διαφορά περιορίζεται, η αναλογία μεταξύ των δυο φύλων διατηρείται οριακά υπέρ των αρρένων κατά 51,5% στο κατά έτος σύνολο των γεννήσεων¹³.

Πίτα 3: Φύλο Παιδιών Αφηγητών

Παράλληλα, στον παρακάτω πίνακα (21) καταγράφονται ο αριθμός και η αναλογία των αρσενικών και θηλυκών παιδιών των αφηγητών. Μοναχοκόρες έχουν αποκτήσει 272 άτομα και 263 έχουν αποκτήσει μοναχογιούς. Παρά τη μικρή αριθμητική διαφορά τους με 9 περισσότερες περιπτώσεις θηλέων, η αναλογία στις δύο κατηγορίες είναι 48% για τις πρώτες και αρκετά υψηλότερη (56%) για τους δεύτερους. Μικρότερες διαφορές μεταξύ αρρένων και θηλέων

¹³ Από διαθέσιμα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., στη δεκαετία του 1930 οι γεννήσεις ζώντων αρρένων υπερτερούσαν κατά μέσο όρο έναντι των θηλέων κατά 8.315. Αυτή η απόκλιση περιορίστηκε από το 1956 και κατόπιν, οπότε υπάρχουν εκ νέου επίσημες καταγραφές. Ωστόσο, κυμάνθηκε κυρίως μεταξύ 5.500 και 4.000 χιλιάδων μέχρι το 1983, τελευταίο έτος, οπότε η διαφορά υπερέβη τις 5.000, και στον μέσο όρο της περιόδου οι γεννήσεις αρρένων υπερβαίνουν των θηλέων κατά 5.090. Από το 1984 σημειώνεται περαιτέρω μείωση της διαφοράς μεταξύ των δύο φύλων, εφόσον ο μέσος όρος μέχρι το 2018 μειώνεται στις 3.300 περισσότερες γεννήσεις αρρένων (ΕΛ.ΣΤΑΤ, Φυσική Κίνηση πληθυσμού, Γεννήσεις - Απόλυτοι αριθμοί και ποσοστά: «1932-2018», <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPO03/->)

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

παιδιών σημειώνονται στους πολυτέκνους, ενώ όσοι έχουν αποκτήσει 4 παιδιά αποτελούν τη μόνη περίπτωση που τα αρσενικά παιδιά υπερτερούν κατά 6 άτομα. Συνεπώς, η σημαντική συνολική διαφορά μεταξύ του φύλου των παιδιών, καθορίζεται από αυτούς που έχουν αποκτήσει δυο και τρία θηλυκά παιδιά, εφόσον η απόκλιση στην πρώτη περίπτωση είναι 59 περισσότερες κόρες και στη δεύτερη υπερδιπλάσια (39 άτομα) συγκριτικά προς αυτούς που έχουν αρσενικά παιδιά στις αντίστοιχες κατηγορίες.

Πίνακας 21: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΑΡΙΘΜΟ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΑΠΟΚΤΗΣΕΙ				
	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	%	ΑΓΟΡΙΑ	%
1	272	48,1	263	56,4
2	188	33,2	134	28,8
3	76	13,4	37	7,9
4	19	3,4	25	5,4
5	7	1,2	6	1,3
6	2	0,4	1	0,2
7	2	0,4	0	0,0
ΣΥΝΟΛΟ	566	100	466	100

Επίσης, στον παρακάτω πίνακα (21), στον οποίο παρουσιάζεται ο αριθμός των παιδιών κατά φύλο και ηλικία γάμου των αφηγητών, διαπιστώνεται ότι κατά τη δεκαετία 20-29 ετών, την πλέον δημοφιλή περίοδο πραγματοποίησης του γάμου, συγκεντρώνονται οι πλέον πολυάριθμες αναφορές ως προς τον αριθμό των αρσενικών και θηλυκών παιδιών των αφηγητών. Συγκεκριμένα, 95 και 83 αφηγητές που παντρεύτηκαν μεταξύ 25-29 ετών έχουν αποκτήσει από μια κόρη και έναν γιο αντίστοιχα και 66 από 2 κόρες. Στα άτομα που πραγματοποίησαν τον γάμο τους στην ηλικία μεταξύ 20-24 ετών, 73 απέκτησαν μια κόρη και περισσότεροι 81 έναν γιο. Σε αυτές τις δύο ηλικιακές περιόδους καταγράφονται και οι μεγαλύτερες αποκλίσεις μεταξύ των δύο φύλων κατά αριθμό παιδιών, ιδιαίτερα στην περίπτωση των ατόμων που παντρεύτηκαν μεταξύ 20-24 ετών και απέκτησαν 3 κόρες ή 3 γιούς και των ατόμων που παντρεύτηκαν μεταξύ 25-29 ετών και απέκτησαν 2 κόρες ή 3 γιούς. Αντίθετα, στους αφηγητές που τέλεσαν τον γάμο

τους στις υπόλοιπες ηλικιακές κατηγορίες οι διαφορές γενικά δεν είναι τόσο έντονες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι παντρεμένοι σε μικρότερες ηλικίες (μέχρι 19 ετών) έχουν αποκτήσει σχεδόν τον ίδιο αριθμό αρρένων και θηλέων παιδιών.

Πίνακας 22: ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ ΑΦΗΓΗΤΗ							
ΠΑΙΔΙΑ		ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ					ΣΥΝΟΛΟ
ΑΡΙΘΜΟΣ	ΦΥΛΟ	15-19	20-24	25-29	30-34	35-45	
1	Θ	19	73	95	48	14	249
	A	19	81	83	44	13	240
2	Θ	17	48	66	32	11	174
	A	15	35	47	22	5	124
3	Θ	8	27	25	7	4	71
	A	7	7	14	5	2	35
4+	Θ	6	10	7	3	0	26
	A	6	12	3	3	2	26

Τα παραπάνω στοιχεία (βλ. πίν. 22) περιγράφουν τον αριθμό των αρρένων και θηλέων παιδιών των αφηγητών χωρίς να υπολογίζεται το σύνολο των παιδιών που έχουν αποκτήσει. Υπό αυτό το πρίσμα, μεταξύ των κωδικών των δύο φύλων ενδεχομένως να σημειώνεται πολλαπλότητα, δεδομένου ότι οι αφηγητές που έχουν αποκτήσει ένα ή περισσότερα παιδιά του ενός φύλου, ταυτόχρονα μπορεί να έχουν αποκτήσει κανένα, ένα ή περισσότερα παιδιά του άλλου φύλου. Από την άλλη πλευρά, ο παρακάτω πίνακας (23), στον οποίο καταγράφεται ο αριθμός των παιδιών των αφηγητών συγκριτικά προς τον αριθμό θηλέων και αρρένων, αποτελεί ένα στατιστικό εργαλείο που επιτρέπει τη σε βάθος εξέταση των χαρακτηριστικών των οικογενειών των αφηγητών ως προς το μέγεθος σε συνδυασμό με το φύλο των παιδιών.

Όπως συμπεραίνεται, από τον παρακάτω πίνακα (23), 75 αφηγητές έχουν αποκτήσει από ένα παιδί (οι 48 θηλυκό και οι 27 αρσενικό). Στις περιπτώσεις των αφηγητών που έχουν αποκτήσει από 2 έως 5 παιδιά οι επαναλαμβανόμενοι αριθμοί αφορούν στους ίδιους αφηγητές και περιγράφουν την κατανομή των παιδιών κατά φύλο. Αυτή η επαναληπτικότητα ακολουθεί μια ακτινωτή διάταξη και ορίζεται από το σημείο που το ήμισυ του αριθμού της κατηγορίας του

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

αριθμού παιδιών διασταυρώνεται με το ίδιο ποσό της κατηγορίας **Αριθμός θηλέων-αρρένων** μέχρι το σημείο πριν από την τομή των δύο ίδιων αριθμητικά κατηγοριών. Αυτό το τελευταίο σημείο καταγράφει τους αφηγητές που το σύνολο του αριθμού των παιδιών τους είναι του ενός ή του άλλου φύλου. Συνεπώς, από τους 268 αφηγητές που έχουν αποκτήσει 2 παιδιά οι 143 έχουν από ένα αγόρι και κορίτσι, αποτελούν την μεγαλύτερη ομάδα, 91 δύο κορίτσια και 34 δύο αγόρια. Αντίστοιχα, στους αφηγητές με τρία παιδιά 64 έχουν από 1 αγόρι και 2 κορίτσια ($3/2=1,5$ δηλαδή μεταξύ 1 και 2 αριθμό θηλέων-αρρένων), 60 αντίστροφα από 1 κορίτσι και 2 αγόρια, 30 μόνο τρία κορίτσια, 11 τρία αγόρια, κ.ο.κ.

Πίνακας 23: ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΑΡΙΘΜΟΥ ΘΗΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΡΡΕΝΩΝ								
Αριθμός Θηλέων- Αρρένων		ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ						
		1	2	3	4	5	6	7
1	Θ	48	143	60	11	10	0	0
	A	27	143	64	23	3	1	2
2	Θ	0	91	64	21	4	5	3
	A	0	34	60	21	14	2	2
3	Θ	0	0	30	23	14	5	3
	A	0	0	11	11	4	5	5
4	Θ	0	0	0	7	3	2	5
	A	0	0	0	3	10	5	3
5	Θ	0	0	0	0	0	1	2
	A	0	0	0	0	1	0	3
ΣΥΝΟΛΟ		75	268	165	65	32	13	15

Στους πολύτεκνους με περισσότερα από επτά παιδιά που δεν περιλαμβάνονται στον παραπάνω πίνακα (23), η δομή των οικογενειών με βάση το φύλο και το πλήθος των παιδιών έχει αναλυτικότερα ως εξής: Η οικογένεια του ενός αφηγητή με 8 παιδιά αποτελείται από 4 κορίτσια και 4 αγόρια. Από τους 6 αφηγητές με 9 παιδιά, οι 3 έχουν από 5 κορίτσια και 4 αγόρια, ένας από 4 κορίτσια και 5 αγόρια, ένας από 3 κορίτσια και 6 αγόρια και επίσης ένας 7

κορίτσια και 2 αγόρια. Τέλος, στους 2 αφηγητές με 10 παιδιά, ο ένας έχει αποκτήσει από 5 αγόρια και κορίτσια και ένας από 7 κορίτσια και 3 αγόρια.

Πίνακας 24: ΦΥΛΟ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ					
	ΣΥΝΟΛΟ	ΦΥΛΟ		ΑΝΑΛΟΓΙΑ %	
		Θ	Α	Θ	Α
ΘΡΑΚΗ	19	9	10	47,4	52,6
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	76	38	38	50,0	50,0
ΗΠΕΙΡΟΣ	102	53	49	52,0	48,0
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	105	58	47	55,2	44,8
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	223	135	88	60,5	39,5
ΑΤΤΙΚΗ	187	106	81	56,7	43,3
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	307	171	136	55,7	44,3
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	50	31	19	62,0	38,0
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	165	99	66	60,0	40,0
ΚΡΗΤΗ	83	52	31	62,7	37,3
ΚΥΠΡΟΣ	404	226	178	55,9	44,1
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	70	35	35	50,0	50,0
ΣΥΝΟΛΟ	1791	1013	778	56,6	43,4

Επίσης, στον παραπάνω πίνακα (24) παρουσιάζεται ο συνολικός αριθμός των παιδιών κατά φύλο και τόπο γέννησης των αφηγητών και η αναλογία αρρένων και θηλέων στο σύνολο των παιδιών της κάθε περιοχής. Με εξαίρεση τη Θεσσαλία, την Αττική, την Πελοπόννησο και την Κύπρο, που αποτελούν τον τόπο γέννησης των περισσότερων αφηγητών και διατηρούν σχεδόν την ίδια αναλογία μεταξύ θηλέων και αρρένων παιδιών με το σύνολο, στις υπόλοιπες περιοχές σημειώνονται αποκλίσεις από τη μέση τάση. Τα θηλυκά παιδιά είναι περισσότερα από τα αρσενικά, με μοναδική εξαίρεση την περιοχή της Θράκης, τη μεγαλύτερη διαφορά να παρουσιάζεται στην Κρήτη και στα Νησιά του Ιονίου και η μικρότερη στη Θράκη, στη Μακεδονία και στην Άλλη χώρα, όπου ο αριθμός είναι ίδιος για τα δύο φύλα.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΦΗΓΗΤΗ

Από την ανάλυση των στοιχείων του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής, αναδεικνύονται ορισμένα πολύ ενδιαφέροντα ευρήματα που αφορούν στο επίπεδο εκπαίδευσης των αφηγητών. Όπως διαπιστώνεται στον παρακάτω πίνακα (25), όπου καταγράφεται το επίπεδο εκπαίδευσης κατά φύλο αφηγητή, συνολικά τα περισσότερα άτομα είναι απόφοιτοι Δημοτικού (25%) και ακολουθούν οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ/ΤΕΙ) με 22% και όσοι έχουν φοιτήσει σε ορισμένες τάξεις του Δημοτικού χωρίς να το έχουν ολοκληρώσει με 21%. Ακολουθούν οι φοιτήσαντες στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνασίου και Λυκείου) με 17,2% και Επαγγελματικής με 11% και, τέλος, με μεγάλη διαφορά οι Αναλφάβητοι. Από την πρώτη ανάγνωση των στοιχείων συμπεραίνεται ότι οι αφηγητές με χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, δηλαδή μέχρι και απόφοιτοι Δημοτικού, αποτελούν την πλειοψηφία (365 άτομα ή 50,5% του συνόλου) και οι κατέχοντες υψηλότερο επίπεδο αναλογούν στο 1/5 του συνόλου. Αποτελεί ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι υψηλές αναλογίες των δύο άκρων των εκπαιδευτικών βαθμίδων και ο συγκριτικά χαμηλός αριθμός αποφοίτων μέσης εκπαίδευσης, διαμορφώνει τελικώς την εικόνα ενός εκπαιδευτικού χάσματος, απότοκο της παρουσίας διαφορετικών γενεών αφηγητών στο Αρχείο.

Πίνακας 25: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ					
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡ.	ΓΥΝ.	Αναλογία % στο επίπεδο εκπαίδευσης	
				Α	Γ.
ΑΕΙ/ΤΕΙ	157	91	66	58,0	42,0
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	124	56	68	45,2	54,8
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	181	80	101	44,2	55,8
ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	151	46	105	30,5	69,5
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	33	4	29	12,1	87,9
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ	77	35	42	45,5	54,5
ΣΥΝΟΛΟ	723	312	411	43,2	56,8

Εντούτοις, οι σημαντικές αποκλίσεις που σημειώνονται μεταξύ των δυο φύλων μπορεί να θεωρηθούν ως προϊόν των διαχρονικών έμφυλων εκπαιδευτικών και κοινωνικών ανισοτήτων της ελληνικής κοινωνίας (Φραγκουδάκη, 1985). Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα (25), από τους συνολικά 33 αγράμματους αφηγητές οι 29 είναι γυναίκες και μόλις τέσσερις άνδρες. Αντίθετα, στους απόφοιτους ΑΕΙ/ΤΕΙ οι άνδρες όχι μόνο είναι περισσότεροι από τις γυναίκες, αλλά μεταξύ του συνόλου του ανδρικού πληθυσμού αποτελούν τη μεγαλύτερη ομάδα. Παράλληλα, η αναλογία κατά επίπεδο εκπαίδευσης μεταξύ των δύο φύλων αυξάνεται στις χαμηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Επομένως, το φύλο εμφανίζεται ως παράγοντας που διευρύνει το εκπαιδευτικό χάσμα μεταξύ των αφηγητών, δεδομένου ότι οι άνδρες με επίπεδο εκπαίδευσης έως και Δημοτικό αναλογούν στο 42% του συνόλου αυτών, ενώ οι γυναίκες στο 57% αντίστοιχα. Στις βαθμίδες που τα δύο φύλα σημειώνουν τις μικρότερες αποκλίσεις είναι στη Δευτεροβάθμια και περισσότερο στην Επαγγελματική εκπαίδευση.

Πίνακας 26: ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΑΑΖ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ 1991*						
	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
	1991 %	ΑΑΖ %	1991 %	ΑΑΖ %	1991 %	ΑΑΖ %
ΑΕΙ/ΤΕΙ	12,8	22,9	15,1	31,6	10,5	16,2
ΜΕΣΗ	29,5	19,2	31,9	20,6	27,3	18,2
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	40,2	28,7	40,6	29,4	39,8	28,2
ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	9,5	24,0	8,0	16,9	10,8	29,3
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΙ	8,0	5,2	4,3	1,5	11,5	8,1

* Τα στοιχεία της απογραφής περιλαμβάνουν τις ηλικίες άνω των 20 ετών. Από τους αφηγητές εξαιρούνται όσοι γεννήθηκαν μετά το 1971 και οι απόφοιτοι επαγγελματικής εκπαίδευσης.

(Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ Απογραφή Πληθυσμού 1991, Πληθυσμός ηλικίας 10 ετών και άνω, κατά φύλο, ομάδες ηλικιών και επίπεδο εκπαίδευσης. Σύνολο Ελλάδος κατά αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, γεωγραφικά διαμερίσματα και νομοί. <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/1991>)

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Εξάλλου, ο παράγοντας του φύλου αναδεικνύει πιο ξεκάθαρες τάσεις και αποκλίσεις μεταξύ των αφηγητών και του πληθυσμού της χώρας. Στους άνδρες του ΑΑΖ είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή η αναλογία των αποφοίτων ΑΕΙ/ΤΕΙ στο 32% του συνόλου αυτών, διπλάσια από την αντίστοιχη του πληθυσμού της απογραφής. Απεναντίας, οι αφηγητές που δεν ολοκλήρωσαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση είναι υποδιπλάσιοι του ελληνικού πληθυσμού με το αντίστοιχο μορφωτικό επίπεδο. Οι σημαντικές διαφοροποιήσεις στις άλλες εκπαιδευτικές βαθμίδες διαμορφώνουν τελικώς μια τάση στην οποία οι αφηγητές εμφανίζουν σχετικά υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, εφόσον το 52% αυτών είναι απόφοιτοι μέσης και Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συγκριτικά με το αντίστοιχο 47% του συνόλου των ανδρών του πληθυσμού της απογραφής.

Παρά το γεγονός ότι στις αφηγήτριες η αναλογία στους απόφοιτους ΑΕΙ/ΤΕΙ είναι μεγαλύτερη και στους αναλφάβητους μικρότερη από τον μέσο όρο των γυναικών στην Ελλάδα το 1991, η σχεδόν τριπλάσια διαφορά εκείνων που δεν ολοκλήρωσαν το Δημοτικό από τον αντίστοιχο πληθυσμό της απογραφής, αναδεικνύει το σχετικά χαμηλότερο συγκριτικά επίπεδο εκπαίδευσης των αφηγητριών από το σύνολο του γυναικείου πληθυσμού. Συγκεκριμένα, στις μεν πρώτες οι φοιτήσασες μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης είναι στο 34% του συνόλου, ενώ στις δεύτερες στο 38%. Αυτό το στοιχείο, αν συνδυαστεί με την συγκριτική εικόνα του επιπέδου εκπαίδευσης των δύο φύλων μεταξύ των αφηγητών του ΑΑΖ και του Πληθυσμού της απογραφής του 1991, αποκαλύπτει ότι οι έμφυλες διαχρονικές ανισότητες στην εκπαίδευση όχι μόνο αντικατοπτρίζονται, ίσως και να οξύνονται στους αφηγητές κυρίως υπό την επίδραση των υψηλών ποσοστών ανάμεσα στους άνδρες απόφοιτους ΑΕΙ/ΤΕΙ και στις γυναίκες που δεν ολοκλήρωσαν το Δημοτικό.

Πίνακας 27: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ (Αναλογία %)				
Επίπεδο εκπαίδευσης	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
	Πριν 1950	Μετά 1951	Πριν 1950	Μετά 1951
ΑΕΙ/ΤΕΙ	23,7	54,7	8,5	43,2
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	17,1	22,6	14,7	23,9
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	29,6	7,5	27,6	14,8
ΤΑΞΕΙΣ	17,5	0,0	32,0	0,0
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ				
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	1,6	0,0	8,8	1,1
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ	10,5	15,1	8,5	17,0

Παρόλα αυτά, η προαναφερθείσα συνολική εικόνα του επιπέδου εκπαίδευσης των αφηγητών υποκρύπτει τις έντονες διαγενεακές μεταβολές, λόγω της πολύ υψηλής συμμετοχής ατόμων που γεννήθηκαν πριν από τα μισά του 20^{ου} αιώνα. Όπως καταγράφεται στον παραπάνω πίνακα (27), το εκπαιδευτικό προφίλ των αφηγητών παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των ατόμων που γεννήθηκαν πριν και μετά το 1950. Συγκεκριμένα, στους άνδρες που γεννήθηκαν μετά το 1951 οι περιπτώσεις εκείνων που δεν ολοκλήρωσαν την στοιχειώδη εκπαίδευση και οι αγράμματοι είναι μηδενικές, καθώς και των αποφοίτων δημοτικού περιορίζονται στο 7,5% του συνόλου αντίστοιχα. Παράλληλα, έχουν αυξηθεί οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και οι πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ έχουν υπερδιπλασιαστεί σε σχέση με τους γεννημένους πριν το 1950. Στις αφηγήτριες αντίστοιχα οι μεταβολές είναι περισσότερο έντονες τόσο στις χαμηλότερες βαθμίδες, όπου η άλλοτε υπερτερούσα τάση ολοκλήρωσης μόνο μερικών τάξεων του δημοτικού στις γεννημένες μετά το 1951 εκμηδενίζεται και οι αναλφάβητες (μόνο μια περίπτωση), όσο και στις υψηλότερες βαθμίδες του Δημοτικού και της Δευτεροβάθμιας, όπου στην μεν πρώτη η αναλογία έχει μειωθεί κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ στη δεύτερη έχει αυξηθεί κατά 9 μεταξύ των γεννημένων πριν και μετά το 1951. Το πλέον εντυπωσιακό στοιχείο είναι η περίπτωση των αφηγητριών πτυχιούχων ΑΕΙ/ΤΕΙ, στις οποίες η αναλογία μεταξύ των γεννημένων πριν και μετά το 1950 πενταπλασιάστηκε φθάνοντας στο 43,2% του συνόλου.

Η διάκριση των αφηγητών κατά έτος γέννησης πριν και μετά το μέσο του 20^{ου} αιώνα δεν είναι τυχαία. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα, η αναλογία των αγράμματων στο σύνολο του έτους γέννησης των αφηγητών κατά δεκαετία μειώνεται σταδιακά (από 16,7% στους γεννημένους μεταξύ 1895-1910, 9,8% στους γεννημένους μεταξύ 1911-1920, 2,4% στους γεννημένους μεταξύ 1921-1930 και 6,5% σε εκείνους που γεννήθηκαν μεταξύ 1931-1940) και από το 1941 και κατόπιν μηδενίζεται. Στις περιπτώσεις των αφηγητών που δεν ολοκλήρωσαν την στοιχειώδη εκπαίδευση, η αναλογία τους μηδενίζεται στους γεννημένους μια δεκαετία αργότερα, δηλαδή από το 1951 και ύστερα. Η πρωτική τάση είναι περισσότερο έντονη από τους αναλφάβητους, δεδομένου ότι μεταξύ των ατόμων που γεννήθηκαν στις δεκαετίες 1911-1920 και 1921-1930 αναλογούσαν στο 1/3. Από την άλλη πλευρά, οι απόφοιτοι του Δημοτικού που γεννήθηκαν μέχρι και το 1960 ακολουθούν μια τάση που κυμαίνεται μεταξύ 21% και 29%, με εξαίρεση τη δεκαετία του 1930 που φθάνουν στο 33,1%. Οι γεννημένοι μεταξύ 1961-1970 με το

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

ίδιο επίπεδο περιορίζονται σε μόλις 5,2% και μετά το 1971 τα ποσοστά τους μηδενίζονται. Οι φοιτήσαντες στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση εμφανίζουν ίσως την πλέον διαχρονικά σταθερή τάση, με την αναλογία των γεννημένων μέχρι το 1960 να κυμαίνεται μεταξύ 14% και 22%, ενώ οι γεννημένοι τη δεκαετία 1961-1970 αναλογούν στο 28% του αντίστοιχου συνόλου και οι πιο νέοι στο 15,8% αντιστοίχως. Αντίθετα, οι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας και Επαγγελματικής εκπαίδευσης ακολουθούν γενικά σταθερή αυξητική τάση μεταξύ των διαφορετικών γενεών. Οι αφηγητές με πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ που γεννήθηκαν μέχρι το 1930 αναλογούσαν στο 10% περίπου του αντίστοιχου συνόλου, αλλά αυξήθηκαν στο 17% στους γεννημένους τη δεκαετία του 1930 και στο 30,2% στους γεννημένους τη δεκαετία του 1940. Σε όσους γεννήθηκαν μετά το 1950 η αναλογία των αποφοίτων ΑΕΙ/ΤΕΙ υπερβαίνει το 40% και τους καθιστά την μεγαλύτερη ομάδα στο σύνολο των ομηλίκων τους, ενώ στους γεννημένους μετά το 1971 το αντίστοιχο ποσοστό φθάνει το 68,4%. Οι απόφοιτοι της επαγγελματικής εκπαίδευσης εμφανίζουν διαχρονικά την περισσότερο σταθερή αυξητική τάση, με εξαίρεση τους γεννημένους τη δεκαετία του 1950, με την αναλογία τους σταδιακά να ενισχύεται χωρίς έντονες διακυμάνσεις από το 5% των γεννημένων στις αρχές του αιώνα μέχρι το 26% (ανώτερη τιμή) των γεννημένων τη δεκαετία του 1960.

Πίνακας 28: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ								
Επίπεδο Εκπαίδευσης	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ							
	1895- 1910	1911- 1920	1921- 1930	1931- 1940	1941- 1950	1951- 1960	1961- 1970	1971 +
ΑΕΙ/ΤΕΙ	5	7	16	34	26	30	24	13
ΔΕΥΤΕΡ/ΘΜΙΑ	8	14	24	28	17	14	16	3
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	9	21	55	57	22	14	3	0
ΤΑΞΕΙΣ	11	27	55	46	8	0	0	0
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ								
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	7	8	4	13	0	1	0	0
ΕΠΑΓΓ/ΤΙΚΗ	2	5	12	22	13	5	15	3
ΣΥΝΟΛΟ	42	82	166	200	86	64	58	19

Συνεπώς, όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, οι σημαντικές αλλαγές στο επίπεδο εκπαίδευσης των αφηγητών που προδιαγράφονταν από τους γεννημένους κατά τη δεκαετία του 1940 εντάθηκαν στους γεννημένους την επόμενη δεκαετία του 1950 με την εξάλειψη των Αγράμματων και εκείνων που δεν ολοκλήρωσαν την Στοιχειώδη εκπαίδευση. Οι αφηγητές που έφθασαν στην εφηβεία μετά το 1950 και κυρίως μετά το 1960 καταγράφουν σαφή βελτίωση του εκπαιδευτικού τους επιπέδου, ωφελούμενοι από την κεφαλαιοποίηση της σταδιακής οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας μεταπολεμικά που συνδέθηκε και με την επένδυση των οικογενειών στην εκπαίδευση των παιδιών τους (Λύτρας, 1993). Αυτές οι διαπιστώσεις συγκλίνουν με τα ευρήματα της Απογραφής του πληθυσμού της Ελλάδας του 1991, από τα οποία προκύπτει ότι στο σύνολο των γεννημένων μετά το 1950 το 22% ήταν πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ, το 46% απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης, το 30% Δημοτικού και περίπου το 2% με χαμηλότερο επίπεδο ή αναλφάβητοι. Αντίθετα, στο σύνολο των γεννημένων πριν το 1950 το 7% ήταν πτυχιούχοι ΑΕΙ/ ΤΕΙ, το 19% απόφοιτοι Μέσης εκπαίδευσης, το 47% Δημοτικού, το 15% δεν είχαν ολοκληρώσει το Δημοτικό και το 12% Αναλφάβητοι¹⁴.

Πίνακας 29: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΗΣ				
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ		
		ΑΓΡΟΤΙΚΑ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΑ	ΑΣΤΙΚΑ
ΑΕΙ/ΤΕΙ	156	76	15	65
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	124	67	8	49
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	181	139	13	29
ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	151	118	9	24
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	33	29	2	2
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ	77	37	6	34
ΣΥΝΟΛΟ	722	466	53	203

Εξάλλου, στους Αφηγητές του ΑΑΖ αναφέρονται τα φαινόμενα των ανισοτήτων στην εκπαίδευση που συσχετίζονται με τον χώρο και, συγκεκριμένα, με τον βαθμό αστικότητας του

¹⁴Τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από δευτερογενή επεξεργασία των Αποτελεσμάτων της Απογραφής του Πληθυσμού της Ελλάδας του 1991: Πίνακας 08. Πληθυσμός ηλικίας 10 ετών και άνω, κατά φύλο, ομάδες ηλικιών και επίπεδο εκπαίδευσης. Σύνολο Ελλάδος κατά αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, γεωγραφικά διαμερίσματα και νομοί.

τόπου καταγωγής ή διαμονής. Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα (29), οι 29 από τους 33 Αγράμματους Αφηγητές (το 88% του συνόλου αυτών) και οι 118 από τους 151 που δεν ολοκλήρωσαν το Δημοτικό (το 78% του αντίστοιχου συνόλου) έχουν γεννηθεί σε αγροτικό νοικοκυριό. Μπορεί αριθμητικά οι γεννημένοι σε αγροτικές περιοχές να υπερτερούν σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, ωστόσο, αναλογικά κατά βαθμό αστικότητας αναδεικνύονται χάσματα στο επίπεδο εκπαίδευσης μεταξύ των αφηγητών που διευρύνονται, καθώς αυξάνεται ο πληθυσμός του τόπου καταγωγής. Συγκεκριμένα, στους αφηγητές που προέρχονται από αγροτικές περιοχές οι πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ αναλογούν στο 22% του συνόλου έναντι του 28% από Ημιαστικές και 32% από Αστικές περιοχές αντιστοίχως. Παράλληλα, συμμετοχή σε βαθμίδες της Μέσης Εκπαίδευσης παρατηρείται για το 14% των γεννημένων σε αγροτικές, το 15% σε ημιαστικές και 24% σε αστικές περιοχές αντίστοιχα. Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι οι μισοί και πλέον (56%) αφηγητές που κατάγονται από αστικά κέντρα έχουν μέσο ή ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης καταγράφοντας μεγάλη διαφορά προς τους γεννημένους σε αγροτικές περιοχές όπου η αντίστοιχη αναλογία είναι 31%. Ταυτόχρονα, στους τελευταίους σχεδόν ένα στους τρεις (32%) δεν έχει ολοκληρώσει τη Στοιχειώδη εκπαίδευση ή είναι Αναλφάβητος, ενώ η αντίστοιχη αναλογία είναι 21% για τους γεννημένους σε Ημιαστικές και 13% για τους γεννημένους σε Αστικές περιοχές (οι Αναλφάβητοι από την συγκεκριμένη ομάδα αναλογούν στο 1%).

Οι εκπαιδευτικές ανισότητες μεταξύ των αστικών και αγροτικών περιοχών αποτελούν διάθλαση των ευρύτερων κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ αυτών των περιοχών. Όπως προκύπτει από την Απογραφή του Πληθυσμού της Ελλάδας για το 1991, το 16% των κατοίκων των αστικών περιοχών ήταν απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 4,4% Αγράμματοι αντίστοιχα. Αντίθετα, στις αγροτικές περιοχές το 4,5% του συνόλου του πληθυσμού ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ και το 11,2% ήταν Αγράμματοι. Μάλιστα, παρόλο που σε αυτές τις περιοχές κατοικούσε το 29% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, στο σύνολο των ατόμων που δεν είχαν ολοκληρώσει την Στοιχειώδη εκπαίδευση και ήταν Αγράμματοι οι κάτοικοι των αγροτικών οικισμών αναλογούσαν στο 39% και 47% του συνόλου αντίστοιχα. Το φαινόμενο των εκπαιδευτικών διαφορών μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών έχει παγκόσμιες διαστάσεις και συνδέεται με ευρύτερους παράγοντες του γεωγραφικού αποκλεισμού, ως μια εκδοχή του κοινωνικού αποκλεισμού που σχετίζεται με τον τόπο κατοικίας, όπως είναι το χαμηλό εισόδημα, η χαμηλή επαγγελματική ειδίκευση και οι αποστάσεις που συχνά πρέπει να διανύσουν κυρίως οι

μαθητές της Μέσης εκπαίδευσης προκειμένου να φθάσουν στην εκπαιδευτική μονάδα, που χαρακτηρίζουν κυρίως τις αγροτικές περιοχές (Παπαδοπούλου, 2012).

Πίνακας 30: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ							
	ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ						ΣΥΝΟΛΟ
	ΔΕΙ/ΤΕΙ	ΔΕΥΤΕΡ/ΜΙΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΠΑΓΓ/ΤΙΚΗ	
ΘΡΑΚΗ	2	0	2	2	1	0	7
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	6	8	5	4	0	1	24
ΗΠΕΙΡΟΣ	7	4	9	8	2	4	34
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	16	3	9	11	2	6	47
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	13	13	23	27	8	13	97
ΑΤΤΙΚΗ	29	21	13	17	2	18	100
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	23	21	33	35	10	7	129
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	2	3	6	6	2	2	21
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	10	10	19	15	3	9	66
ΚΡΗΤΗ	12	10	9	3	0	2	36
ΚΥΠΡΟΣ	28	19	47	19	2	8	123
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	8	12	6	4	1	7	38
ΣΥΝΟΛΟ	156	124	181	151	33	77	722

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον σημειώνουν τα στοιχεία για το επίπεδο εκπαίδευσης των αφηγητών κατά το γεωγραφικό διαμέρισμα ή χώρα που γεννήθηκαν. Όπως παρουσιάζεται στον παραπάνω πίνακα (30), οι αφηγητές που σημειώνουν σχετικά υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης προέρχονται από την Κρήτη, τη Μακεδονία και ακολουθεί η Κύπρος. Απεναντίας, χαμηλότερο επίπεδο συγκριτικά προς τον μέσο όρο των περιοχών καταγράφεται στους αφηγητές που έχουν καταγωγή από την Στερεά Ελλάδα, τα Νησιά του Ιονίου και ακολουθούν τα Νησιά του Αιγαίου,

η Ήπειρος και σε μικρότερο βαθμό η Πελοπόννησος. Οι αφηγητές με καταγωγή από τις υπόλοιπες περιοχές δεν διαφοροποιούνται από το μέσο επίπεδο εκπαίδευσης του συνόλου.

Ενδεικτικά, τα ποσοστά των Αναλφάβητων, που στο σύνολο των αφηγητών ανέρχονται στο 4,6%, ξεπερνούν αισθητά τον μέσο όρο σε όσους γεννήθηκαν στην Θράκη (14% αν και αντιπροσωπεύει μόνο μια περίπτωση), στα Νησιά του Ιονίου (9,5%), στη Στερεά Ελλάδα (8,2%) και στην Πελοπόννησο (7,8%). Αντίθετα, σε όσους γεννήθηκαν στην Κρήτη και στην Μακεδονία δεν υπάρχουν Αναλφάβητοι, παρόλο που με μικρές αναλογίες εμφανίζονται στην Κύπρο (1,6%) και στην Αττική. Αντίστοιχα, ποσοστά αρκετά υψηλότερα από τον μέσο όρο των αφηγητών που δεν ολοκλήρωσαν τη Στοιχειώδη εκπαίδευση (21% του συνόλου) καταγράφονται μεταξύ αυτών που γεννήθηκαν, επίσης, στη Θράκη και τα Ιόνια Νησιά (29%), στη Στερεά Ελλάδα (28%) και στην Πελοπόννησο (27%), ενώ, στους γεννημένους στην Κρήτη, η αναλογία της αντίστοιχης ομάδας είναι μόλις 8% και έπονται οι γεννημένοι σε Άλλες Χώρες (11%), στην Κύπρο (15,4%), στη Μακεδονία και στην Αττική (17%). Στους απόφοιτους του Δημοτικού με ποσοστά σημαντικά υψηλότερα από το σύνολο των αφηγητών καταγράφουν οι γεννημένοι στην Κύπρο με 38,2%. Απεναντίας, στην Αττική (13%) και στις Άλλες Χώρες (16%) σημειώνονται οι μικρότερες αναλογίες. Επίσης, σε όσους έχουν φοιτήσει στη Μέση Εκπαίδευση υψηλότερα ποσοστά από τον μέσο όρο των αφηγητών (17,2%) εμφανίζουν όσοι γεννήθηκαν στη Μακεδονία (33%), σε Άλλες Χώρες (32%) και στην Κρήτη και χαμηλότερα στη Θράκη με μηδενική καταγραφή και στη Θεσσαλία (6,4%). Επίσης, στους απόφοιτους ΑΕΙ/ΤΕΙ με ποσοστά υψηλότερα του συνόλου των αφηγητών (21,6%) καταγράφονται οι γεννημένοι στην Θεσσαλία (34%), Κρήτη (33%), Αττική (29%), Θράκη (29% με δυο περιπτώσεις) και με χαμηλότερα στα Νησιά του Ιονίου (10%), στη Στερεά Ελλάδα (13%) και στα Νησιά του Αιγαίου. Τέλος, σε εκείνους που έχουν λάβει Επαγγελματική Εκπαίδευση ψηλότερα από τον μέσο όρο (11%) εμφανίζονται οι γεννημένοι σε Άλλες Χώρες και στην Αττική (18%) και χαμηλότερα στη Θράκη (0%), Μακεδονία (4%), Πελοπόννησο (5%), Κρήτη (6%) και Κύπρο (7%).

Τέλος, αρκετά ενδιαφέρονται ευρήματα για τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των αφηγητών του ΑΑΖ προκύπτουν από την επιμέρους ανάλυση του επιπέδου όσων δεν έχουν ολοκληρώσει την Στοιχειώδη και έχουν φοιτήσει στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (31), 34 αφηγητές έχουν φοιτήσει στις δυο πρώτες τάξεις του Δημοτικού (ή το 23% του συνόλου όσων δεν έχουν ολοκληρώσει την Στοιχειώδη εκπαίδευση), 42 στην Τρίτη Δημοτικού, οι οποίοι συνιστούν τη μεγαλύτερη ομάδα και αναλογούν στο 28%, 25 στην

Τετάρτη (17% του συνόλου) και 35 ή 23% του συνόλου στην Πέμπτη. Επίσης, υπάρχουν 4 αφηγητές που αναφέρουν ότι γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση και 11 που δίνουν κάποιες αόριστες αναφορές, όπως: «Κάποιες τάξεις», «Πρώτες τάξεις», «Δεν τελείωσε το Δημοτικό» κ.ά. χωρίς να προσδιορίζεται συγκεκριμένη τάξη. Γενικά, οι γυναίκες αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία τόσο στο σύνολο όσο και στις επιμέρους τάξεις. Ωστόσο η αναλογία επί των ανδρών εμφανίζεται ελαφρώς υψηλότερη στις πρώτες τάξεις και χαμηλότερη στις τελευταίες συγκριτικά προς τη συνολική εικόνα.

Πίνακας 31: ΤΑΞΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΦΟΙΤΗΣΕΙ ΟΣΟΙ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΕΙ ΤΗΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ			
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	17	5	12
ΔΕΥΤΕΡΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	17	4	13
ΤΡΙΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	42	12	30
ΤΕΤΑΡΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	25	9	16
ΠΕΜΠΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	35	11	24
Γνώση γραφής & ανάγνωσης	4	0	4
Δεν αναφέρουν τάξη	11	5	6
ΣΥΝΟΛΟ	151	46	105

Η περίπτωση των αφηγητών που έχουν φοιτήσει στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση εμφανίζει περισσότερο σύνθετη εικόνα, δεδομένου ότι οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του 20^{ου} αιώνα αφορούσαν κατά κύριο λόγο στην εν λόγω βαθμίδα (Δημαράς, 2013). Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (32), οι αφηγητές που έχουν ολοκληρώσει όλους τους κλάδους της μέσης εκπαίδευσης, δηλαδή εξατάξιο ή οκτατάξιο Γυμνάσιο ή Λύκειο ή καταγράφονται με τον γενικό τίτλο «Δευτεροβάθμια/Δευτεροβάθμια εκπαίδευση», είναι 60 άτομα ή το 48% του συνόλου, εκ των οποίων 24 άνδρες και 36 γυναίκες. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην εν λόγω ομάδα η αναλογία των γυναικών έναντι των ανδρών κυμαίνεται περίπου στα 2/3 του συνόλου (67% στους απόφοιτους εξατάξιου και οκτατάξιου Γυμνασίου, 63% στους απόφοιτους Λυκείου, αλλά μόλις στο 33% σε όσους αναφέρονται με «Δευτεροβάθμια»), ενώ

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

συνολικά σε όσους έχουν φοιτήσει στην Μέση εκπαίδευση η αντίστοιχη αναλογία είναι πολύ χαμηλότερη στο 55%.

Πίνακας 32: ΤΑΞΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΕΙ			
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΣΧΟΛΑΡΧΕΙΟ	7	5	2
ΤΑΞΕΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	24	11	13
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	22	9	13
6-ΤΑΞΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ	15	5	10
8-ΤΑΞΙΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ	6	2	4
ΛΥΚΕΙΟ	30	11	19
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	9	6	3
ΆΛΛΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	11	7	4
ΣΥΝΟΛΟ	124	56	68

Στις υπόλοιπες περιπτώσεις των αφηγητών που έχουν φοιτήσει στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι 7 (5 άνδρες και 2 γυναίκες) έχουν ολοκληρώσει το Σχολαρχείο και 22 (ή το 18% του συνόλου) έχουν ολοκληρώσει το Γυμνάσιο. Υπάρχουν επιπλέον 24 άτομα που έχουν φοιτήσει σε κάποιες τάξεις του Γυμνασίου χωρίς να το έχουν ολοκληρώσει. Από αυτούς οι μισοί (12 άτομα) αναφέρουν ότι είναι απόφοιτοι της Δευτέρας τάξης του Γυμνασίου, 3 της Πρώτης τάξης, 7 της Τρίτης τάξης και 2 της Τετάρτης τάξης του Γυμνασίου. Στις «Άλλες αναφορές» περιλαμβάνονται οι εξής περιπτώσεις: Αφηγήτρια που έχει φοιτήσει 4 χρόνια στο Δημοτικό, 4 στο Ελληνικό και 1,5 χρόνο σε Αστικό Παρθεναγωγείο [349], δύο αφηγητές απόφοιτοι Ημιγυμνασίου [31, 35], αφηγητής που έχει φοιτήσει σε Ελληνικό και συνέχεια σε Πρακτικό [20], αφηγήτρια απόφοιτος του Ανώτερου Παρθεναγωγείου Χίου [3], αφηγητής που τέλειωσε την Πέμπτη Δημοτικού και φοίτησε 2 χρόνια σε «νυχτερινό» [470], αφηγητής που έχει ολοκληρώσει την Α' Λυκείου [343], αφηγητής που έχει ολοκληρώσει την Πέμπτη τάξη 8-τάξιου Γυμνασίου [617] και τέλος τρεις αφηγητές 2 άνδρες και μια γυναίκα που έχουν φοιτήσει σε

σχολεία του Παροικιακού Ελληνισμού στην Αμπέτσιο Σχολή του Καϊρου [71], στην Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη [331] και στο Ομήρειο σχολείο στα παράλια της Μικράς Ασίας [40] αντίστοιχα.

Παράλληλα, από τους 157 αφηγητές Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, διαπιστώνεται ότι 37 άτομα, σχεδόν ένας στους τέσσερις, είναι απόφοιτοι Παιδαγωγικών Σχολών ή Ακαδημιών καταγράφοντας σημαντική διαφορά προς τις άλλες ειδικότητες. Συγκεκριμένα 15 αφηγητές είναι απόφοιτοι σχολών Θετικών επιστημών (Πολυτεχνείο, Φυσικό-Μαθηματικό-Χημικό, Οδοντιατρική, Γεωπονική), 13 Φιλοσοφικής-Φιλολογίας, 13 Στρατιωτικών, αστυνομικών σχολών, 10 Πολιτικών, Κοινωνικών και άλλων Ανθρωπιστικών Σπουδών, 9 Νομικής, 8 Οικονομικών σχολών, 12 απόφοιτοι ΤΕΙ και 40 περιπτώσεις ατόμων που δεν αναφέρουν συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο.

Τέλος, όσον αφορά στους αφηγητές που έχουν λάβει κάποιας μορφής Επαγγελματική εκπαίδευση, η κατηγοριοποίηση τους με βάση τις καταγεγραμμένες αναφορές είναι περισσότερο δύσκολη. Παρόλα αυτά, μπορούν να σημειωθούν ορισμένα ενδιαφέροντα σημεία. Από τις 77 συνολικά περιπτώσεις υπάρχουν 21 των οποίων το επίπεδο της Επαγγελματικής τους εκπαίδευσης είναι Μεταλυκειακό, 14 έχουν φοιτήσει σε Μέση Επαγγελματική Σχολή και 8 επιπέδου Δημοτικού ή χαμηλότερο (κάποιες τάξεις Δημοτικού Σχολείου και 8 περιπτώσεις που έχουν φοιτήσει ή αποφοιτήσει από Οικοκυρική Σχολή). Επιπλέον, στην εν λόγω ομάδα παρουσιάζει δυσκολία η κατά κλάδο κατηγοριοποίηση της επαγγελματικής κατεύθυνσης. Παρόλα αυτά, καταγράφονται 9 περιπτώσεις γυναικών, οι οποίες έχουν λάβει κάποια εκπαίδευση στην μοδιστρική, εκ των οποίων μια σε Επαγγελματική Σχολή Ραπτικής [647] και άλλη μια σε μοναστήρι [87]. Ακόμα σημειώνονται 7 περιπτώσεις που έχουν σπουδάσει Λογιστική σε Επαγγελματική σχολή.

6. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

6.1 Επάγγελμα Πατέρα Αφηγητή

Στη βάση δεδομένων του Αρχείου Αφηγήσεων Ζωής υπάρχουν πέντε μεταβλητές που εξετάζουν το «επάγγελμα»: Το επάγγελμα των γονέων του αφηγητή, το επάγγελμα του ίδιου και του/της συζύγου και το επάγγελμα των παιδιών του. Αυτά τα στοιχεία αποτελούν ένα ιδιαίτερα πλούσιο υλικό, το οποίο είναι δυνατόν να δώσει πτυχές όχι μόνο της διαγενεακής εξέλιξης των επαγγελμάτων, αλλά και της συνδεδεμένης με αυτήν κοινωνικο-οικονομικής θέσης σε μικρο-κοινωνικό (οικογένεια) και μακρο-κοινωνικό (κοινωνία) επίπεδο.

Όσον αφορά στο επάγγελμα του πατέρα του αφηγητή, υπάρχουν συνολικά 670 καταγραφές, εκ των οποίων οι 61 αναφέρουν περισσότερα από δύο διαφορετικά επαγγέλματα για το ίδιο πρόσωπο. Το συγκεκριμένο στοιχείο υποδηλώνει είτε ότι το άτομο ασκούσε μια κύρια και μια ή περισσότερες δευτερεύουσες εργασίες είτε αλλαγή ή αλλαγές στην επαγγελματική δραστηριότητα. Στο σύνολο των αναφορών των αφηγητών, όπως συμπεραίνεται από τον παρακάτω πίνακα, το επάγγελμα του Αγρότη αποτελεί την κύρια και κυρίαρχη ασχολία για τον πατέρα με ποσοστό 54%. Ακολουθούν τα Ελευθέρια επαγγέλματα με 19%, οι Εργάτες-τεχνίτες με 16% (περιλαμβάνονται και οι Ράφτες), οι Δημόσιοι με 7% και οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι με 5% και με μικρότερες αναλογίες οι Εκπαιδευτικοί, οι Ένστολοι και οι Επιστήμονες (Βλ. πίν. 33).

Πίνακας 33: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ ΑΦΗΓΗΤΗ (Όλες οι αναφορές)		
		%
ΑΓΡΟΤΗΣ	358	54,2
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	93	15,1
ΡΑΦΤΗΣ	6	1,0
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	107	19,1
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	42	6,9
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	32	5,4
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	11	1,6
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	11	1,6
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	10	1,5
ΣΥΝΟΛΟ	670	100

Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι οι πατέρες των αφηγητών απασχολούνταν κατά 54% στον Πρωτογενή τομέα της παραγωγής (Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλιεία κ.λπ.), κατά 16% στο Δευτερογενή τομέα (Βιομηχανία, Μεταποίηση κ.λπ.) και κατά 30% στο τομέα των Υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένων της Εθνικής Άμυνας και Σωμάτων ασφαλείας). Θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η συγκεκριμένη διάρθρωση των επαγγελματιών συγκλίνει αρκετά με την αντίστοιχη του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας σε παλιότερες περιόδους. Από επεξεργασία των στοιχείων της Απογραφής του Πληθυσμού της Ελλάδας του 1928¹⁵ που αφορούν στο επάγγελμα, προκύπτει ότι στο σύνολο του ανδρικού εργατικού δυναμικού άνω των 10 ετών στην Ελλάδα το 50% απασχολούνταν στον Πρωτογενή τομέα, το 17% στην Βιομηχανία-Μεταποίηση και το 33% στον τομέα των Υπηρεσιών. Όπως τεκμαίρεται από τα παραπάνω, η κατανομή των επαγγελματιών των πατέρων των αφηγητών απηχεί τις γενικότερες τάσεις της ελληνικής κοινωνίας.

Από τις 61 περιπτώσεις αφηγητών των οποίων ο πατέρας ασκούσε περισσότερα του ενός επαγγέλματα, 51 αναφέρουν δύο, 8 τρία και 2 τέσσερα. Επίσης, σε 19 άτομα οι πρόσθετες ασχολίες αφορούσαν στον ίδιο κλάδο απασχόλησης. Συγκεκριμένα σε 7 περιπτώσεις καταγράφεται συνδυασμός δραστηριοτήτων του πρωτογενούς τομέα παραγωγής, κυρίως αγροτοκτηνοτροφικών (αγρότης και κτηνοτρόφος ή βοσκός ή ψαράς), σε 2 περιπτώσεις συνδυασμός εργατών-τεχνιτών (αλετράρης και καροποιός [438], μηχανικός, εργοδηγός, τορναδόρος [672]), σε 9 διαφορετικές δραστηριότητες Ελεύθερων Επαγγελματιών και σε 1 άτομο Δημόσιες Θέσεις [523].

Από τις υπόλοιπες 42 περιπτώσεις (βλ. πίν. 34), στις οποίες ο πατέρας του αφηγητή ασκούσε επαγγελματική δραστηριότητα σε διαφορετικό κλάδο, οι 32 συσχετίζονται με την απασχόληση στον Αγροτικό τομέα, όπως καταγράφεται στον παρακάτω πίνακα. Συγκεκριμένα, 8 αφηγητές σημειώνουν ότι ο πατέρας τους ασκούσε παράλληλα (ή μεταπήδησε) με τις αγροτικές ασχολίες το επάγγελμα του εργάτη ή του τεχνίτη απασχολούμενος στις κατασκευές [138, 724, 739], σε λατομεία-ορυχεία [134, 725], σε εργοστάσιο [626] ή ως τεχνίτης

¹⁵ Με δεδομένο ότι η πλειονοψία των αφηγητών γεννήθηκε προπολεμικά (70%) και κυρίως στην περίοδο του Μεσοπολέμου (50%), θεωρήθηκε μεθοδολογικά αποδεκτό να ληφθούν υπόψη ως μέτρο σύγκρισης τα στοιχεία της Απογραφής του Πληθυσμού της Ελλάδας του 1928 για το Επάγγελμα. Εφόσον, δε, τα συγκεκριμένα στοιχεία αφορούν στον πληθυσμό άνω των 10 ετών, αναφέρονται σε άτομα που γεννήθηκαν τουλάχιστον πριν από το 1918. (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της Ελλάδος της 15-16 Μαΐου 1928 http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/showdetails?p_id=10095549&p_derive=book&p_topic=10007862)

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

(Μπαλωματής [18]). Παράλληλα δύο αφηγητές αναφέρουν ότι ο πατέρας τους ασκούσε και Δημόσιο Λειτουργήμα (Ψάλτης [565,744]), δύο το επάγγελμα του Ναυτικού (Ιδιωτικός Υπάλληλος) [80, 525], ένας Ράφτης [705], ένας Ξυλοκόπος (Δασοκομία) και Ένστολος (Χωροφύλακας) [663]. Ωστόσο, στους πατέρες των αφηγητών το επάγγελμα του αγρότη φαίνεται να συνδυάζεται περισσότερο με τα Ελευθέρια επαγγέλματα και κυρίως με Εμπορικές δραστηριότητες. Ενδεικτικά, από τις 18 αντίστοιχες περιπτώσεις οι 9 ήταν παράλληλα και καταστηματαρχες, 4 ασκούσαν το επάγγελμα του Καφετζή [144, 511, 588, 643], 2 εκ των οποίων ανέφεραν και τρίτη εμπορική δραστηριότητα (Χασάπης [144], Πραγματευτής [643]), 5 του Κρεοπώλη ή/και Παντοπώλη [62, 76, 129, 233, 669], 2 του Εμπόρου [60, 498], 2 του Μεταφορέα [571, 577], 3 του Μυλωνά [231, 662, 727].

Πίνακας 34: ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΠΑΤΕΡΑ ΑΦΗΓΗΤΗ					
ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΑΛΛΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ.	ΕΝΣΤΟΛΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΓΡΟΤΗΣ	0	2	2	1	5
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	8	0	0	0	8
ΡΑΦΤΗΣ	1	0	0	0	1
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	18	1	0	0	19
ΙΔΙΩΤ. ΥΠΑΛ.	2	0	2	0	4
ΔΗΜ. ΥΠΑΛ.	2	2	0	0	4
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	1	0	0	0	1
ΣΥΝΟΛΟ	32	5	4	1	42

Πέρα από το επάγγελμα του Αγρότη ως κύρια ασχολία, στις υπόλοιπες περιπτώσεις ο πατέρας του αφηγητή έχει καταπιαστεί με περισσότερα του ενός επαγγέλματα σε διαφορετικούς κλάδους κατά τη διάρκεια του εργασιακού του βίου: οι 5 συνδυάζουν το επάγγελμα του Εργάτη

– Τεχνίτη με δραστηριότητες του Αγροτικού [11, 661], του Δημοσίου Τομέα [509, 682] και των Ελευθέρων Επαγγελματιών [39], οι 4 Ελευθέρια επαγγέλματα με αγροτικές εργασίες [300, 592], 2 με υπαλληλικές θέσεις στον Ιδιωτικό τομέα [490, 627] και τέλος 1 περίπτωση που έχει εργαστεί ως αγροφύλακας και αγρότης (Γεωργοκτηνοτρόφος [179]).

Όσον αφορά στις ειδικότητες ανά επαγγελματική κατηγορία των πατέρων των αφηγητών, από τα 358 άτομα που απασχολούνταν στον Αγροτικό τομέα, οι 80 αναφέρουν συνδυαστικά Αγρότης – Κτηνοτρόφος, 40 μόνο Κτηνοτρόφος ή Βοσκός, 3 έχουν εργαστεί ως Αλιείς [11, 235, 271] και 2 ως Υλοτόμοι [313, 662]. Μεγαλύτερη διασπορά παρουσιάζουν τα επαγγέλματα των πατέρων που έχουν απασχοληθεί στον Δευτερογενή τομέα της παραγωγής. Από τις 93 περιπτώσεις οι 24 έχουν εργαστεί σε Κατασκευαστικές ή συναφείς εργασίες (Οικοδόμοι κατά κύριο λόγο και συναφή επαγγέλματα), 17 ως εργάτες, 14 ξυλουργοί, 10 ως υποδηματοποιοί-τσαγκάρηδες, ενώ από τις υπόλοιπες ειδικότητες ορισμένες αφορούν σε διάφορα επαγγέλματα που τείνουν να εξαφανισθούν ή έχουν εξαφανισθεί¹⁶. Στους Ελεύθερους επαγγελματίες συγκαταλέγονται 36 Καταστηματάρχες, 22 Έμποροι (αναφέρεται γενικά), 19 διάφορες ειδικότητες των Ελευθέρων Επαγγελματιών, 11 Οδηγοί – Αυτοκινητιστές (2 εξ αυτών Αμαξάδες [470, 512]), 6 Βιοτέχνες και 4 Κουρείς – Κομμωτές [46, 190, 308, 647]. Στους Δημοσίους Υπαλλήλους περιλαμβάνονται 15 εργαζόμενοι σε Επιχειρήσεις του ευρύτερου Δημόσιου τομέα (πρώην ΔΕΚΟ, όπως Δ.Ε.Η., Ο.Σ.Ε., ΕΛ.ΤΑ. κ.λπ.) και 10 Κληρικοί, οι οποίοι αποτελούν σχεδόν το 1/5 (24%) του συνόλου των 42 περιπτώσεων που έχουν απασχοληθεί στον συγκεκριμένο κλάδο. Στις ειδικότητες των Ιδιωτικών Υπαλλήλων ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατηγορία του Ναυτικού, που συγκεντρώνει 9 αναφορές (28%) από τις συνολικά 32 του κλάδου.

Στον παραπάνω πίνακα (35), παρουσιάζεται ο τόπος γέννησης του αφηγητή κατά το επάγγελμα που ασκούσε ο πατέρας του, συνδέοντας κατά αυτόν τον τρόπο την επαγγελματική δράση με τον χώρο. Όπως συμπεραίνεται, το επάγγελμα του Αγρότη εντοπίζεται περισσότερο στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο (72% του συνόλου των προερχόμενων από τις συγκεκριμένες περιοχές αφηγητών), στη Θράκη (71%), στη Θεσσαλία (70%), στην Ήπειρο (63%), στην Κρήτη (62%) και στην Κύπρο (60%). Αντίθετα, στην Αττική (15%) και στα Νησιά του Αιγαίου (35%) οι Αγρότες καταγράφουν τις χαμηλότερες αναλογίες, μικρότερες από τον αντίστοιχο συνολικό μέσο όρο των περιοχών που κυμαίνεται στο 53%. Αυτές οι δύο ομάδες

¹⁶ Ενδεικτικά σημειώνονται οι εξής ειδικότητες: Καραγωγέας [265], Καραβομαραγκός [463], Στραγαλάς/Καπνά [486], Σαγματοποιός/Σαμαρτζής [521, 586], Πεταλωτής [537], Αλετράρης και Καροποιός [439], Κεραμοποιός/Αγγειοπλάστης [245, 600].

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

περιοχών παρουσιάζουν αντίστροφη εικόνα στα Εργατοτεχνικά επαγγέλματα εφόσον στην Αττική αναλογούν στο 20% των πατέρων των αφηγητών που γεννήθηκαν εκεί, στα Νησιά του Αιγαίου στο 31%, ενώ στη Θεσσαλία, στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο στο 7% συγκριτικά προς το 14% του αντίστοιχου συνολικού μέσου όρου. Επίσης, πλέον του 1/3 (36%) των πατέρων των αφηγητών που έλκουν την καταγωγή τους από την Αττική έχουν ασκήσει δραστηριότητες των Ελεύθερων επαγγελματιών. Παράλληλα, το 12% από την ίδια περιοχή, όπως το 11% και 10% των καταγόμενων από τα Νησιά του Ιονίου και την Ήπειρο, αντίστοιχα είχαν εργαστεί στον Δημόσιο Τομέα.

Πίνακας 35: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ								
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΤΙΑΣ	ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	ΙΔ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	ΕΝΣΤΟΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ
ΘΡΑΚΗ	5	1	1	0	0	0	0	0
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	12	4	6	1	1	1	1	0
ΗΠΕΙΡΟΣ	19	3	4	3	0	0	1	0
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	32	3	6	3	0	1	1	0
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	69	7	6	4	3	4	2	1
ΑΤΤΙΚΗ	13	18	32	11	8	1	2	3
ΠΕΛ/ΝΗΣΟΣ	81	8	10	6	5	1	1	1
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	9	3	1	2	2	1	0	0
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	20	18	10	2	7	0	1	0
ΚΡΗΤΗ	21	4	5	2	0	0	0	2
ΚΥΠΡΟΣ	71	19	15	4	6	2	1	0
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	6	11	10	4	0	0	1	3
ΣΥΝΟΛΟ	358	93	106	42	32	11	11	10

Όπως διαπιστώνεται και είναι αναμενόμενο, οι πατέρες των αφηγητών που γεννήθηκαν στο αστικό περιβάλλον της Πρωτεύουσας εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις από τους υπόλοιπους όπου σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό επηρεάζονται από τον Αγροτικό τομέα σε επαγγελματικό και τελικά σε κοινωνικό επίπεδο. Αξίζει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι και στους αφηγητές που γεννήθηκαν σε Άλλες Χώρες το επαγγελματικό προφίλ των πατέρων εμφανίζει επίσης «αστικά» χαρακτηριστικά. Ενδεικτικά σημειώνεται ότι στην εν λόγω ομάδα οι Αγρότες αναλογούν στο 17% (δεύτερη χαμηλότερη αναλογία μετά την Αττική), οι Εργάτες – Τεχνίτες στο 31% (μάλιστα εδώ περιλαμβάνονται οι 3 περιπτώσεις Ραφτών [98, 124, 611] από τις συνολικά 6), οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι στο 11% και οι Επιστήμονες στο 9% του συνόλου της.

6.2 Επάγγελμα Μητέρας Αφηγητή

Η επαγγελματική δραστηριότητα των μητέρων των αφηγητών παρουσιάζει δύο βασικά χαρακτηριστικά. Από τη μια πλευρά, είναι περισσότερο περιορισμένη και, από την άλλη, οι ειδικότητες είναι κατά πολύ λιγότερες συγκριτικά προς των συζύγων τους. Όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα (36), το 56% των μητέρων των αφηγητών ασχολούνταν με εργασίες του νοικοκυριού και το 33% στον αγροτικό τομέα, με συνέπεια μόλις το 10% αυτών να δραστηριοποιείται στους υπόλοιπους κλάδους. Παράλληλα, δεδομένου ότι τα Οικιακά θεωρούνται μη παραγωγική δραστηριότητα, εφόσον στο σύνολό τους οι Νοικοκυρές σε όλες τις στατιστικές μετρήσεις για την απασχόληση κατατάσσονται στον Οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό, η απασχολησιμότητα των μητέρων των αφηγητών καθορίζεται μόλις στο 44% του συνόλου αυτών.

Πίνακας 36: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ ΑΦΗΓΗΤΗ ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ			%
ΑΓΡΟΤΗΣ	214		33,4
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	11		1,7
ΜΟΔΙΣΤΡΑ	17		2,7
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	15		2,3
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	5		0,8
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	16		2,5
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	6		0,9
ΟΙΚΙΑΚΑ	357		55,8
ΣΥΝΟΛΟ	640		100,0

Ο δείκτης απασχόλησης των μητέρων των αφηγητών (44%) εμφανίζεται κατά πολύ υψηλότερος συγκριτικά προς από το 27% της αντίστοιχης τιμής του συνόλου των γυναικών

ηλικίας άνω των 10 ετών της Απογραφής του Πληθυσμού της Ελλάδας του 1928¹⁷. Ωστόσο, παρά αυτήν την απόκλιση, στο σύνολο των απασχολούμενων σημειώνονται αρκετά ενδιαφέρουσες συγκλίσεις μεταξύ των δύο παραπάνω περιπτώσεων. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (37), στο σύνολο των Οικονομικά ενεργών γυναικών της απογραφής του 1928 και των μητέρων των αφηγητών του ΑΑΖ η αναλογία των απασχολούμενων στον Αγροτικό τομέα κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα, ενώ μικρότερη απόκλιση καταγράφεται στις Υπηρεσίες (10% και 15% αντίστοιχα) και μεγαλύτερη στην Βιομηχανία (10% και 4% αντίστοιχα). Το πλέον ενδιαφέρον εύρημα είναι η σχεδόν κοινή αναλογία που καταγράφεται στην ειδικότητα της «Μοδίστρας», αναδεικνύοντας την ιδιαίτερη σημασία του εν λόγω επαγγέλματος για την γυναικεία απασχόληση (Μπάδα, 2015: 43-53).

Πίνακας 37: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ 1928 ΚΑΙ ΜΗΤΕΡΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΑΑΖ				
	Απογραφή 1928*		Μητέρες Αφηγητών ΑΑΖ	
	Σύνολο	Οικ. Ενεργός	Σύνολο	Οικ. Ενεργός
ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	20,3	73,8	33,4	75,4
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	2,8	10,2	1,7	3,9
ΜΟΔΙΣΤΡΕΣ	1,5	5,6	2,7	6,0
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	2,8	10,4	6,6	14,8
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ	27,4	100,0	44,4	100,0
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΣ	72,6		55,8	

*Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ. Στατιστικά αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού της Ελλάδος της 15-16 Μαΐου 1928, ό.π.

Στις διάφορες ειδικότητες των άλλων κλάδων, προκύπτει ότι από τις 214 μητέρες αφηγητών που απασχολούνταν στον Αγροτικό τομέα οι 184 καταγράφονται ως ή και «Αγρότισσες», οι 18 ως «Αγρότισσες και Κτηνοτρόφοι ή Γεωργοκτηνοτρόφοι ή

¹⁷ Η αναλογία στα στοιχεία της Απογραφής του 1928 δεν μεταβάλλεται ακόμη και αν εξαιρεθούν οι γυναίκες της ηλικιακής κατηγορίας 10-19 ετών.

Αγροτοκτηνοτρόφοι» και 12 ως «Κτηνοτρόφοι». Στον Δευτερογενή Τομέα παραγωγής από τις 11 περιπτώσεις οι 7 αναφέρονται ως «Εργάτριες», 3 ως «Υφάντριες» [185, 254, 489] και 1 ως «Καπνεργάτρια» [641]. Στις μητέρες των 15 αφηγητών που έχουν ασκήσει δραστηριότητες Ελευθέρων επαγγελματιών, 6 έχουν απασχοληθεί στο Εμπόριο, 2 καταγράφονται ως «Ιδιοκτήτρια μύλου – ανεμόμυλου» [584, 657] και 7 σε διάφορες άλλες ειδικότητες. Τέλος, αναφορικά με τους κλάδους των Ιδιωτικών Υπαλλήλων που προσφέρονται για περαιτέρω ανάλυση, από τις συνολικά 16 περιπτώσεις οι 8 σχετίζονται με υπηρεσίες καθαριότητας [26, 607, 644, 739] ή υπηρεσίες προς άλλα νοικοκυριά (Οικιακή βοηθός [367, 397], Πλύστρα [104], Οικονόμος [672]) και 3 με την Εστίαση (Μαγείρισσα [60, 94], Τραπεζοκόμος [630]).

Η περιορισμένη επαγγελματική δραστηριότητα των μητέρων των αφηγητών συνεπάγεται και τον περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων παράλληλης άσκησης διαφορετικών επαγγελμάτων. Συγκεκριμένα, 43 άτομα αναφέρουν δεύτερη εργασία της μητέρας, για τα οποία (σχεδόν τα μισά) (22) η δεύτερη δραστηριότητα είναι τα Οικιακά. Δεδομένου ότι στην ελληνική κοινωνία παραδοσιακά η επιμέλεια των καθημερινών αναγκών του νοικοκυριού επαφιόταν κατά κύριο λόγο στη μητέρα (ή σε άλλα γυναικεία πρόσωπα του νοικοκυριού), θα πρέπει να εκτιμηθεί το γεγονός ότι οικιακές εργασίες πιθανότατα να ασκούσαν παράλληλα και σχεδόν όλες οι μητέρες που εργάζονταν, έστω και αν δεν γίνεται ειδική αναφορά σε αυτό. Αν εξαιρεθούν οι παραπάνω περιπτώσεις, από τις οποίες οι 20 απασχολούνταν στον Αγροτικό τομέα, 1 με ραπτική και 1 με υπηρεσίες προς άλλα νοικοκυριά (οικονόμος), στις υπόλοιπες 21 οι 15 ασκούσαν διαφορετικές εργασίες στον Αγροτικό τομέα, δηλαδή στη Γεωργία και την Κτηνοτροφία. Τέλος, οι 6 περιπτώσεις, στις οποίες η παράλληλη επαγγελματική δραστηριότητα κατατάσσεται σε διαφορετικό κλάδο, οι μητέρες των αφηγητών συνδύαζαν το επάγγελμα της «Αγρότισσας» με το Εμπόριο [59, 326], τη Ραπτική [737, 743], την εργασία σε εργοστάσιο [704] και τις Μεταφορές (Αγωγιάτισσα [224]).

Παράλληλα, όπως αναδεικνύεται από τον παρακάτω πίνακα (38), οι μητέρες των αφηγητών που απασχολούνται στον Αγροτικό τομέα και προέρχονται από τη Θράκη (60%), την Πελοπόννησο (60%), τη Στερεά Ελλάδα (58%) την Ήπειρο (56%) και τη Θεσσαλία (46%) αποτελούν την πλειοψηφία των οικονομικά ενεργών και μη περιπτώσεων (οι περισσότερες εργάζονταν σε οικογενειακά κτήματα χωρίς να αμείβονται) υπερβαίνοντας αισθητά τον συνολικό μέσο όρο του κλάδου (33%). Αντίθετα, εκείνες που προέρχονται από την Αττική (7%), τις Άλλες Χώρες (9%), την Κύπρο (12%) και τα Νησιά του Αιγαίου (21%) η αναλογία των

απασχολούμενων στον συγκεκριμένο κλάδο είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Ουσιαστικά, στις δύο ομάδες περιοχών διαμορφώνεται μια αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ των απασχολούμενων σε Αγροτικές εργασίες και στις ασχολούμενες με τα Οικιακά. Στις μεν πρώτες περιπτώσεις που οι «Αγρότισσες» πλειοψηφούν οι «Νοικοκυρές» δεν υπερβαίνουν το 40% του αντίστοιχου συνόλου, ενώ στις δεύτερες αυτή η αναλογία ξεπερνά το 60%. Τέλος, οι μητέρες ων αφηγητών που προέρχονται από την Αττική εμφανίζουν μια σχεδόν ισόποση κατανομή των επαγγελματιών σε όλους του κλάδους.

Πίνακας 38: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ							
	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΜΟΔΙΣΤΡΑ	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΟΣ ¹⁸	ΙΔ. ΥΠΑΛΛ/ΟΣ	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΘΡΑΚΗ	3						2
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	8		1	1	1		13
ΗΠΕΙΡΟΣ	14		1				10
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	21		1	2			21
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	53		1	1		1	36
ΑΤΤΙΚΗ	6	5	5	3	5	6	55
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	64	1	1		1	2	38
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	6		1				11
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	12		2	1	2	1	39
ΚΡΗΤΗ	10			2	1		18
ΚΥΠΡΟΣ	14	3	3	3		5	89
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ	3	1	1	1	1	1	25

¹⁸ Στους Δημοσίους Υπαλλήλους περιλαμβάνονται και 6 περιπτώσεις Εκπαιδευτικών που κατανέμονται 3 στην Αττική και από 1 στην Πελοπόννησο, Ν. Αιγαίου και Κρήτη.

Πίνακας 39: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΠΑΤΕΡΑ ΚΑΙ ΜΗΤΕΡΑΣ								
ΑΦΗΓΗΤΗ								
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ	ΑΓΡΟΤΙΣΣΑ	ΕΡΓΑΤΡΙΑ-ΤΕΧΝ.	ΜΟΔΙΣΤΡΑ	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΓΡΟΤΗΣ	183	1	3	5		4		142
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	10	4	6	1		3	1	67
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	6	3	3	7		3	2	74
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	2	1	3	1	2	1	1	29
ΙΔ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	7				2	3		20
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	1	1	2					6
ΕΚΠΑΙΔ/ΚΟΣ					1		2	8
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	2			1				7
ΣΥΝΟΛΟ	211	10	17	15	5	14	6	354

Η κατανομή κατά τον τόπο γέννησης των μητέρων των αφηγητών που έχουν απασχοληθεί στον Αγροτικό τομέα ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αντίστοιχη κατανομή των πατέρων των αφηγητών που εμφανίζονται ως «Αγρότες». Αυτό το στοιχείο συνδέεται με την επαγγελματική ταύτιση των γονέων των αφηγητών που εργάζονται στον εν λόγω τομέα. Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα (39), στον οποίο συγκρίνονται τα επαγγέλματα των μητέρων και των πατέρων των αφηγητών, από τις 211 γυναίκες που δηλώνονται αγρότισσες οι 183 (87%) ασκούν το ίδιο επάγγελμα με τους συζύγους τους. Μάλιστα, αυτή η σύνδεση αποτυπώνεται και στις διαφορετικές ειδικότητες του Αγροτικού τομέα (Αγρότες-Κτηνοτρόφοι, Κτηνοτρόφοι, Γεωργοκτηνοτρόφοι) σε ποσοστό 90%. Στους υπόλοιπους κλάδους εμφανίζονται ανάλογες επαγγελματικές συγγένειες μεταξύ των δύο γονέων των αφηγητών, αλλά όχι στα αντίστοιχα

επίπεδα με των «Αγροτών». Συγκεκριμένα, η επαγγελματική ταύτιση στους Εργατοτεχνίτες είναι στο 40%, στις Μοδίστρες 35% (με τους Εργάτες- Τεχνίτες, όχι όμως με τους Ράπτες), στο 47% στους Ελεύθερους Επαγγελματίες, 40% στους Δημοσίους Υπαλλήλους και 33% στους Εκπαιδευτικούς. Τέλος, οι σύζυγοι των μητέρων που ασχολούνται με τα Οικιακά ασκούσαν σε ποσοστό 80% τρία επαγγέλματα, του Αγρότη (40%), του Ελεύθερου Επαγγελματία (21%) και του Εργάτη – Τεχνίτη (19%).

6.3 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ/ ΡΙΑΣ

Η ανάλυση των επαγγελμάτων των αφηγητών του ΑΑΖ χρήζει μεγαλύτερης εμβάθυνσης συγκριτικά προς τα επαγγέλματα των γονέων τους εξαιτίας του πλήθους των θέσεων εργασίας που δηλώνουν. Συγκεκριμένα από τους 733 αφηγητές και αφηγήτριες, στους οποίους υπάρχει σχετική καταγραφή, 509 ή το 69% του συνόλου αυτών αναφέρουν ένα επάγγελμα, 135 ή το 18% δύο, 56 ή το 8% τρία, 24 ή το 3% τέσσερα και 9 άτομα πέντε (5 άτομα) ή έξι (4 άτομα) διαφορετικά επαγγέλματα. Συνεπώς, παρά το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία αναφέρει ένα επάγγελμα, οι αφηγητές που εμφανίζουν πιο έντονη επαγγελματική δραστηριότητα σχηματίζουν ένα σημαντικό μέγεθος που αναλογεί στο 31% του συνόλου, κατά πολύ υψηλότερο των γονέων τους (9% των πατέρων δήλωναν περισσότερα από 1 επαγγέλματα και 7% των μητέρων αντίστοιχα) και απαιτεί μεγαλύτερη ανάλυση. Παράλληλα, μεταξύ των αφηγητών και των γονέων τους σημειώνεται και μια ποιοτική διαφορά όσον αφορά στην απασχόληση, δεδομένου ότι στους δεύτερους οι διαφορετικές επαγγελματικές ασχολίες θα μπορούσαν να υποδηλώνουν σε σημαντικό βαθμό παράλληλη δραστηριότητα. Στους αφηγητές το μεγάλο πλήθος των επαγγελμάτων, είτε αναφερόμενο στον ίδιο είτε σε διαφορετικό κλάδο, πιθανώς να υποκρύπτει διαδοχικές δραστηριότητες, περιγράφοντας την ιστορία του εργασιακού βίου του ατόμου. Ανεξάρτητα αν η πολλαπλότητα στην απασχόληση των αφηγητών εκτυλίχθηκε παράλληλα ή διαδοχικά, η περισσότερο έντονη επαγγελματική κινητικότητα που τους χαρακτηρίζει, συγκριτικά προς τους γονείς τους, υποδηλώνει και τις σημαντικές αλλαγές που συντελέστηκαν στην εργασία στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα.

Σχετικά με τις αναφορές των αφηγητών για τα επαγγέλματα που έχουν ασκήσει¹⁹, όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (40), το 24% του συνόλου αναφέρει ως πρώτη δραστηριότητα στον Αγροτικό κλάδο και ακολουθούν με σημαντική διαφορά ο κλάδος των Ιδιωτικών Υπάλληλων (14%), των Εργατών-Τεχνιτών (12%), των Εκπαιδευτικών (10%) και οι Νοικοκυρές (12%). Αντίθετα, η επαγγελματική δραστηριότητα των αφηγητών που αναφέρουν περισσότερα επαγγέλματα δεν στρέφεται στον Αγροτικό Τομέα, αλλά κυρίως στους κλάδους των Ελευθέρων Επαγγελματιών και των Ιδιωτικών Υπαλλήλων και λιγότερο των Εργατών-Τεχνιτών, όπως και στα Οικιακά.

¹⁹ Περισσότερα του ενός επαγγέλματα που ανήκουν στον ίδιο κλάδο καταγράφονται σε μία αναφορά στον αντίστοιχο κωδικό της μεταβλητής του επαγγέλματος.

Πίνακας 40: ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ						
	1 ^η	%	2 ^η	%	3 ^η	%
ΑΓΡΟΤΗΣ	175	23,9	12	5,9	4	8,5
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	87	11,9	39	19,1	1	2,1
ΡΑΦΤΗΣ/ΤΡΙΑ	63	8,6	5	2,5	2	4,3
ΕΛ. ΕΠΑΓ/ΤΙΑΣ	63	8,6	52	25,5	14	29,8
ΔΗΜ. ΥΠΑΛ/ΛΟΣ	37	5,0	15	7,4	4	8,5
ΙΔ. ΥΠΑΛ/ΛΟΣ	102	13,9	46	22,5	14	29,8
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	19	2,6	2	1,0	2	4,3
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	76	10,4	6	2,9		
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	19	2,6	2	1,0		
ΟΙΚΙΑΚΑ	87	11,9	25	12,3	6	12,8
ΦΟΙΤΗΤΗΣ	5	0,7				
ΣΥΝΟΛΟ	733	100,0	204		47	

Αυτή η συνθήκη που διαμορφώνεται με την επίδραση των αφηγητών που αναφέρουν περισσότερα από 1 επαγγέλματα αναδεικνύει διαφορετικές τάσεις στην εργασιακή εικόνα τόσο των ομάδων που διακρίνονται ανάλογα με το πλήθος των επαγγελματικών δραστηριοτήτων όσο και στο σύνολο. Όπως αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα (41), οι αφηγητές που αναφέρουν 1 επάγγελμα έχουν απασχοληθεί στον Αγροτικό τομέα και στις Οικιακές εργασίες και σε μικρότερο βαθμό στην Εκπαίδευση, στον Ιδιωτικό τομέα ή ως Ελεύθεροι Επαγγελματίες, ενώ εκείνοι που αναφέρουν περισσότερα επαγγέλματα οι δραστηριότητες τους επεκτείνονται σε μεγάλο βαθμό στους κλάδους των Ιδιωτικών Υπαλλήλων, των Εργατών-Τεχνιτών και των Ελευθέρων Επαγγελματιών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι εν λόγω δραστηριότητες να αναδεικνύονται σημαντικά στο σύνολο των αναφορών διαμορφώνοντας μικρές ή μεγαλύτερες αποκλίσεις μεταξύ των διαφορετικών ομάδων. Το ζήτημα που μπορεί να προκύψει δεν είναι μεθοδολογικό, δηλαδή αν κάποια επαγγελματική κατηγορία υπέρ ή υπό εκπροσωπείται, αλλά σχετίζεται με τον βαθμό που η επαγγελματική κινητικότητα των αφηγητών του ΑΑΖ συνδέεται

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

και επιδρά με τα κοινωνικά χαρακτηριστικά αυτών. Για αυτούς τους λόγους στην ανάλυση που θα ακολουθήσει εξετάζονται ξεχωριστά οι αφηγητές που έχουν αναφέρει ένα επάγγελμα και εκείνοι που αναφέρουν περισσότερα.

Πίνακας 41: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΠΛΗΘΟΣ						
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ*					
	1		2 ΚΑΙ ΑΝΩ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΑΓΡΟΤΗΣ	102	20,0	85	37,9	187	25,5
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	40	7,9	85	37,9	125	17,1
ΡΑΦΤΗΣ	37	7,3	31	13,8	68	9,3
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	51	10,0	62	27,7	113	15,4
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	31	6,1	21	9,3	52	7,1
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	55	10,8	93	41,5	148	20,2
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	16	3,1	5	2,2	21	2,9
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	71	13,9	10	4,5	81	11,1
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	15	2,9	6	2,7	21	2,9
ΟΙΚΙΑΚΑ	86	16,9	26	11,6	112	15,3
ΦΟΙΤΗΤΗΣ	5	1,0		0,0	5	0,7
ΣΥΝΟΛΟ	509	100,0	224		733	

* Τα ποσοστά στις κατηγορίες «2 ΚΑΙ ΑΝΩ» και «ΣΥΝΟΛΟ» αναφέρονται στο αντίστοιχο σύνολο, αλλά δεν αθροίζονται, διότι περιλαμβάνουν πολλαπλές απαντήσεις.

6.3.1 Αφηγητές με Ένα Επάγγελμα

Οι αφηγητές που αναφέρουν μία επαγγελματική δραστηριότητα είναι 509 και αναλογούν στο 69% του συνόλου. Στους άνδρες η αντίστοιχη αναλογία κυμαίνεται στο 64% και στις γυναίκες στο 74%, γεγονός που υποδηλώνει μικρότερη επαγγελματική κινητικότητα και συνδέεται με τα υψηλά ποσοστά απασχόλησης των αφηγητριών με τα Οικιακά. Συνολικά το 18% ανήκει στον Οικονομικά μη Ενεργό πληθυσμό (Φοιτητές και Οικιακά) και το 82% στον Οικονομικά Ενεργό. Από το σύνολο των τελευταίων, στον Πρωτογενή τομέα (Αγρότης) απασχολείται το 24%, στον Δευτερογενή (Εργάτης-Τεχνίτης και Ράπτης) το 18% και στον τομέα των Υπηρεσιών και της Ασφάλειας το 57%. Η διαγενεακή μετατόπιση των επαγγελμάτων των αφηγητών στον Τριτογενή τομέα από τον Αγροτικό των γονέων τους είναι ενδεικτικό της αντίστοιχης μετάβασης της ελληνικής οικονομίας. Στον τομέα των Υπηρεσιών η μεγαλύτερη επαγγελματική ομάδα είναι οι Εκπαιδευτικοί και ακολουθούν οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι και οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες.

Πίνακας 42: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ						
	ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΦΥΛΟ					
	ΣΥΝΟΛΟ %		ΑΝΔΡΑΣ %		ΓΥΝΑΙΚΑ %	
ΑΓΡΟΤΗΣ	102	20,0	39	18,9	63	20,8
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	40	7,9	29	14,1	11	3,6
ΡΑΦΤΗΣ	37	7,3	4	1,9	33	10,9
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	51	10,0	38	18,4	13	4,3
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	31	6,1	15	7,3	16	5,3
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	55	10,8	21	10,2	34	11,2
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	16	3,1	16	7,8		
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	71	13,9	34	16,5	37	12,2
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	15	2,9	9	4,4	6	2,0
ΦΟΙΤΗΤΗΣ/ΜΑΘΗΤΗΣ	5	1,0	1	0,5	4	1,3
ΟΙΚΙΑΚΑ	86	16,9			86	28,4
ΣΥΝΟΛΟ	509	100,0	206	100,0	303	100,0

Μεταξύ των επαγγελμάτων των δύο φύλων σημειώνονται έντονες διαφορές που συνδέονται κυρίως με την απασχόληση των αφηγητριών, η οποία χαρακτηρίζεται από τα υψηλά ποσοστά των Μη Οικονομικά Ενεργών (30%) και των Αγροτισσών (21%). Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα (42), το σύνολο των ανδρών αφηγητών απασχολείται σχεδόν με ίδια αναλογία ως Αγρότες, Ελεύθεροι Επαγγελματίες και Εκπαιδευτικοί. Ακολουθούν το επάγγελμα του Εργάτη-Τεχνίτη, του Ιδιωτικού Υπαλλήλου και με λιγότερες αναφορές οι Δημόσιοι Υπάλληλοι και οι Ένστολοι. Στις απασχολούμενες γυναίκες το 30% του συνόλου αυτών εργάζεται στον Αγροτικό τομέα, το 17% ως Εκπαιδευτικοί και το 16% ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι και Μοδίστρες.

Όσον αφορά στις διαφορετικές ειδικότητες ανά επαγγελματικό κλάδο των αφηγητών, στον Αγροτικό τομέα οι περισσότεροι αναφέρουν Αγρότης ή Αγρότισσα, 13 Αγρότης και Κτηνοτρόφος και 5 Κτηνοτρόφος. Από τους Εργάτες-Τεχνίτες 17 απασχολούνται ως Εργάτες σε εργοστάσια, 15 άσκησαν διάφορα τεχνικά επαγγέλματα και 8 εργασίες που σχετίζονται με τον Κατασκευαστικό τομέα. Μεταξύ των αφηγητών που έχουν απασχοληθεί ως Ελεύθεροι Επαγγελματίες υπάρχουν 15 Έμποροι (Γενική αναφορά), 9 Καταστηματάρχες, 7 που αναφέρουν γενικά Ελεύθεροι Επαγγελματίες, 5 Οδηγοί και Αυτοκινητιστές, 6 που έχουν ασκήσει καλλιτεχνικά επαγγέλματα (Μουσικός [71, 257], Δημοσιογράφος – Συγγραφέας [223], Ζωγράφος [330], Φωτογράφος [561], Ηθοποιός-Σκηνοθέτης [606]) και ένας Σφουγγαράς-Καπετάνιος [235]). Στους Ιδιωτικούς Υπαλλήλους περιλαμβάνονται 16 Υπάλληλοι Γραφείου διαφόρων θέσεων και ειδικοτήτων, 10 Ναυτικοί, 8 γυναίκες που έχουν απασχοληθεί ως Οικιακοί Βοηθοί – Καθαρίστριες, 8 άτομα που αναφέρουν γενικά Ιδιωτικοί Υπάλληλοι και 5 Εμποροϋπάλληλοι. Από τους 16 Ένστολους άνδρες αφηγητές οι 9 είναι Αστυνομικοί, 3 στρατιωτικοί [113, 488, 598], 1 Λιμενικός [166], 1 Αξιωματικός της Χωροφυλακής [552] και ένας Δασοφύλακας [496]. Ακόμα, από τους συνολικά 71 Εκπαιδευτικούς οι 39 έχουν εργαστεί στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, από τους οποίους οι 22 είναι άνδρες και 17 γυναίκες (περιλαμβάνονται και τέσσερις περιπτώσεις Νηπιαγωγών). Τέλος στους Δημόσιους Υπαλλήλους περιλαμβάνονται και 10 Υγειονομικοί (πλην Ιατρών), κατά κύριο λόγο Νοσηλεύτριες.

Επίσης, αρκετά ενδιαφέροντα συμπεράσματα προκύπτουν από τη συγκριτική παράθεση των επαγγελμάτων των αφηγητών με μια επαγγελματική δραστηριότητα και του εκπαιδευτικού τους επιπέδου. Όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα (43), γενικά, στο σύνολό της η συγκεκριμένη ομάδα απαρτίζεται κατά το ¼ από πτυχιούχους ΑΕΙ, με σχεδόν την ίδια αναλογία

(23%) απόφοιτους Δημοτικού και κατά 19% και 18% από φοιτήσαντες στη Δευτεροβάθμια και σε τάξεις της Στοιχειώδους εκπαίδευσης. Ωστόσο, στο σύνολο των αποφοίτων Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το 53% είναι Εκπαιδευτικοί, στους φοιτήσαντες στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση το 21% είναι Νοικοκυρές, το 20% Ιδιωτικοί Υπάλληλοι και το 17% Ελεύθεροι Επαγγελματίες, στους απόφοιτους Στοιχειώδους εκπαίδευση το 29% είναι Αγρότες και το 23% Νοικοκυρές, στους αφηγητές που δεν έχουν ολοκληρώσει το Δημοτικό το 41% έχουν απασχοληθεί στον Αγροτικό τομέα και 28% στα Οικιακά και τέλος στους Αγράμματους το 61% είναι Αγρότες.

Πίνακας 43: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ							
ΑΦΗΓΗΤΗ							
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΕΙ/ΤΕΙ	ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΠΑΓΓ. ΕΚΠ/ΣΗ
ΑΓΡΟΤΗΣ	93	1	9	33	36	14	
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	36		7	17	7	2	3
ΡΑΦΤΗΣ	36		5	15	9	1	6
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	49	9	16	12	4		8
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	54	12	19	9	6	1	7
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	31	13	9	2	1		6
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	16	7	5				4
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	71	66					5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	15	14					1
ΟΙΚΙΑΚΑ	84	2	20	26	24	5	7
ΣΥΝΟΛΟ	490	129	90	114	87	23	47

Από τα παραπάνω ποσοτικά δεδομένα, προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι Αγρότες καταγράφουν το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, εφόσον το 54% αυτών είναι αγράμματοι ή δεν έχουν ολοκληρώσει το Δημοτικό με την αντίστοιχη αναλογία στο σύνολο των αφηγητών με 1 επαγγελματική δραστηριότητα να κυμαίνεται στο 22%. Ακολουθούν οι Νοικοκυρές με το 35% και οι Εργάτες – Τεχνίτες (μαζί με τους Ράπτες) με το 26% αυτών να διαθέτουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Εντούτοις, διαπιστώνεται ότι τα άτομα που διαθέτουν καλύτερο επίπεδο είναι σε μεγάλο βαθμό απασχολούμενοι στον Δημόσιο τομέα. Οι Εκπαιδευτικοί, οι Ένστολοι και οι Δημόσιοι Υπάλληλοι έχουν ολοκληρώσει σπουδές σε ΑΕΙ/ΤΕΙ με ποσοστό 74% του συνόλου αυτών των τριών επαγγελμάτων που δραστηριοποιούνται στο Δημόσιο, σε αντίθεση με το αντίστοιχο 14% του συνόλου των εργαζομένων (εξαιρουμένων των Οικονομικά μη ενεργών) στους υπόλοιπους κλάδους. Παρά το γεγονός ότι η επίδραση των αφηγητών που απασχολούνται στην Εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντική στη διαμόρφωση της συγκεκριμένης εικόνας λόγω του ιδιαίτερα υψηλού αριθμού αποφοίτων ΑΕΙ/ΤΕΙ, ακόμα και οι Δημόσιοι Υπάλληλοι, που εμφανίζουν χαμηλότερες αναλογίες στις υψηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες μεταξύ των απασχολούμενων στο Δημόσιο, συγκρινόμενοι προς τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα (Υπαλλήλους και Επαγγελματίες) διαθέτουν καλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης.

Παράλληλα, ένα δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει από την εξέταση των αφηγητών που διαθέτουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης είναι ο συνδυασμός του επαγγέλματος με την εξειδικευμένη και πιστοποιημένη γνώση. Οι Εκπαιδευτικοί, οι Ένστολοι, οι Επιστήμονες και κάποιοι Δημόσιοι Υπάλληλοι (όπως οι Νοσηλεύτές-Υγειονομικοί) είναι υποχρεωμένοι, προκειμένου να ασκήσουν τα καθήκοντά τους, να έχουν αποκτήσει αντίστοιχους τίτλους σπουδών Μέσου ή Ανώτερου επιπέδου. Συνεπώς, στους αφηγητές του ΑΑΖ αναδεικνύονται σύγχρονες τάσεις στην εργασία που συνδέουν το επάγγελμα με την εκπαίδευση φαινόμενο που δεν εμφανιζόταν στην παραδοσιακή και αγροτική κοινωνία των γονέων τους (Λύτρας, 2000).

Το παραπάνω συμπέρασμα συνάγεται από τη διαχρονική εξέταση των μεταβολών στα επαγγέλματα των αφηγητών. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (44), μεταξύ των αφηγητών που γεννήθηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους σημειώνονται έντονες αποκλίσεις στους κλάδους που έχουν δραστηριοποιηθεί επαγγελματικά. Ως Αγρότες έχουν εργαστεί το 44% των γεννημένων την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, ποσοστό που μειώνεται απότομα στο 28% με 29% στις επόμενες δύο δεκαετίες και ακόμα περισσότερο στο 19% για τους γεννημένους μεταξύ 1931-1940 αντίστοιχα. Σε όσους αφηγητές γεννήθηκαν μετά το 1941 η

ενασχόληση με αγροτικές δραστηριότητες έπαψε να αποτελεί επαγγελματική επιλογή εφόσον η αναλογία περιορίζεται κάτω από το 10% του αντίστοιχου συνόλου. Επίσης, τα επαγγέλματα του Δευτερογενούς τομέα παραγωγής εμφανίζουν σχετική μείωση ως και σταδιακή εξάλειψη διαχρονικά. Σε όσους αφηγητές γεννήθηκαν κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα η απασχόληση ως Εργάτη-Τεχνίτη ή ως Ράπτη-Μοδίστρα κυμαινόταν κατά μέσο όρο στο 8% του συνόλου (με εξαίρεση την δεκαετία 1911-1920, οπότε η αναλογία των Εργατών – Τεχνιτών έφθασε το 17%). Ωστόσο, στους γεννημένους μετά το 1950 η επαγγελματική ενασχόληση σε αυτούς τους κλάδους είναι σχεδόν μηδενική, φαινόμενο που μπορεί να συνδέεται με την αποβιομηχάνιση και την αλλαγή σε καταναλωτικές συνήθειες (αγορά έτοιμων ενδυμάτων) και σηματοδοτεί την εξαφάνιση κάποιων παραδοσιακών τεχνικών επαγγελμάτων (Δασκαλάκης, 2013).

Πίνακας 44: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ							
	1895-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961+
ΑΓΡΟΤΗΣ	14	18	33	25	3	4	1
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	2	11	8	12	5		2
ΜΟΔΙΣΤΡΑ-ΡΑΦΤΗΣ	3	4	11	15	3	1	
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	4	8	9	12	6	6	5
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	1	3	6	7	5	3	6
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	1	5	7	11	10	7	13
ΕΝΣΤΟΛΟΣ			2	7	2	3	2
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	1	5	8	15	12	16	13
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1		1	3	2	7	1
ΟΙΚΙΑΚΑ	5	10	29	25	7	7	3
ΣΥΝΟΛΟ	32	64	114	132	55	54	51

Επί της ουσίας, μεταξύ των επαγγελμάτων των αφηγητών με μια επαγγελματική δραστηριότητα που γεννήθηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους του 20^{ου} αιώνα

διαμορφώνονται τρεις τάσεις. Η πρώτη αφορά σε επαγγέλματα του Πρωτογενούς και Δευτερογενούς τομέα παραγωγής, τα οποία μεταξύ των γενεών τείνουν σε περιορισμό ή εξαφάνιση. Η δεύτερη αφορά σε επαγγελματικούς κλάδους που διαχρονικά εμφανίζουν αξιοσημείωτη σταθερότητα, όπως του Ελεύθερου Επαγγελματία που αποτελεί σταθερή επιλογή για περίπου το 10% των αφηγητών ανεξαρτήτως έτους γέννησης και δευτερευόντως, του Δημοσίου υπαλλήλου με αναλογία μεταξύ 5% και 10% αντιστοίχως. Τέλος, στην τρίτη ομάδα επαγγελμάτων περιλαμβάνονται δραστηριότητες του τομέα των Υπηρεσιών που σε αντίθεση με τον Πρωτογενή και Δευτερογενή τομέα προτιμώνται ιδιαίτερος από τους αφηγητές που γεννήθηκαν μετά το 1940. Συνολικά, οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι, οι Ένστολοι, οι Εκπαιδευτικοί και οι Επιστήμονες αθροιστικά σε όσους γεννήθηκαν στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα αποτελούσαν το 9% με την αναλογία αυτή να αυξάνεται σταδιακά μέχρι το 28% στους γεννημένους μεταξύ 1931-1940. Σε όσους γεννήθηκαν μετά το 1941 η αναλογία των συγκεκριμένων επαγγελμάτων υπερβαίνει το 50% του συνόλου των κατηγοριών, ενώ σε όσους γεννήθηκαν μετά το 1961 φθάνει τα 2/3. Οι κλάδοι που ενισχυθήκαν περισσότερο διαχρονικά μεταξύ των αφηγητών είναι οι Εκπαιδευτικοί και οι Ιδιωτικοί υπάλληλοι. Επίσης, και οι γυναίκες που ασχολούνται με τα Οικιακά τείνουν να περιορίζονται στο 13% του συνόλου των γεννημένων μεταξύ 1941-1960 και στο 6% για τις νεότερες – ενώ πρόκειται για ένα από τα σαφώς υψηλότερα ποσοστά σε όσες γεννήθηκαν προπολεμικά.

Τέλος, αρκετά σημαντικά ευρήματα αναφέρονται από την εξέταση των επαγγελμάτων των αφηγητών συγκριτικά προς τα επαγγέλματα των γονέων τους. Από μια πρώτη ανάγνωση των στοιχείων που προκύπτουν από τον παρακάτω πίνακα (45), στον οποίο συγκρίνεται το επάγγελμα του αφηγητή με του πατέρα του, τα άτομα των οποίων οι πατέρες απασχολούνταν στον Αγροτικό τομέα κατά το 1/3 (33%) του συνόλου αυτών ακολούθησαν την ίδια επαγγελματική δραστηριότητα, σε ποσοστό 16% έγιναν Νοικοκυρές, 13% Εκπαιδευτικοί και από 8% Εργατοτεχνίτες και Ελεύθεροι Επαγγελματίες. Απεναντίας, μόλις το 6% των αφηγητών των οποίων οι πατέρες δραστηριοποιούνταν ως Εργάτες-Τεχνίτες ακολούθησαν τον ίδιο επαγγελματικό κλάδο και το 12% στον ίδιο μεν κλάδο, αλλά με την ειδικότητα του Ράπτη-Μοδίστρα. Οι περισσότεροι στράφηκαν στον τομέα των Υπηρεσιών με το 24% εξ αυτών να ακολουθούν το επάγγελμα του Εκπαιδευτικού, το 16% του Ιδιωτικού Υπάλληλου, το 15% του Ελεύθερου Επαγγελματία και το 21% ασχολήθηκαν με τα Οικιακά. Οι αφηγητές των οποίων οι πατέρες ασκούσαν Ελευθέρια Επαγγέλματα σε ποσοστό 20% δραστηριοποιήθηκαν

επαγγελματικά στον ίδιο κλάδο, 19% ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι, 13% στην Εκπαίδευση και 19% με τα Οικιακά. Τα άτομα των οποίων οι πατέρες ήταν Δημόσιοι Υπάλληλοι σε ποσοστό 43% εργάστηκαν στον Δημόσιο τομέα (από 18% Δημόσιοι Υπάλληλοι και Εκπαιδευτικοί και 7% Ένστολοι) και 21% με τα Οικιακά (υψηλότερη αναλογία κατά επάγγελμα πατέρα), ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι ακολούθως τα παιδιά των Ιδιωτικών Υπαλλήλων κατά αναλογία 41% παρέμειναν στον ίδιο κλάδο.

Πίνακας 45: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ								
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΤΕΡΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ. ²⁰	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	ΙΔ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	ΕΝΣΤΟΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔ/ΚΟΣ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ
ΑΓΡΟΤΗΣ	79	1	4	2	1	1	1	
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	18	4	5	1		1		
ΡΑΦΤΗΣ	14	8	5	3	2	2		
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	20	10	14		1			1
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	16	2	1	5	1			2
ΙΔ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	11	11	13	2	9	3		1
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	8			2	1		1	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	31	16	9	5	2	1	2	1
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	4	2	4	1		1	2	
ΟΙΚΙΑΚΑ	39	14	13	6	3	1	1	3
ΣΥΝΟΛΟ	241	68	69	28	22	10	7	8

Σε δεύτερη ανάγνωση, διαπιστώνεται ότι το 89% των αφηγητών που απασχολούνται στον Αγροτικό τομέα ακολούθησε το επάγγελμα του πατέρα του. Γενικά, στην πλειοψηφία των εργαζομένων και στους άλλους κλάδους ο πατέρας τους ασχολούνταν με Αγροτικές εργασίες

²⁰ Στο επάγγελμα του Εργάτη-Τεχνίτη περιλαμβάνονται και 4 περιπτώσεις Ραφτών, δύο εκ των οποίων ακολούθησαν το επάγγελμα του πατέρα τους.

κυρίως στους Εργάτες – Τεχνίτες, Ένστολους, που η αναλογία αυτών είναι στο 62%, και στους Δημοσίους Υπαλλήλους (60%), ενώ στους υπόλοιπους μεταξύ 40% και 50% του αντίστοιχου συνόλου. Εξάιρεση αποτελούν οι αφηγητές που ασκούν Επιστημονικά επαγγέλματα, στους οποίους η αναλογία των Αγροτών πατέρων είναι ίδια με των Ελευθέρων επαγγελματιών στο 29% και ακολουθούν οι Εργάτες-Τεχνίτες και Εκπαιδευτικοί κατά 14% αντιστοίχως, και οι αφηγητές που απασχολούνται ως Ιδιωτικοί υπάλληλοι, στους οποίους η αναλογία του επαγγέλματος του Ελεύθερου Επαγγελματία είναι στο 26% και ακολουθούν οι Αγρότες και οι Εργάτες-Τεχνίτες με 22% έκαστος.

Πέρα από τα υψηλά επίπεδα ταύτισης μεταξύ του επαγγέλματος του Αφηγητή και του Πατέρα του που διαπιστώνεται στον Αγροτικό κλάδο από τους υπόλοιπους αξίζει να αναφερθούν οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες, όπου η ταύτιση κυμαίνεται στο 30%, οι Δημόσιοι Υπάλληλοι (28%), οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι (18%) και οι Εργάτες – Τεχνίτες (14%). Γενικά, το ποσοστό των αφηγητών που ακολούθησε επάγγελμα στον ίδιο κλάδο με του πατέρα τους, εξαιρούμενων των Οικονομικά μη Ενεργών, είναι 31% συνολικά, 28% για τους Άνδρες και 33% για τις γυναίκες και για αυτήν την ταύτιση κύριο βάρος φέρει το επάγγελμα του Αγρότη με 97% για τους άνδρες και 84% για τις γυναίκες. Από τις υπόλοιπες περιπτώσεις, μόνο οι άνδρες απασχολούμενοι ως Ελεύθεροι επαγγελματίες ακολούθησαν το επάγγελμα του πατέρα τους με ποσοστό 28% και οι γυναίκες στον κλάδο των Ιδιωτικών υπαλλήλων με 21% αντιστοίχως.

Παρόλα αυτά, στη σύγκριση μεταξύ των επαγγελμάτων των αφηγητών των μητέρων τους η ανάλυση περιορίζεται κυρίως στον Αγροτικό τομέα και στα Οικιακά, εφόσον αποτελούν του κύριους τομείς απασχόλησης των τελευταίων. Από το σύνολο των αφηγητών των οποίων οι μητέρες απασχολούνταν στον Αγροτικό τομέα το 41% παρέμεινε στον ίδιο κλάδο, 11% έγιναν Εκπαιδευτικοί, από 9% Εργάτης-Τεχνίτης, Ελεύθερος Επαγγελματίας και Νοικοκυρές και 8% Ιδιωτικοί Υπάλληλοι. Παράλληλα, όσων αφηγητών οι μητέρες ήταν Νοικοκυρές κατά 26% διατήρησαν την ίδια ιδιότητα, 17% ακολούθησαν τον κλάδο της Εκπαίδευσης, 12% των Ιδιωτικών Υπαλλήλων από 10% τον Αγροτικό τομέα και Ελευθέρια Επαγγέλματα και 8% την Ραπτική. Επίσης, αναφαίνεται μια συμπληρωματική σχέση μεταξύ των Αγροτών και των Νοικοκυρών, εφόσον αφηγητές που ασκούν τις συγκεκριμένες δραστηριότητες προέρχονται από οικογένειες στις οποίες οι μητέρες στο σύνολό τους σχεδόν ασχολήθηκαν με τις ίδιες εργασίες, στους μεν Αγρότες οι μητέρες ήταν Αγρότισσες κατά 68% και Νοικοκυρές κατά 30% (σύνολο 98%), στις δε Νοικοκυρές ήταν Αγρότισσες κατά 15% και Νοικοκυρές κατά 80% αντίστοιχα.

(σύνολο 95%). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό ταύτισης των δραστηριοτήτων των αφηγητριών και των μητέρων τους κυμαίνεται συνολικά στο 41%, το οποίο διαμορφώνεται, όπως γίνεται αντιληπτό, από τον Αγροτικό τομέα και τα Οικιακά.

Πίνακας 46: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ							
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΜΗΤΕΡΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΜΟΔΙΣΤΡΑ	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	ΙΑ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΓΡΟΤΗΣ	57			1	1		25
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	12	2	1		1		10
ΜΟΔΙΣΤΡΑ	7	3	2				21
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	12			2	1	1	24
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	7					1	16
ΙΑ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	11	1	1	1	5		29
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	4						10
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	15		3	1	1		43
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	2	1	1			1	9
ΟΙΚΙΑΚΑ	12		2	1		1	65
ΣΥΝΟΛΟ	140	7	10	7	10	5	253

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται, πρώτον, ότι στους αφηγητές με μία επαγγελματική δραστηριότητα μεταξύ των δύο γενεών η μαζική επαγγελματική μετατόπιση εργατικού δυναμικού από τον Αγροτικό και περισσότερο τον Δευτερογενή τομέα προς τις Υπηρεσίες. Μάλιστα στις νεότερες γενιές αφηγητών αυτή η κίνηση λαμβάνει το χαρακτηριστικό της «αφαίμαξης» των συγκεκριμένων «πληγέντων» κλάδων από παραγωγικό δυναμικό. Μάλιστα, η μετακίνηση από τον Αγροτικό τομέα, φαινόμενο που παρατηρήθηκε στις βιομηχανικά

ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης κατά τη διάρκεια του εκβιομηχανισμού, στον Τριτογενή φαίνεται να είναι απότοκο της αντίστοιχης μετεξέλιξης της ελληνικής οικονομίας (Φίλιας, 1994). Δεύτερον, αναδεικνύονται οι έμφυλες διαφορές (ή ακόμα και ανισότητες) στην αγορά εργασίας (Δεδουσόπουλος, 2004) εφόσον οι αφηγήτριες εμφανίζουν συγκριτικά περιορισμένη διαγενεακή επαγγελματική κινητικότητα ως προς τους άνδρες αφηγητές, με αποτέλεσμα την παραμονή σε άτυπες και μη αμειβόμενες εργασιακές συνθήκες, όπως οι Νοικοκυρές και τα Συμβοληθούντα μέλη οικογενειακών επιχειρήσεων. Ωστόσο, στις νεότερες γενιές το φαινόμενο αυτό περιορίζεται.

6.3.2 Αφηγητές με Περισσότερα Επαγγέλματα

Οι αφηγητές που αναφέρουν περισσότερα από ένα επαγγέλματα αριθμούν συνολικά 224 άτομα, εκ των οποίων οι 135 ή το 60% αναφέρουν επαγγελματική δράση σε 2 κλάδους, οι 56 ή το 25% σε τρεις κλάδους και οι 33 ή το 15% σε 4 ή περισσότερους κλάδους (33 σε 4, 5 άτομα σε 5 κλάδους και 6 σε 4 κλάδους). Κάθε ένας αφηγητής από αυτή την ομάδα κατά μέσο όρο έχει ασκήσει 2,6 επαγγελματικές δραστηριότητες παράλληλα ή διαδοχικά.

Πίνακας 47: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΑΡΙΘΜΟ ΑΝΑΦΟΡΩΝ								
	2	%	3	%	4+	%	ΣΥΝΟΛΟ %	
ΑΓΡΟΤΗΣ	50	37,0	25	44,6	14	42,4	89	39,7
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	38	28,1	29	51,8	19	57,6	86	38,4
ΡΑΠΤΗΣ	20	14,8	9	16,1	4	12,1	33	14,7
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	36	26,7	27	48,2	13	39,4	76	33,9
ΔΗΜ. ΥΠΑΛ/ΛΟΣ	15	11,1	10	17,9			25	11,1
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	58	43,0	27	48,2	22	66,7	107	47,8
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	3	2,2	2	3,6	2	6,1	7	3,1
ΕΚΠ/ΤΙΚΟΣ	3	2,2	4	7,1	3	9,1	10	4,5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	4	3,0	1	1,8	1	3,0	6	2,7
ΟΙΚΙΑΚΑ	31	23,0	1	1,8			32	14,3
ΣΥΝΟΛΟ²¹	135		56		33		224	

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα (47) και σε αντίθεση με τους αφηγητές με ένα επάγγελμα στην ομάδα των ατόμων με περισσότερα, η ενασχόληση με Αγροτικές εργασίες παραμένει προσφιλή δραστηριότητα. Εντούτοις, δεν βρίσκεται στην πρώτη θέση και όσο αυξάνεται ο αριθμός των επαγγελμάτων τόσο διευρύνεται η διαφορά των Αγροτών από τα επαγγέλματα του Εργάτη-Τεχνίτη και, κυρίως, των Ιδιωτικών Υπαλλήλων. Οι τελευταίοι

²¹ Στο «σύνολο» καταγράφεται ο αριθμός των αφηγητών ανά κατηγορία που έχει αναφέρει περισσότερα από δύο επαγγέλματα και δεν αθροίζει το σύνολο των πολλαπλών αναφορών. Αυτή η διάκριση ισχύει για όλους τους πίνακες της ενότητας που έχουν πολλαπλές απαντήσεις.

αποτελούν την κατηγορία με τις περισσότερες αναφορές, εφόσον στους αφηγητές με δύο επαγγέλματα συγκεντρώνουν το 43%, με τρία το 48%, με τέσσερα ή περισσότερα το 67% και συνολικά το 48%²². Επίσης, ιδιαίτερα ενισχυμένοι εμφανίζονται οι Εργάτες-Τεχνίτες και οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες, καθώς αυξάνεται ο αριθμός των επαγγελμάτων, ενώ διαπιστώνεται η περιορισμένη εμφάνιση των Νοικοκυρών.

Οι περισσότεροι συνδυασμοί επαγγελμάτων σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα. Συγκεκριμένα, οι Αγροτικές εργασίες συνδυάζονται με επαγγέλματα των Εργατών-Τεχνικών σε 34 περιπτώσεις, των Ιδιωτικών Υπαλλήλων σε 33, των Ελεύθερων Επαγγελματιών σε 29, των Ραφτών – Μοδιστρών 11 και με τα Οικιακά σε 10 περιπτώσεις. Επίσης, από 25 περιπτώσεις έκαστος οι αφηγητές έχουν συνδυάσει Εργατοτεχνικά επαγγέλματα με δραστηριότητες των Ελευθέρων Επαγγελματιών και Υπαλλήλων του Ιδιωτικού τομέα. Ακόμα, με λιγότερες αναφορές Ιδιωτικοί Υπάλληλοι έχουν εργαστεί παράλληλα ή διαδοχικά ως Δημόσιοι Υπάλληλοι (9 περιπτώσεις), Ράφτες-Μοδίστρες (9 περιπτώσεις) και Νοικοκυρές (10 περιπτώσεις), ενώ ο συνδυασμός των δύο τελευταίων δραστηριοτήτων συγκεντρώνει 10 αναφορές. Επί της ουσίας, το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι οι αφηγητές και οι αφηγήτριες που έχουν ασκήσει περισσότερα από ένα επαγγέλματα δραστηριοποιούνται κατά κύριο λόγο στον ιδιωτικό τομέα και οι επαγγελματικοί συνδυασμοί διαμορφώνονται μεταξύ του Πρωτογενούς, Δευτερογενούς τομέα και των Υπηρεσιών του Ιδιωτικού τομέα (απασχολούμενοι είτε ως Επαγγελματίες είτε ως Υπάλληλοι).

Παράλληλα, από την ανάλυση των επαγγελμάτων με βάση το φύλο, όπως αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα (48), προκύπτει ότι οι άνδρες αφηγητές αναφέρουν ότι έχουν απασχοληθεί κυρίως ως Εργάτες-Τεχνίτες (50%), Ελεύθεροι Επαγγελματίες (47%) και Ιδιωτικοί Υπάλληλοι (44%) και διαπιστώνεται ότι οι αναφορές σε Αγροτικά επαγγέλματα περιορίζονται στο 36%. Αντίθετα, στις αφηγήτριες, παρά το γεγονός ότι στους περισσότερους συνδυασμούς επαγγελμάτων περιλαμβάνεται η απασχόληση ως Ιδιωτικός Υπάλληλος (52%), οι Αγροτικές εργασίες διατηρούνται σε υψηλότερα επίπεδα (44%) από των ανδρών. Οι γυναίκες φαίνεται ότι έχουν δραστηριοποιηθεί και στον Δευτερογενή τομέα στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες (53%), καθώς ως Εργάτριες έχει εργαστεί το 26% ως Μοδίστρες 27% αυτών. Ωστόσο, όπως γίνεται αντιληπτό, η απασχόληση των αφηγητριών παραμένει περισσότερο προσδεμένη, συγκριτικά

²² Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, από τη στιγμή που οι κωδικοί έχουν πολλαπλές απαντήσεις και η βάση παραμένει ο αριθμός των αφηγητών και όχι το άθροισμα των αναφορών, τα ποσοστά δεν αθροίζουν 100%

προς τους άνδρες αφηγητές, με την Αγροτική παραγωγή και με στερεοτυπικές αντιλήψεις για τον ρόλο της γυναίκας ως «Νοικοκυρά», από τη στιγμή που τόσο το επάγγελμα της Μοδίστρας, όσο η άμεση συσχέτιση της επαγγελματικής δραστηριότητας με τα Οικιακά (30%), αλλά και το γεγονός ότι 22 γυναίκες που απασχολήθηκαν ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι κατέλαβαν θέσεις εργασίας που σχετίζονται με το Νοικοκυριό (καθαρίστρια, υπηρέτρια, οικονόμος, νταντά), παραπέμπουν στην γενικότερη εικόνα του «Σπιτιού».

Πίνακας 48: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ						
	ΑΝΔΡΑΣ %		ΓΥΝΑΙΚΑ %		ΣΥΝΟΛΟ %	
ΑΓΡΟΤΗΣ	42	36,2	47	43,5	89	39,7
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	58	50,0	28	25,9	86	38,4
ΡΑΦΤΗΣ	4	3,4	29	26,9	33	14,7
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	55	47,4	21	19,4	76	33,9
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	16	13,8	9	8,4	25	11,1
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	51	44,0	56	51,9	107	47,8
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	7	6,0			7	3,1
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	8	6,9	2	1,9	10	4,5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	3	2,6	3	2,8	6	2,7
ΟΙΚΙΑΚΑ			32	29,6	32	14,3
ΣΥΝΟΛΟ	116		108		224	

Παράλληλα, όπως προκύπτει από τον παρακάτω πίνακα (49), στον οποίο καταγράφονται τα επαγγέλματα των αφηγητών με περισσότερες από μία επαγγελματικές δραστηριότητες κατά το επίπεδο εκπαίδευσης, όσοι έχουν απασχοληθεί σε θέσεις του Δημόσιου τομέα, Εκπαιδευτικοί, Ένστολοι και σε μικρότερο Δημόσιοι Υπάλληλοι και οι Επιστήμονες (δεν περιλαμβάνονται στον πίνακα, γιατί και οι έξι περιπτώσεις είναι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ), διαθέτουν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο συγκριτικά προς τους υπόλοιπους. Απεναντίας, χαμηλότερο επίπεδο έχουν οι αφηγητές που έχουν δραστηριοποιηθεί στον Ιδιωτικό τομέα και, κυρίως, στα χειρωνακτικά επαγγέλματα του Αγρότη, στα οποία το 50% είναι Αγράμματοι ή δεν έχουν ολοκληρώσει το Δημοτικό, και του Εργάτη-Τεχνίτη με το 40% αντιστοίχως. Εξαιρέση στη

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

συγκεκριμένη κατηγορία αποτελούν οι Ράφτες (κυρίως Μοδίστρες), στους οποίους οι απόφοιτοι Δημοτικού καταγράφουν την υψηλότερη αναλογία (56%) από όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες. Επίσης, μεταξύ των Ελευθέρων Επαγγελματιών και των Ιδιωτικών Υπαλλήλων οι δεύτεροι διαθέτουν σχετικά καλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης, ενώ απόφοιτοι Επαγγελματικής Εκπαίδευσης καταγράφουν αναλογία περίπου στο 15% μεταξύ των Εργατών-Τεχνιτών, Ελευθέρων Επαγγελματιών και Υπαλλήλων του Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα.

Πίνακας 49: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ						
	ΑΕΙ/ΤΕΙ	ΔΕΥΤΕΡΨΘΜΙΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΠΑΓΓ. ΕΚΠΑΙΔ.
ΑΓΡΟΤΗΣ		4	33	38	6	6
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	3	11	22	29	4	13
ΡΑΦΤΗΣ		2	18	8	1	3
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	8	11	22	17	3	10
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	3	6	5	4		3
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	18	22	22	24	4	14
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	3	1	3			
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	8	1				1
ΟΙΚΙΑΚΑ	2	6	13	7		2
ΣΥΝΟΛΟ	25	32	64	58	9	28

Από την ανάλυση των επαγγεμάτων των αφηγητών συγκριτικά προς το έτος γέννησής τους, διαπιστώνεται το ειδικό βάρος που αποκτούν δύο επαγγελματικοί κλάδοι: οι Αγρότες και οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι. Ακολουθώντας αντίστροφες τροχιές οι Αγροτικές εργασίες αποτελούσαν για τους/τις περισσότερους/ες που γεννήθηκαν μέχρι το 1930 μία εκ των

διαφορετικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Εντούτοις, για τους/τις γεννημένους/ες μετά το 1931 ο ρόλος αυτού του κλάδου σταδιακά περιορίζεται και τη θέση του αρχίζουν να καταλαμβάνουν επαγγέλματα των Ιδιωτικών Υπαλλήλων. Τα Εργατοτεχνικά επαγγέλματα (συμπεριλαμβανομένων και των Ραφτών-Μοδιστρών) ακολουθούν ανοδική τάση για τους/τις αφηγητές/ριες που γεννήθηκαν μέχρι το 1960 φθάνοντας να αποτελούν επαγγελματική επιλογή ή διέξοδο για το 61% των γεννημένων στη δεκαετία του 1950, συνθήκη η οποία υποχωρεί αισθητά στις μεταγενέστερες γενιές. Ένα στοιχείο επίσης που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι η αναλογία των ατόμων με περισσότερα από ένα επαγγέλματα παρουσιάζει σταθερή αυξητική τάση για τους αφηγητές που γεννήθηκαν μέχρι τα μισά του 20^{ου} αιώνα, από το 26% του συνόλου την πρώτη δεκαετία στο 37% την δεκαετία του 1950 αντίστοιχα. Στους γεννημένους κατά τη δεκαετία του 1960 η συγκεκριμένη τάση περιορίζεται στο 17% και στους νεότερους αυξάνεται πάλι στο 29%, εγείροντας ερωτήματα σε ποιο βαθμό αυτές οι μεταβολές στην επαγγελματική δραστηριότητα είναι τυχαίες ή συνδέονται με αλλαγές στην οικονομία και παραγωγική διαδικασία.

Πίνακας 50: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ							
	1895-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961+
ΑΓΡΟΤΗΣ	6	15	29	26	9	2	
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	6	9	20	29	12	3	6
ΡΑΦΤΗΣ		6	7	13	4	2	
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	7	12	16	20	11	5	5
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	2	7	27	30	18	5	18
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	2	4	6	4	3		3
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	1	1	2	1	1	1	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ		1	1	4	1	1	2
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1	1		3			1
ΟΙΚΙΑΚΑ	1	1	7	9	8	3	3
ΣΥΝΟΛΟ	11	26	52	69	32	11	21

6.4 Επάγγελμα Συζύγου Αφηγητή

Στο επάγγελμα του/της συζύγου του/της αφηγητή/ριας, όπως αποτυπώνεται και στον παρακάτω πίνακα, από τις 595 συνολικά αναφορές το 19% έχουν εργαστεί ως Αγρότες, το 16% ως Εργατοτεχνίτες, από 13% ως Ελεύθεροι Επαγγελματίες και Ιδιωτικοί Υπάλληλοι, 9% ως Εκπαιδευτικοί και 15% στα Οικιακά. Συνεπώς, το 45% έχει ασκήσει χειρωνακτικές εργασίες στον Πρωτογενή και Δευτερογενή τομέα παραγωγής και το υπόλοιπο 55% έχει δραστηριοποιηθεί στις Υπηρεσίες του Δημόσιου Τομέα κατά 22% και του Ιδιωτικού κατά το 30%. Επιπλέον, εκ του συνόλου των αφηγητών υπάρχουν 93 περιπτώσεις (16%) που δηλώνουν περισσότερα από ένα επαγγέλματα των συζύγων τους, από τις οποίες οι 71 δύο, οι 20 τρία και από 1 περίπτωση 5 και 6. Οι παράλληλες ή διαδοχικές δραστηριότητες των συζύγων κατανέμονται σε 6 κλάδους και κυρίως στους Ελεύθερους Επαγγελματίες, Εργατοτεχνίτες, Ιδιωτικούς Υπαλλήλους και Νοικοκυρές, ενώ δεν ανατρέπουν την συνολική εικόνα των επαγγελμάτων που διαμορφώνεται από τους συντρόφους με μία κύρια ασχολία.

Πίνακας 51: ΠΛΗΘΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΣΥΖΥΓΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ						
	1	%	2+	%	ΣΥΝΟΛΟ	
ΑΓΡΟΤΗΣ	114	19,2	7	7,5	121	20,3
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	92	15,5	18	19,4	110	18,5
ΡΑΦΤΗΣ	19	3,2			19	3,2
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	78	13,1	29	31,2	107	17,8
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	34	5,7	6	6,5	40	6,6
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	75	12,6	16	17,2	91	15,0
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	21	3,5			21	3,5
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	54	9,1			54	9,1
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	18	3,0			18	3,0
ΟΙΚΙΑΚΑ	90	15,1	17	18,3	107	18,0
ΣΥΝΟΛΟ	595	100,0	93	100,0	595	

Από τη συγκριτική εξέταση των στοιχείων των αφηγητών (Βλ. πίν. 51), των οποίων οι σύζυγοι εμφανίζουν πολλαπλή επαγγελματική δραστηριότητα, προκύπτουν ορισμένα

ενδιαφέροντα κοινωνικά ευρήματα. Από τις συνολικά 93 αντίστοιχες περιπτώσεις οι 25 είναι άνδρες (27%) και οι 68 γυναίκες (73%), κατά συνέπεια οι άνδρες σύζυγοι των αφηγητριών εμφανίζονται με περισσότερα επαγγέλματα, εφόσον η αναφορά παραπέμπει στο αντίθετο φύλο, στοιχείο που αναδεικνύει για ακόμα μια φορά την έντονη διαφοροποίηση στην επαγγελματική κινητικότητα μεταξύ των δύο φύλων. Επιπλέον, το 54% των αφηγητριών, των οποίων οι σύζυγοι έχουν δραστηριοποιηθεί σε περισσότερα επαγγέλματα, δηλώνουν για τις ίδιες μία επαγγελματική δραστηριότητα. Αντίθετα, στους άνδρες αφηγητές της αντίστοιχης κατηγορίας η απασχόληση σε διαφορετικές εργασίες φθάνει το 60%. Επιπλέον, οι σύζυγοι των τελευταίων σε ποσοστό 68% (17 από τις 25 περιπτώσεις) αναφέρουν ως παράλληλη εργασία τα Οικιακά, γεγονός που περιορίζει ακόμα περισσότερο την επαγγελματική δραστηριότητα των γυναικών.

Πίνακας 52: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΥΖΥΓΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΑΦΗΓΗΤΗ						
	ΑΝΔΡΑΣ		ΓΥΝΑΙΚΑ		ΣΥΝΟΛΟ	
ΑΓΡΟΤΗΣ	24	10,7	90	24,3	114	19,2
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	10	4,4	82	22,2	92	15,5
ΡΑΦΤΗΣ	15	6,7	4	1,1	19	3,2
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	13	5,8	65	17,6	78	13,1
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	5	2,2	29	7,8	34	5,7
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	33	14,7	42	11,4	75	12,6
ΕΝΣΤΟΛΟΣ			21	5,7	21	3,5
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	33	14,7	21	5,7	54	9,1
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	2	0,9	16	4,3	18	3,0
ΟΙΚΙΑΚΑ	90	40,0			90	15,1
ΣΥΝΟΛΟ	225	100,0	370	100,0	595	100,0

Κατά συνέπεια, το φύλο αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην ανάλυση του επαγγέλματος του/της συζύγου του αφηγητή. Όπως διαπιστώνεται στον παραπάνω πίνακα (52), στον οποίο καταγράφονται κατά φύλο αφηγητή ο κλάδος απασχόλησης των συζύγων με ένα επάγγελμα, τα Οικιακά αποτελούν την μόνη δραστηριότητα για το 40% των συζύγων των ανδρών, ακολουθούν οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι και Εκπαιδευτικοί με 15% και από 11% οι Αγρότες και Εργατοτεχνίτες, με αποτέλεσμα στις οικονομικά ενεργείς συζύγους το 60% να δραστηριοποιείται στις

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Υπηρεσίες. Στους συζύγους των αφηγητριών η απασχόληση στον Τριτογενή τομέα κυμαίνεται στο 52% με τους περισσότερους εξ αυτών να έχουν απασχοληθεί ως Ελεύθεροι Επαγγελματίες (18%) και Ιδιωτικοί Υπάλληλοι (11%), ενώ τα χειρωνακτικά επαγγέλματα του Αγρότη και του Εργάτη-Τεχνίτη με 24% και 23% αντίστοιχα καταλαμβάνουν τις πρώτες θέσεις.

Πίνακας 53: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΥΖΥΓΟΥ						
ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΥΖΥΓΟΥ	ΑΕΙ/ΤΕΙ	ΔΕΥΤ/ΘΜΙΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΠΑΓΓ. ΕΚΠ.
ΑΓΡΟΤΗΣ	1	7	39	44	15	5
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	6	14	29	26	7	5
ΡΑΦΤΗΣ	1	2	8	4		3
ΕΛ. ΕΠΑΓ/ΤΙΑΣ	12	16	20	12	3	13
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	23	17	15	8	2	9
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	13	7	6	3		3
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	4	7	2	3	2	3
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	37	7	2	2		5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	9	6	1	1		1
ΟΙΚΙΑΚΑ	17	16	30	13	1	10
ΣΥΝΟΛΟ	123	99	152	116	30	57

Η σύγκριση των κοινωνικών δεικτών συχνά μπορεί να αποκαλύψει άδηλες κοινωνικές διασυνδέσεις που διέπουν τις σχέσεις προσώπων ή κοινωνικών ομάδων. Στον παραπάνω πίνακα (53), στον οποίο συγκρίνονται το επίπεδο εκπαίδευσης των αφηγητών με το επάγγελμα των συζύγων τους, διαπιστώνονται ορισμένα «συγγενικά» στοιχεία της κοινωνικής ταυτότητας των αφηγητών και των συντρόφων τους. Όσο αυξάνεται ο βαθμός επαγγελματικής εξειδίκευσης από τους χειρώνακτες στις εργασίες των «μπλε» και «λευκών» κολλάρων των αφηγητών τόσο το

επίπεδο εκπαίδευσης των συζύγων τους τείνει προς υψηλότερες βαθμίδες. Οι σύζυγοι των Αγροτών και Εργατοτεχνικών (περιλαμβανομένων και των Ραφτών-Μοδιστρών) είναι Αγράμματοι και δεν έχουν ολοκληρώσει το Δημοτικό σχολείο σε ποσοστό 53% και 35% αντίστοιχα, ενώ στις υψηλότερες βαθμίδες καταγράφουν τα χαμηλότερα ποσοστά από όλους τους κλάδους. Η εικόνα βελτιώνεται στους συντρόφους των απασχολούμενων σε Υπηρεσίες του Ιδιωτικού τομέα και ιδιαίτερα στους Ιδιωτικούς Υπαλλήλους, οι σύζυγοι των οποίων είναι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ σε ποσοστό 31%. Οι μισοί εργαζόμενοι σε Υπηρεσίες του Δημοσίου Τομέα (51%) και ιδιαίτερα οι Εκπαιδευτικοί (70%) έχουν παντρευτεί με απόφοιτους Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, με εξαίρεση τους Ένστολους.

Παράλληλα, από την σύγκριση των επαγγελμάτων των αφηγητών και των συζύγων τους προκύπτουν σημεία ταύτισης ή διαφοροποίησης των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του ζευγαριού. Συγκεκριμένα, όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (54), στους Αγρότες όπως και στους Εκπαιδευτικούς οι σύζυγοι δραστηριοποιούνται στον ίδιο κλάδο σε ποσοστό 61%. Οι Εργάτες-Τεχνίτες έχουν παντρευτεί κυρίως με Ιδιωτικούς Υπαλλήλους (23%), Αγρότες (22%) και Ράφτες-Μοδίστρες (18%). Τα επαγγέλματα των συζύγων των τελευταίων είναι κατά κύριο λόγο Εργατοτεχνίτες (32%), Ελεύθεροι Επαγγελματίες (23%) και Αγρότες (21%). Τουναντίον, το 28% των συζύγων των Ελευθέρων Επαγγελματιών είναι Νοικοκυρές και ανάλογο ποσοστό (27%) καταγράφεται στους Δημοσίους Υπαλλήλους, ενώ το 18% αυτών έχει παντρευτεί Ιδιωτικούς Υπαλλήλους. Στους τελευταίους σχεδόν το 1/5 (24%) ο/η σύζυγος δραστηριοποιείται στον ίδιο κλάδο και στους Επιστήμονες η επαγγελματική ταύτιση φθάνει το 33%.

Επιπροσθέτως, η σύγκριση των επαγγελμάτων των αφηγητών και των συζύγων τους σε επίπεδο τομέα Οικονομικής δραστηριότητας αποδίδει μια περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα της μεταξύ τους ταύτισης. Πέρα από τους Αγρότες στον ίδιο τομέα, με ποσοστό 51% απασχολούνται οι σύζυγοι των εργαζομένων στον Δημόσιο, με 36% οι Εργατοτεχνίτες και Ράφτες-Μοδίστρες στον Δευτερογενή και με 29% οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες και Ιδιωτικοί Υπάλληλοι στον Τριτογενή. Παράλληλα, ένα στοιχείο που ως έναν βαθμό μπορεί να αναδείξει βαθύτερες πτυχές της τάσης προς ταξική ενδογαμία ορισμένων αφηγητών είναι το γεγονός ότι το επάγγελμα του συζύγου με το επάγγελμα του πατέρα των αφηγητριών ταυτίζεται στους Αγρότες κατά 41%, στους Εργατοτεχνίτες-Ράφτες κατά 33% και στους Ελεύθερους Επαγγελματίες κατά 25%.

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Πίνακας 54: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΥΖΥΓΟΥ										
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΥΖΥΓΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΡΑΦΤΗΣ	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	ΕΝΣΤΟΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΓΡΟΤΗΣ	70	19	4	9	7	2	2	1		20
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	7	13	6	6	8		2	2		18
ΡΑΦΤΗΣ	13	16	3	10	4	2	3	1	1	3
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	3	1	5	7	9		3	3	2	16
ΙΔ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	3	20		10	18	6	4	4	4	14
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛ/ΛΟΣ	1	5		4	4	3		1	1	8
ΕΝΣΤΟΛΟΣ				3	3	2		4		4
ΕΚΠΑΙΔ/ΚΟΣ	1			4	6	9	3	33	1	6
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ				3	3			3	6	1
ΟΙΚΙΑΚΑ	15	14	1	22	12	9	3	2	3	
ΣΥΝΟΛΟ	113	88	19	78	74	33	20	54	18	90

6.5 Επάγγελμα Παιδιών Αφηγητή

Στα επαγγέλματα των παιδιών των αφηγητών αναδεικνύονται οι σύγχρονες τάσεις της παγκοσμιοποιημένης και μεταβιομηχανικής εποχής στην εργασία με την πλέον μαζική στροφή του εργατικού δυναμικού από παραδοσιακά επαγγέλματα του Πρωτογενούς και Δευτερογενούς τομέα στις περισσότερο ειδικευμένες με καλύτερες προοπτικές και αμοιβές θέσεις του τομέα των Υπηρεσιών (Giddens, 2002). Επίσης, στα επαγγέλματα των παιδιών εμφανίζεται δυναμικά μια νέα κατηγορία μη απασχολούμενων οι Φοιτητές-Μαθητές με αποτέλεσμα, ενώ στην έως τώρα ανάλυση των επαγγελμάτων ο Οικονομικά μη Ενεργός Πληθυσμός έβαινε διαχρονικά μειούμενος και ταυτιζόταν με τις Νοικοκυρές, πλέον αυξάνεται έντονα στα θηλυκά παιδιά (52,4% Φοιτήτριες-Μαθήτριες και Νοικοκυρές) και λαμβάνει σημαντικό ποσοστό και στα αρσενικά.

Πίνακας 55: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ				
	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
		%*		%
ΑΓΡΟΤΗΣ	18	4,3	8	1,6
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	48	11,6	12	2,4
ΜΟΔΙΣΤΡΑ-ΡΑΦΤΗΣ	1	0,2	15	3,0
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	88	21,3	50	10,1
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	84	20,3	112	22,6
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	64	15,5	90	18,2
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	25	6,0	4	0,8
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	42	10,1	105	21,2
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	54	13,0	40	8,1
ΟΙΚΙΑΚΑ			111	22,4
ΦΟΙΤΗΤΗΣ/ΜΑΘΗΤΗΣ	82	19,8	149	30,0
ΆΛΛΟ	5	1,2	3	0,6
ΣΥΝΟΛΟ	414		496	

*Οι κωδικοί έχουν πολλαπλές απαντήσεις και η αναλογία προκύπτει με βάση το αντίστοιχο σύνολο των αφηγητών με παιδιά με καταγεγραμμένη κατάσταση απασχόλησης.

Όπως διαπιστώνεται από τον παραπάνω πίνακα (55), στον οποίο καταγράφονται τα επαγγέλματα των παιδιών των αφηγητών, οι απασχολούμενοι στον Αγροτικό τομέα αποτελούν

πλέον μια μικρή μειοψηφία με την αναλογία τους να κυμαίνεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά του κλάδου τόσο κατά τις προηγούμενες γενιές όσο και στην Απογραφή του Πληθυσμού της Ελλάδας του 2011²³. Επίσης, ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά καταγράφουν επαγγέλματα του Δευτερογενούς τομέα παραγωγής στα θηλυκά παιδιά των αφηγητών, ενώ στα αρσενικά κυμαίνονται στο 12%. Τη συρρίκνωση των χειρωνακτικών επαγγελμάτων πιστώνεται ο κλάδος των Υπηρεσιών του Ιδιωτικού και Δημοσίου τομέα: στον πρώτο στρέφονται επαγγελματικά κυρίως οι άνδρες (42%), και στον δεύτερο οι γυναίκες (40,2%). Αξίζει να σημειωθεί ότι στις εργαζόμενες ως Δημόσιοι Υπάλληλοι καταγράφονται και 29 περιπτώσεις Νοσηλευτών – Υγειονομικών (πλην ιατρών) που αναλογούν στο 1/3 (32%) των γυναικών του κλάδου. Αυτό το στοιχείο σε συνδυασμό με την υψηλή αναλογία των Εκπαιδευτικών, ιδιαίτερα στα θηλυκά παιδιά των αφηγητών, και την ενισχυμένη παρουσία των Επιστημόνων, σε σχέση με παλαιότερες περιόδους, υπογραμμίζουν τη συνολική στροφή προς επαγγέλματα με μεγαλύτερη εξειδίκευση που προϋποθέτουν υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης.

Η επαγγελματική μετατόπιση των παιδιών των αφηγητών από τον Αγροτικό και δευτερευόντως τον τομέα της Μεταποίησης γίνεται άμεσα εμφανής από τις κενές αναφορές στην πρώτη και δεύτερη γραμμή του παρακάτω πίνακα (56), στον οποίο παρουσιάζονται το επάγγελμα των ανδρών αφηγητών συγκριτικά προς το επάγγελμα των αρσενικών παιδιών και αντιστοιχούν στο πλήθος των αρσενικών παιδιών που απασχολούνται στους αντίστοιχους κλάδους. Γενικά, οι περισσότεροι άνδρες απόγονοι των αφηγητών που ασκούσαν Αγροτικές δραστηριότητες ακολούθησαν τον Δημόσιο τομέα (50% των αναφορών συνολικά και κυρίως Δημόσιοι Υπάλληλοι), σε δεύτερο βαθμό τον Ιδιωτικό (περισσότεροι Ελεύθεροι Επαγγελματίες) και λιγότεροι στράφηκαν προς τα Εργατοτεχνικά επαγγέλματα, στα οποία, εντούτοις, αποτελούν την πλειοψηφία. Απεναντίας, τα παιδιά των Εργατών-Τεχνιτών (περιλαμβάνονται και 2 περιπτώσεις Ραφτών) ακολούθησαν περισσότερο επαγγέλματα του Ιδιωτικού (41% συνολικά κυρίως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι) και λιγότερο του Δημοσίου Τομέα (32%). Από την άλλη πλευρά, στους Ελευθέρους Επαγγελματίες καταγράφεται η υψηλότερη επαγγελματική ταύτιση μεταξύ αφηγητή και άνδρα απογόνου και ακολουθούν οι Εκπαιδευτικοί, στους οποίους παρατηρείται η υψηλότερη αναλογία Φοιτητών-Μαθητών. Τέλος, τα παιδιά των Ιδιωτικών Υπαλλήλων

²³ Με βάση τα στοιχεία της Απογραφής του 2011, το 10% του συνόλου των απασχολούμενων άνω των 15 ετών εργαζόταν στον Αγροτικό τομέα (Γεωργία, Δασοκομία, Αλιεία), στους άνδρες το 12% και στις γυναίκες το 7,1% αντιστοίχως. Αντίθετα όπως διαπιστώνεται από τον πίνακα στα παιδιά των αφηγητών, η συμμετοχή ανδρών και γυναικών στον συγκεκριμένο κλάδο είναι σαφώς χαμηλότερη. (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Πίνακας Α02. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Απασχολούμενοι, κατά φύλο, ομάδες ηλικιών και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (διψήφιο)

ακολούθησαν υπαλληλικές θέσεις στον Δημόσιο και Ιδιωτικό τομέα και Ελευθέρια Επαγγέλματα²⁴.

Πίνακας 56: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ (ΑΝΔΡΑ) ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΑΓΟΡΙΩΝ					
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΓΟΡΙΩΝ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΑΓΡΟΤΗΣ	3				
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	7	4	1		
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	10	6	7	3	3
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	6	8	1	4	2
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	11	5	2	3	
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	2	1			4
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	5	5	2	1	5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	3	2	3	1	4
ΦΟΙΤΗΤΗΣ/ΜΑΘΗΤΗΣ	2	7	8	6	8
ΣΥΝΟΛΟ	36	34	23	16	20

Η παραγωγική αποδυνάμωση του Πρωτογενούς και Δευτερογενούς τομέα που διαπιστώθηκε στους άνδρες αφηγητές λαμβάνει πιο έντονο και μαζικό χαρακτήρα μεταξύ των αφηγητριών και των θυγατέρων τους. Όπως παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα (57), στους άλλοτε εύρωστους τομείς των Αγροτών και Εργατοτεχνικών (και κυρίως Ραπτική – Μοδίστρες) για την απασχόληση των αφηγητριών η συμμετοχή των θηλυκών παιδιών τους εμφανίζεται αναιμική. Οι κόρες των «Αγροτισσών» στράφηκαν στον Δημόσιο Τομέα ως Υπάλληλοι, Εκπαιδευτικοί και Νοσηλεύτριες και λοιποί Υγειονομικοί, στον Ιδιωτικό τομέα κυρίως ως Υπάλληλοι, αλλά αρκετά δυναμικά ανέλαβαν και επιχειρηματική δράση. Τα θηλυκά παιδιά των

²⁴Στον παραπάνω πίνακα, παρουσιάζονται τα Επαγγέλματα των αφηγητών που συγκεντρώνουν συνολικά περισσότερες από 10 αναφορές. Στους υπόλοιπους κλάδους, ενδιαφέρον παρουσιάζει η σχεδόν ομοιόμορφη κατανομή σε όλα τα επαγγέλματα (πλην του Εργάτη-Τεχνίτη) των παιδιών των Δημοσίων Υπαλλήλων και η κατά 50% επαγγελματική ταύτιση των Επιστημόνων.

αφηγητριών που εργάστηκαν ως Εργάτριες δραστηριοποιούνται περισσότερο ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι, τάση που ακολουθούν και οι κόρες των Μοδιστρών εκ των οποίων αρκετές στράφηκαν στην Εκπαίδευση. Ακόμα, ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά Φοιτητών-Μαθητριών καταγράφονται στις απογόνους Εκπαιδευτικών (59%) και Ιδιωτικών Υπαλλήλων (47%), ενώ, παράλληλα, στις τελευταίες σημειώνεται μετακίνηση προς τον ίδιο κλάδο (Ιδιωτικοί Υπάλληλοι) και στους Εκπαιδευτικούς. Τέλος, στο 1/3 των Νοικοκυρών και των Αγροτισσών οι κόρες ασχολήθηκαν με τα Οικιακά σε αντίθεση με των Εκπαιδευτικών και των Ιδιωτικών Υπαλλήλων που τα αντίστοιχα ποσοστά είναι χαμηλά.

Πίνακας 57: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ						
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΡΙΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ	ΑΓΡΟΤΗΣ	ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	ΜΟΔΙΣΤΡΑ	ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΓΡΟΤΗΣ	6		1			
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	2	1	3			1
ΜΟΔΙΣΤΡΑ -ΡΑΦΤΗΣ	2	2	1	2		2
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	10	2	5	3	1	8
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	21	9	16	8	2	17
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	23	2	7	6	3	10
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	9	3	10	8	4	16
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	5		2	1	3	6
ΦΟΙΤΗΤΗΣ/ΜΑΘΗΤΗΣ	1	4	1	18	16	11
ΟΙΚΙΑΚΑ	23	5	13	4	2	23
ΣΥΝΟΛΟ	68	19	42	38	27	65

Από την έως τώρα ανάλυση διαφαίνονται ορισμένες πτυχές της επαγγελματικής κινητικότητας που εξελίσσεται μεταξύ των διαφορετικών γενεών. Στους επόμενους δύο πίνακες (58-59) παρουσιάζεται συγκριτικά η κατά φύλο κατανομή των επαγγελμάτων μεταξύ των τριών

γενεών, δηλαδή του γονέα του αφηγητή, του αφηγητή και των παιδιών του. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (58), σχεδόν ένας στους τέσσερις (73%) πατέρες των αφηγητών ασκούσαν χειρωνακτικά επαγγέλματα κυρίως του Πρωτογενούς και Δευτερογενούς τομέα και ένας μικρότερος αριθμός δραστηριοποιούνταν ως Ελεύθεροι Επαγγελματίες. Παρολαυτά, στους υπόλοιπους κλάδους η συμμετοχή είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Στη γενιά των αφηγητών οι απασχολούμενοι ως Αγρότες έχουν μειωθεί αισθητά, διατηρούν βέβαια την πρωτοκαθεδρία τους, ενώ έχουν αυξηθεί αρκετά οι Εργατοτεχνίτες. Στους υπόλοιπους τομείς, πέρα από τους Ελευθέρους Επαγγελματίες που εμφανίζονται σταθεροί, μεταξύ των δύο πρώτων γενεών καταγράφεται σημαντική αύξηση κυρίως στους Ιδιωτικούς Υπαλλήλους και στους Εκπαιδευτικούς. Στην τρίτη γενιά, των αρσενικών παιδιών των αφηγητών, στην οποία δεν περιλαμβάνονται οι Οικονομικά μη Ενεργοί Φοιτητές-Μαθητές, η ενασχόληση με τα χειρωνακτικά επαγγέλματα των «παππούδων» τους έχει μειωθεί δραματικά και η δραστηριότητά τους στρέφεται στις Υπηρεσίες του Ιδιωτικού (41%) και του Δημόσιου (32%), με τους Επιστήμονες να καταγράφουν την πλέον εντυπωσιακή αύξηση διαχρονικά.

Πίνακας 58: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΑΝΔΡΩΝ (ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ)						
	ΠΑΤΕΡΑ		ΑΦΗΓΗΤΗ		ΑΓΟΡΙΩΝ	
ΑΓΡΟΤΗΣ	166	59,1	74	23,2	3	2,6
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	37	13,2	62	19,4	9	7,7
ΡΑΦΤΗΣ	3	1,1	7	2,2		
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	43	15,3	48	15,0	26	22,2
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	7	2,5	44	13,8	22	18,8
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	17	6,0	17	5,3	18	15,4
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	4	1,4	19	6,0	5	4,3
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	3	1,1	37	11,6	14	12,0
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1	0,4	11	3,4	20	17,1
ΣΥΝΟΛΟ	281	100,0	319	100,0	117	100,0

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Πίνακας 59: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (ΠΡΩΤΗ ΑΝΑΦΟΡΑ)						
	ΜΗΤΕΡΑΣ		ΑΦΗΓΗΤΡΙΑΣ		ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ	
ΑΓΡΟΤΗΣ	123	74,1	101	31,6	6	3,3
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	6	3,6	25	7,8	4	2,2
ΜΟΔΙΣΤΡΑ	15	9,0	56	17,5	8	4,4
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	8	4,8	15	4,7	20	11,1
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	7	4,2	58	18,1	53	29,4
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	3	1,8	18	5,6	34	17,8
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	4	2,4	39	12,2	47	26,1
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ			8	2,5	8	4,4
ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΕΣ	166	44,0	320	77,9	180	61,9
ΦΟΙΤΗΤΗΣ/ΜΑΘΗΤΗΣ			4	1,0	56	19,2
ΟΙΚΙΑΚΑ	211	56,0	87	21,1	55	18,9
ΣΥΝΟΛΟ	377	100,0	411	100,0	291	100,0

Ανάλογη εικόνα διαμορφώνεται στις γυναίκες μεταξύ των μητέρων των αφηγητριών, των ιδίων και των θυγατέρων τους. Ωστόσο, το κυρίαρχο στοιχείο στην γυναικεία απασχόληση είναι η απουσία των γυναικών από αυτήν, υπονοώντας τα υψηλά ποσοστά των Οικονομικά μη ενεργών Νοικοκυρών, τα οποία στις κόρες των αφηγητριών ενισχύθηκαν περαιτέρω με τις Φοιτήτριες και Μαθήτριες. Στις μητέρες των αφηγητριών το ποσοστό απασχόλησης κυμαίνεται στο 44%, από το οποίο το 74% είναι Αγρότισσες, το 10% Εργάτριες και Μοδίστρες. Στην επόμενη γενιά η απασχολησιμότητα αυξάνεται στο 78% του συνόλου των αφηγητριών, στο οποίο, όπως διαφαίνεται στον παραπάνω πίνακα, κατά αντιστοιχία με τους άνδρες, το Αγροτικό επάγγελμα διατηρεί την πρώτη θέση με σημαντική μείωση, ενώ οι Εργάτριες και ιδιαίτερα οι Μοδίστρες σημειώνουν σημαντική αύξηση συγκριτικά προς την προηγούμενη γενιά. Στους υπολοίπους κλάδους, σημαντική αύξηση των αφηγητριών παρατηρείται στους Ιδιωτικούς Υπαλλήλους και στους Εκπαιδευτικούς. Στη νεότερη γενιά των θυγατέρων των αφηγητριών διαπιστώνεται, συγκριτικά προς την προηγούμενη, μείωση των απασχολούμενων λόγω της

ισχυρής παρουσίας Φοιτητριών και Μαθητριών²⁵ με την αναλογία των Νοικοκυρών παραμένει σχεδόν στα ίδια επίπεδα²⁶. Αντίθετα, όπως και τα αγόρια των αφηγητών, η ενασχόληση με Αγροτικά και Εργατοτεχνικά επαγγέλματα είναι πολύ περιορισμένη στις κόρες των αφηγητριών σε σύγκριση προς τις ίδιες και έχει ενισχυθεί σημαντικά η απασχόληση ως Υπάλληλοι στον Δημόσιο και Ιδιωτικό τομέα, ως Εκπαιδευτικοί, αλλά και στον πιο δυναμικό και ανταγωνιστικό κλάδο των Ελευθέρων Επαγγελματιών.

Όπως γίνεται αντιληπτό, οι απόγονοι των αφηγητών βιώνουν σε πιο έντονο βαθμό τις επιδράσεις της μεταβιομηχανικής εποχής στην αγορά εργασίας που υπαγορεύουν τη μετακίνηση εργατικού δυναμικού από τον Αγροτικό και Μεταποιητικό σε κλάδους των Υπηρεσιών με μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία²⁷, τάση που ακολουθούν, όπως αποδεικνύεται, και οι ίδιοι. Παράλληλα, η ανάλυση των επαγγελματιών αναδεικνύει και τις έμφυλες ανισότητες στην αγορά εργασίας. Οποσδήποτε οι αφηγήτριες διαγενεακά εμφανίζουν ιδιαίτερα ανοδικές επαγγελματικές τροχιές, ίσως πιο έντονες από των αφηγητών, ωστόσο, δεν φαίνεται να έχουν φτάσει στο επίπεδο των ανδρών ακόμα και στις νεότερες γενιές, φαινόμενο που χαρακτηρίζει τις κοινωνικές ομάδες που εκκινούν από χαμηλότερα κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα συγκριτικά προς τις άλλες (Rifkin, 1996). Παρά το γεγονός ότι στις αφηγήτριες παρατηρείται αύξηση της απασχόλησης και βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου, όπως αποδεικνύεται από τη συμμετοχή σε εξειδικευμένα επαγγέλματα, εντούτοις περισσότερες αφηγήτριες στράφηκαν σε ανειδίκευτες, χαμηλά αμειβόμενες και αναλώσιμες θέσεις εργασίας του ιδιωτικού τομέα συγκριτικά προς τους άνδρες αφηγητές, ενώ και οι κόρες συγκριτικά προς τους γιούς των αφηγητών υστερούν σε επαγγέλματα, θεωρητικά, υψηλότερου κοινωνικού status και απολαβών, όπως Επιστήμονες και Ελεύθεροι Επαγγελματίες.

²⁵ Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις 56 περιπτώσεις Φοιτητριών-Μαθητριών, οι 53 είναι Φοιτήτριες στοιχείο που υποδηλώνει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης με ανάλογες υψηλές επαγγελματικές προσδοκίες.

²⁶ Η αναλογία 19% των Νοικοκυρών στο σύνολο των κοριτσιών είναι αρκετά χαμηλότερη από την αντίστοιχη του γυναικείου πληθυσμού της Ελλάδας άνω των 20 ετών σύμφωνα με τα στοιχεία της Απογραφής του Πληθυσμού του 2011, που κυμαίνεται στο 27%. (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Απογραφή Πληθυσμού 2011. Μόνιμος Πληθυσμός, κατά φύλο, ομάδες ηλικιών και κατάσταση ασχολίας, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM04/2011>)

²⁷ Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για το 2019 στο σύνολο του εργατικού δυναμικού οι απασχολούμενοι στον Πρωτογενή τομέα αναλογούσαν στο 12% (από 20% το 1995), στον Δευτερογενή στο 15% και στον Τριτογενή στο 73%. Την ίδια περίοδο στη συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) η αναλογία του Αγροτικού τομέα ήταν στο 4% του Δευτερογενούς στο 18% (από 22% το 1995) και του Τριτογενούς στο 78%. (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Έρευνα Εργατικού Δυναμικού - Απασχολούμενοι (1981 - 2019) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/-> και Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία κατά κλάδο (Α10) (Εκτιμήσεις) (1995 - 2019) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL12/->)

7. ΤΟΠΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Στη συγκεκριμένη ενότητα αναλύονται οι διαφορετικοί τόποι, όπου οι αφηγητές έχουν κατοικήσει κατά τη διάρκεια της ζωής τους. Από τα 747 άτομα, για τα οποία υπάρχει καταγραφή των τόπων διαμονής, τα 225 (30% του συνόλου) αναφέρουν έναν τόπο, τα 467 (63%) δύο και τα 55 (7%) τρεις ή περισσότερους. Στην τελευταία περίπτωση, περιλαμβάνονται 38 αφηγητές που δηλώνουν τρεις τόπους διαμονής, 14 άτομα δηλώνουν τέσσερις, 2 δηλώνουν πέντε και 1 δηλώνει επτά. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (60), που καταγράφει τον αριθμό των τόπων κατοικίας κατά γεωγραφικό διαμέρισμα, έναν τόπο κατοικίας αναφέρει το 1/3 των αφηγητών που διαμένουν στη Θράκη, στην Πελοπόννησο, στα Νησιά Ιονίου και Αιγαίου και στην Κύπρο. Οι χαμηλότερες αναλογίες καταγράφονται στη Μακεδονία (19%), στην Κρήτη (21%) και στη Θεσσαλία (22%) και στο σύνολο των αφηγητών που κατοικούν σε Άλλες χώρες, εφόσον πρόκειται για Μετανάστες εξωτερικού. Συνεπώς, στις τελευταίες περιοχές εντοπίζονται αναλογικά και οι περιπτώσεις των ατόμων που έχουν μετακινηθεί μεταξύ 2 ή περισσότερων διαφορετικών τόπων.

Πίνακας 60: ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΟΠΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ				
	1	2	3 και Άνω	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΑΚΗ	2	2	2	6
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	4	12	5	21
ΗΠΕΙΡΟΣ	6	12	7	25
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	7	22	3	32
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	26	51	13	90
ΑΤΤΙΚΗ	85	185	1	271
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	32	53	8	93
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	3	5	1	9
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	15	24	6	45
ΚΡΗΤΗ	4	13	2	19
ΚΥΠΡΟΣ	41	79	2	122
ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ		9	5	14
ΣΥΝΟΛΟ	225	467	55	747

Επί της ουσίας, ο ένας τύπος κατοικίας καταγράφει τους αφηγητές, οι οποίοι δεν μετακινήθηκαν από τον τόπο που γεννήθηκαν, μπορούν συνεπώς να θεωρηθούν ως «Ντόπιος» πληθυσμός, εκ των οποίων το 39% διαμένει στην Αττική, το 18% στην Κύπρο, το 14% στην Πελοπόννησο και το 12% στην Στερεά Ελλάδα και Εύβοια. Από την άλλη πλευρά, όσοι αφηγητές αναφέρουν περισσότερους τύπους μόνιμης κατοικίας θα πρέπει να θεωρούνται μέτοικοι εντός ίδιων διοικητικών μονάδων ή μετανάστες εσωτερικού²⁸ και μετανάστες εξωτερικού.

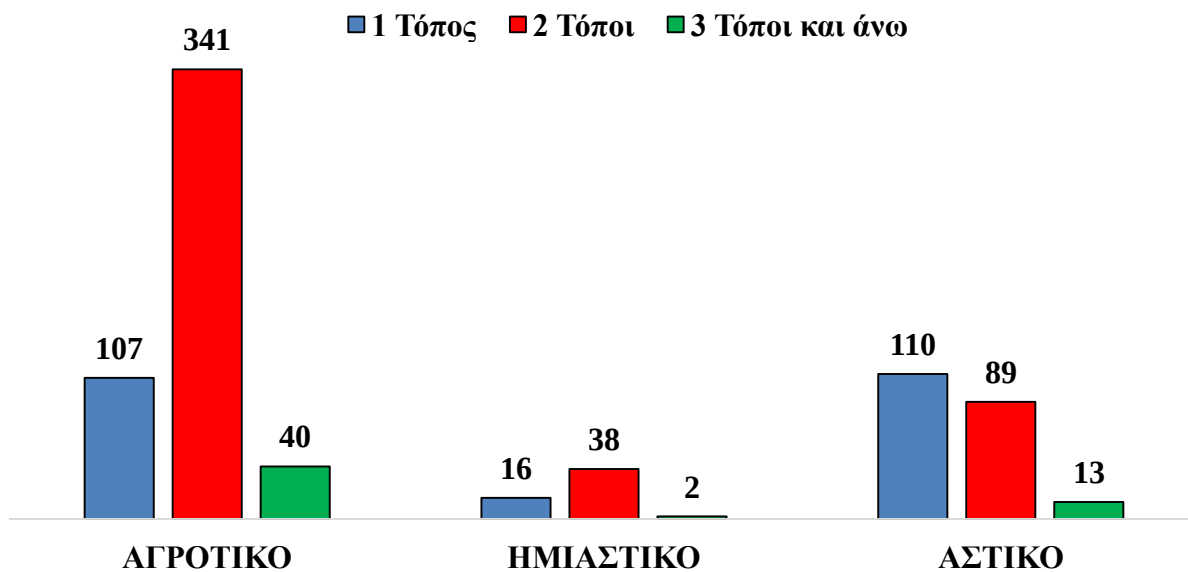
Πίνακας 61: ΑΦΗΓΗΤΕΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΜΕΤΑΚΙΝΗΘΕΙ (Αναφέρουν 2 τύπους κατοικίας και Άνω) ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ											
ΤΟΠΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΘΡΑΚΗ	ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	ΗΠΕΙΡΟΣ	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	ΑΤΤΙΚΗ	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	ΚΡΗΤΗ	ΚΥΠΡΟΣ	ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ
ΘΡΑΚΗ	4				1	2		1		1	
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ		14	2	2	3	11					3
ΗΠΕΙΡΟΣ	1	1	14	2		25	4				2
ΘΕΣΣΑΛΙΑ		2	4	26	1	23	2		1		1
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ		2	1	2	62	40	3				5
ΑΤΤΙΚΗ	1				1	12	3	4	1		2
ΠΕΛΟΠ/ΣΟΣ					2	62	57			1	5
Ν. ΙΟΝΙΟΥ					1	13		1		1	
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ						40	1	23	1		3
ΚΡΗΤΗ		1		1		22		1	19		
ΚΥΠΡΟΣ					1	5				84	1
ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ		1	1	2	4	30	2	4		1	10
ΣΥΝΟΛΟ	6	21	22	35	76	285	72	34	22	88	32

²⁸ Η εσωτερική μετανάστευση αναφέρεται στη μετακίνηση εντός των ορίων μιας πολιτικής μονάδας (κράτους), αλλά μεταξύ των διαφορετικών διοικητικών μονάδων αυτής. Περιλαμβάνει τις μετακινήσεις από την ύπαιθρο στις πόλεις και αντίστροφα και αποσκοπεί στην εδραίωση ενός νέου τόπου διαμονής. Μπορεί να είναι είτε προσωρινή είτε μόνιμη (Castles, 2000, σσ. 269-270).

*Τα Νησιά του Ιονίου δεν περιλαμβάνονται, γιατί οι 7 περιπτώσεις που έχουν μετακινηθεί προς τη συγκεκριμένη περιοχή κατάγονται από το ίδιο Διαμέρισμα.

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα (61), οι περισσότεροι αφηγητές που έχουν αλλάξει τόπους μόνιμης κατοικίας στη ζωή τους, με εξαίρεση όσους μετακινήθηκαν στην Αττική, έχουν παραμένει στο ίδιο γεωγραφικό διαμέρισμα του τόπου γέννησής τους. Συγκεκριμένα, από τους 383 διαφορετικούς τόπους κατοικίας που αναφέρονται (εξαιρούνται η Αττική και οι Άλλες χώρες) οι 310 (81%) ταυτίζονται με τον τόπο γέννησης των αφηγητών. Η Κύπρος, η Κρήτη και η Στερεά Ελλάδα έχουν δεχθεί τους λιγότερους ελλαδίτες ή εσωτερικούς μετανάστες, εφόσον το 95%, 86% και 82% του αντίστοιχου συνόλου των αφηγητών έχουν γεννηθεί στους ίδιους τόπους όπου μετακινήθηκαν. Εντούτοις, στις περιοχές, όπου έχουν εισέλθει περισσότεροι αφηγητές γεννημένοι σε άλλες περιοχές είναι η Ήπειρος (36% μη Ηπειρώτες), η Μακεδονία (33%) και Θράκη (33%). Ωστόσο, η περιοχή που δέχθηκε τους περισσότερους εισερχόμενους εσωτερικούς μετανάστες είναι η Αττική. Συνολικά, 285 αφηγητές μετακινήθηκαν και κατοίκησαν στην Αττική εκ των οποίων το 22% γεννήθηκε στην Πελοπόννησο, το 14% στην Στερεά Ελλάδα και στα Νησιά του Αιγαίου. 9% στην Ήπειρο, από 8% στην Θεσσαλία και στην Κρήτη και 11% σε Χώρες του Εξωτερικού. Παράλληλα, καταγράφονται 12 περιπτώσεις αφηγητών που γεννήθηκαν και μετακινήθηκαν από ή προς το Πολεοδομικό συγκρότημα των Αθηνών σε περιοχές της σημερινής Περιφέρειας Αττικής, δηλαδή της Δυτικής, Ανατολικής Αττικής και των Νήσων.

Γράφημα 5: ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΟΠΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ
ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Όπως διαπιστώνεται από το παραπάνω γράφημα (5), στο οποίο απεικονίζονται ο αριθμός των τόπων κατοικίας, όπου έχουν αναφέρει οι αφηγητές ως προς το τόπο γέννησης τους κατά επίπεδο αστικότητας, οι αφηγητές που προέρχονται από αγροτικούς οικισμούς καθόρισαν σε πολύ μεγάλο βαθμό την τελική εικόνα του τόπου διαμονής του συνόλου, εφόσον αποτελούν την κύρια δεξαμενή των μεταναστευτικών ροών. Το 78% (341 άτομα) του συνόλου των ατόμων που γεννήθηκαν σε Αγροτικές περιοχές μετανάστευσαν ή μετακινήθηκαν σε άλλες περιοχές, εκ των οποίων το 70% σε μια περιοχή, πέραν του τόπου καταγωγής, το 8% σε 2 ή περισσότερες, ενώ το 22% παρέμεινε στην περιοχή που γεννήθηκε. Οι αφηγητές που παρέμειναν στον γενέθλιο τόπο αυξάνονται όσο διευρύνεται το επίπεδο αστικότητας. Έτσι, στα άτομα που κατάγονται από Ημιαστικές περιοχές το 28% δεν μετακινήθηκε από την κωμόπολη στην οποία γεννήθηκε, ενώ από τους γεννημένους στις Αστικές περιοχές το 52% παρέμεινε και το 48% δεν παρέμεινε σε αυτές.

Πίνακας 62: ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΗΣ			
	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	ΑΣΤΙΚΟ
ΘΡΑΚΗ	3		3
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	12	3	6
ΗΠΕΙΡΟΣ	22		3
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	21	6	5
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	62	19	9
ΑΤΤΙΚΗ	126	17	127
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	71	9	13
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	8		1
Ν. ΑΙΓΟΥ	33		12
ΚΡΗΤΗ	12		7
ΚΥΠΡΟΣ	109	1	12
ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	3	1	10

Παράλληλα, από τον παραπάνω πίνακα (62), στον οποίο καταγράφονται ο τόπος κατοικίας κατά βαθμό αστικότητας του τόπου γέννησης, διαμορφώνεται η γενικότερη εικόνα της σύνθεσης του πληθυσμού των περιοχών ανάλογα με το μέγεθος του τόπου καταγωγής των αφηγητών. Υπό αυτό το πρίσμα, στις περιοχές, όπου το σύνολο των αφηγητών προέρχεται σε πιο έντονο βαθμό από Αγροτικές περιοχές (65% στο σύνολο όλων των αφηγητών) είναι τα Νησιά του Ιονίου και η Κύπρος (με αναλογία 89% εκάστη), η Ήπειρος (88%) και σε χαμηλότερα επίπεδα η Πελοπόννησος (76%) και τα Νησιά του Αιγαίου (73%). Περισσότεροι αφηγητές γεννημένοι σε Ημιαστικά κέντρα (μέσος όρος 8% του συνόλου) εντοπίζονται στη Στερεά Ελλάδα (21%), στη Θεσσαλία (19%) και στη Μακεδονία (14%), ενώ περισσότεροι Αστοί (μέσος όρος 28%) καταγράφονται στους αφηγητές που κατοικούν στην Κρήτη (37%) και στη Θράκη (50%). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αττική οι μόνιμοι κάτοικοι προέρχονται κατά 47% από αγροτικές περιοχές, 6% από Ημιαστικές και κατά 47% από Αστικές, ενώ στους κατοίκους Άλλων Χωρών οι γεννημένοι σε Αστικά κέντρα αναλογούν στο 71%. Το τελευταίο στοιχείο συνδέεται με το γεγονός ότι ιστορικά τα νοικοκυριά των αστικών περιοχών εμφανίζονται γενικά πιο πλούσια συγκριτικά με τα εκείνα των αγροτικών περιοχών και αυτό το χάσμα διευρύνθηκε μεταπολεμικά (Orshansky, 1965). Είναι συνεπώς αναμενόμενο οι μετανάστες του εξωτερικού να προέρχονται περισσότερο από Αστικά κέντρα, εφόσον κατά κανόνα συγκεντρώνουν καλύτερους όρους και προϋποθέσεις (οικονομικούς πόρους και κοινωνικά δίκτυα) για τη μετανάστευση. Οπωσδήποτε, οι μετανάστες προέρχονται σε μεγάλο βαθμό και από αγροτικές περιοχές, όπως έχει διαπιστωθεί από τις ροές εσωτερικής μετανάστευσης. Ωστόσο, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι ακόμα και στις φτωχές περιοχές, ιστορικά τα άτομα που μεταναστεύουν δεν προέρχονται κατά κανόνα από τα φτωχότερα στρώματα (Geremek, 1997).

Παράλληλα, από την επεξεργασία των τόπων διαμονής με βάση τον βαθμό αστικότητας προκύπτει ότι 193 αφηγητές (26% του συνόλου) δηλώνουν μόνιμη κατοικία σε Αγροτική περιοχή, 38 (5%), σε Ημιαστική και 526 (69%) σε Αστική περιοχή, εκ των οποίων 285 (38%) αποκλειστικά στο Πολεοδομικό συγκρότημα των Αθηνών. Με βάση τον βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής διαπιστώνεται ότι κάτοικοι των Αστικών κέντρων καταγράφουν πολύ έντονη κινητικότητα, εφόσον το 57% αυτών έχει μετακινηθεί μεταξύ 2 διαφορετικών περιοχών και το 21% μεταξύ τριών και άνω. Αντίθετα, οι κάτοικοι των Αγροτικών περιοχών σε ποσοστό 46% δεν έχουν αλλάξει τόπο μόνιμης διαμονής και των Ημιαστικών σε 42% αντίστοιχα. Επί της

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

ουσίας, το ενδιαφέρον στη μετανάστευση/μετακίνηση των αφηγητών δεν πρέπει να εστιάζεται μόνο στις πληθυσμιακές, δημογραφικές, πολιτισμικές ή άλλες διχοτομήσεις (Κέντρο-Περιφέρεια, Αστικά-Αγροτικά, Αθήνα-Επαρχία κ.λπ.) αφού, τελικώς, το μεγαλύτερο μέρος του Αστικού πληθυσμού έχει προέλθει από Αγροτικές περιοχές. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που η ποιοτική ανάλυση των αφηγήσεων ζωής μπορεί να προσφέρει εντοπίζεται στην αναζήτηση των λόγων για τους οποίους οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών παρέμειναν στον τόπο τους και δεν ακολούθησαν το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα προς τα αστικά κέντρα και, κυρίως, την Αθήνα.

Γενικά, όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα (63), στον οποίο καταγράφεται το έτος γέννησης του αφηγητή κατά βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής, οι αφηγητές του ΑΑΖ εμφανίζουν έναν υψηλό αριθμό αστικού πληθυσμού, εφόσον ακόμα και στο σύνολο όσων γεννήθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (1895-1910) το 51% κατοικούσε σε αστικά κέντρα. Σε όσους γεννήθηκαν στην επόμενη εικοσαετία, αυτή η αναλογία αυξάνεται κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες και κυμαίνεται στο 62%, στους γεννημένους μεταξύ 1930-1960 κυμαίνεται από 73% έως 77% και, τέλος, στους νεότερους, γεννημένους μετά το 1960, τείνει να ξεπεράσει το 90%. Αντίστροφη εικόνα εμφανίζουν οι αφηγητές που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές, οι οποίοι καταγράφουν έντονη πτωτική τάση από το 42% στους γεννημένους κατά την πρώτη δεκαετία του αιώνα στο 9% στους γεννημένους μετά το 1960.

Πίνακας 63: ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ				
	ΑΓΡΟΤΙΚΑ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΑ	ΑΣΤΙΚΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1895-1910	19	3	23	45
1911-1920	29	6	59	94
1921-1930	54	12	106	172
1931-1940	49	7	150	206
1941-1950	18	2	68	88
1951-1960	11	7	47	65
1961 +	7	1	70	78
ΣΥΝΟΛΟ	187	38	523	748

Επίσης, από τη συγκριτική εξέταση του επιπέδου εκπαίδευσης των αφηγητών με βάση τον βαθμό αστικότητας του τόπου κατοικίας, αναδεικνύεται το εκπαιδευτικό χάσμα μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών. Όπως αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα (64), οι Αγράμματοι αποτελούν το 10% των αφηγητών που κατοικούν σε Αγροτικές περιοχές και μαζί με αυτούς που δεν έχουν ολοκληρώσει τη Στοιχειώδη εκπαίδευση φθάνουν το 40% του συνόλου αυτών, ενώ τα άτομα με μέσο ή ανώτερο (Δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή ανώτερη) επίπεδο εκπαίδευσης αποτελούν το 14%. Το πιο ενδιαφέρον εύρημα που αποτυπώνει τα εκπαιδευτικά χάσματα μεταξύ των γενεών, γενικότερα, και των περιοχών, ειδικότερα, αποτελεί το γεγονός ότι η αναλογία των αποφοίτων ΑΕΙ/ΤΕΙ αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο, καθώς αυξάνεται το μέγεθος των οικισμών. Στους αφηγητές που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές το 6% έχουν τίτλο σπουδών ανωτέρων και ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αναλογία που διπλασιάζεται στο 14% στους κάτοικους των Ημιαστικών και επίσης διπλασιάζεται στο 28% των αφηγητών των αστικών περιοχών. Γενικά στις Ημιαστικές και Αστικές περιοχές η αναλογία των ατόμων με μέσο και ανώτερο επίπεδο κυμαίνεται στο 31% και 48% αντίστοιχα.

Πίνακας 64: ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΑΦΗΓΗΤΗ			
	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	ΑΣΤΙΚΟ
ΑΕΙ/ΤΕΙ	11	5	141
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	15	6	103
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	72	12	97
ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	54	7	90
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	18	2	13
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ	11	4	62
ΣΥΝΟΛΟ	181	36	506

Τέλος, όσον αφορά στο επάγγελμα, ο βαθμός αστικότητας του τόπου κατοικίας δεν φαίνεται να επιδρά στον αριθμό των επαγγελματιών, τα οποία έχει ασκήσει κάθε αφηγητής. Το 69% με 70% των ατόμων που κατοικούν σε Αγροτικές και Αστικές περιοχές έχουν ασκήσει από

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

ένα επάγγελμα. Ωστόσο, στα Ημιαστικά η αναλογία φθάνει το 80%. Οι διαφορές εντοπίζονται στους κλάδους δραστηριότητας, εφόσον οι μισοί (51%) όσων κατοικούν σε αγροτικά κέντρα δραστηριοποιούνται στον Αγροτικό τομέα, το 21% σε Εργατοτεχνικά επαγγέλματα (12%) ή ως Ράπτες-Μοδίστρες (9%) και το 10% σε Οικιακές εργασίες (συνολικά οι τρεις δραστηριότητες αποτελούν το 90% των επαγγελμάτων των κατοίκων των αγροτικών περιοχών). Στους αφηγητές που διαμένουν σε Ημιαστικές περιοχές στον Αγροτικό τομέα απασχολείται το 31%, ενώ στον Δευτερογενή το επάγγελμα του Ράφτη-Μοδίστρας φθάνει το 20% και του Εργάτη-Τεχνίτη το 6%. Επίσης, έχουν αυξηθεί σημαντικά οι Εκπαιδευτικοί (17%) και ελαφρώς οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες συγκριτικά προς τους αφηγητές των Αγροτικών περιοχών. Τέλος, οι μόνιμοι κάτοικοι των Αστικών κέντρων απασχολούνται λιγότερο σε Αγροτικές εργασίες (13%), κατά το 1/5 (20%) σε δραστηριότητες του Δευτερογενούς τομέα, ενώ οι Εκπαιδευτικοί αναλογούν στο 13%, όσο και οι Νοικοκυρές. Από την άλλη πλευρά, τα επαγγέλματα που ενισχύονται περισσότερο εντάσσονται στις Υπηρεσίες του Ιδιωτικού τομέα (28% του συνόλου), σε μικρότερο βαθμό οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες (10%) και περισσότερο οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι (18%).

Πίνακας 65: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ			
	ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	ΑΣΤΙΚΟ
ΑΓΡΟΤΗΣ	96	11	68
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝ.	23	2	62
ΡΑΦΤΗΣ	17	7	39
ΕΛ. ΕΠΑΓΓ/ΤΙΑΣ	8	3	52
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	9	1	92
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	4	1	32
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	4		15
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ	6	6	64
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	2		17
ΟΙΚΙΑΚΑ	19	4	64
ΣΥΝΟΛΟ	189	35	509

8. ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

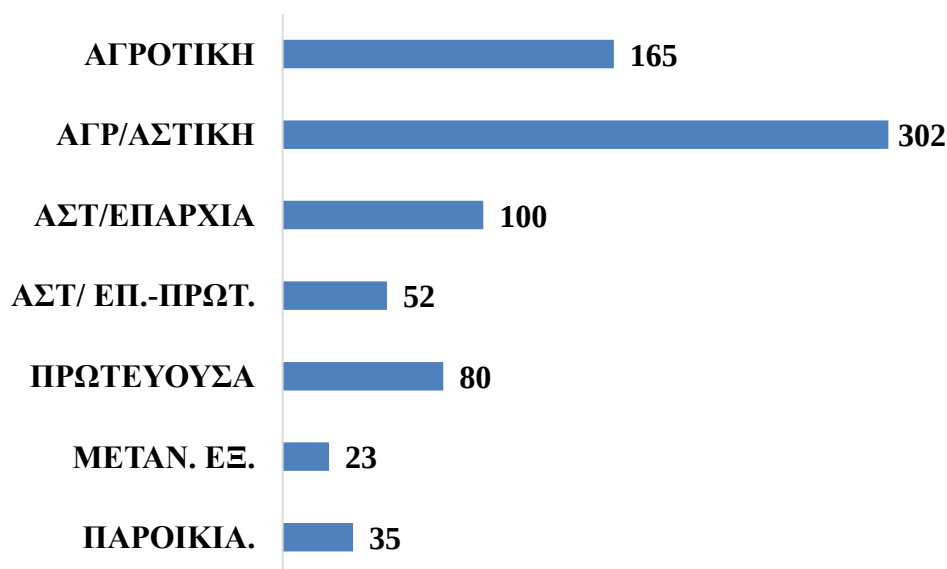
Σε αυτή την ενότητα εξετάζεται μια τυπολογία²⁹ που επιχειρεί να συνδέσει τον βίο κάθε αφηγητή του ΑΑΖ με τον χώρο (τόπο) ως προσδιοριστικό παράγοντα της κοινωνικής και πολιτιστικής ταυτότητάς του. Στο **Είδος Αυτοβιογραφίας** συνδέονται ο τόπος γέννησης με τον τόπο ή τους τόπους κατοικίας του αφηγητή σε σχέση με το μέγεθος και τα οικονομικο-κοινωνικά χαρακτηριστικά αυτών. Αυτή η διάκριση επιτυγχάνεται με τον διαχωρισμό των περιοχών σε Αγροτικές (Χωριά), Αστικές της Επαρχίας, στο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αθήνας και σε άλλες χώρες (μετανάστες ή πρόσφυγες/ παλιννοστούντες). Ωστόσο, το ποιοτικό πλεονέκτημα της εν λόγω ταξινόμησης είναι ότι οι Αστικές περιοχές δεν ακολουθούν απόλυτα τα πληθυσμιακά ή δημογραφικά στατιστικά κριτήρια, δηλαδή οικισμοί με πληθυσμό άνω των 10.000 ή 20.000 κατοίκων, αλλά περιλαμβάνουν ημιαστικές περιοχές, κωμοπόλεις και πιθανώς μικρότερους οικισμούς, οι οποίοι αποτελούν το κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής (κεφαλοχώρα, πρωτεύουσες μικρών νησιών). Υπό αυτό το πρίσμα, ο όρος «αστικό» στην προκειμένη ανάλυση λειτουργεί με την έννοια του οικονομικού, κοινωνικού, πνευματικού Κέντρου μιας περιοχής σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο. Με βάση τα παραπάνω η Κακάμπουρα (2011) ταξινομεί τις αυτοβιογραφίες των αφηγητών σε 7 είδη, την Αγροτική (ΑΓΡΟΤΙΚΗ στους πίνακες και γράφημα), Αγροτοαστική (ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ), την Αστική-Επαρχιακού Χώρου (ΑΣΤ/ΕΠΑΡΧ.), την Αστική-Επαρχιακού Χώρου/Αστική-Πρωτεύουσα (ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.), την Αστική-Πρωτεύουσα (ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ), τη Μετανάστης Εξωτερικού (ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.) και, τέλος, την Παροικιακός Ελληνισμός (ΠΑΡΟΙΚΙΑ.). Πιο αναλυτικά:

1. Οι «**Αγροτικές**» αυτοβιογραφίες είναι αφηγήσεις ανθρώπων που έχουν ζήσει όλη τη ζωή τους συνήθως σε ένα, και ορισμένοι και σε περισσότερα, χωριά.
2. «**Αγροτοαστικές**» χαρακτηρίζονται οι αφηγήσεις ζωής υποκειμένων που γεννήθηκαν και έζησαν τουλάχιστον την παιδική ηλικία τους, στον αγροτικό χώρο και, κάποια στιγμή της ζωής τους, μετακινήθηκαν σε κάποιο αστικό κέντρο της επαρχίας ή, συνηθέστερα, στην Αθήνα.

²⁹ Τυπολογία στην Κοινωνική έρευνα είναι το σύνολο των τύπων, στις οποίες τα υποκείμενα της έρευνας μπορούν να ενταχθούν με βάση μία ή περισσότερες ιδιότητες τους και αποτελούν καθιερωμένο εργαλείο ανάλυσης στις κοινωνικές επιστήμες (Collier et.al, 2012).

3. Οι «**αστικού-επαρχιακού χώρου**» συνεντεύξεις περιλαμβάνουν τις αφηγήσεις ανθρώπων που γεννήθηκαν και έζησαν σε ένα ή περισσότερα αστικά κέντρα της ελληνικής επαρχίας.
4. Οι «**Αστικού-επαρχιακού χώρου / Αστική-πρωτεύουσα**» συνεντεύξεις περιλαμβάνουν τις αφηγήσεις όσων γεννήθηκαν και έζησαν τουλάχιστον την παιδική ηλικία τους σε κάποιο αστικό κέντρο της επαρχίας και, κάποια στιγμή, μετακινήθηκαν προς την πρωτεύουσα.
5. Η κατηγορία «**Αστική-πρωτεύουσα**» περιλαμβάνει αφηγήσεις ανθρώπων που γεννήθηκαν και έζησαν όλη τους τη ζωή στον αθηναϊκό αστικό χώρο.
6. Στην κατηγορία «**Μετανάστης εξωτερικού**», περιλαμβάνονται αφηγήσεις υποκειμένων που μετανάστευσαν από την Ελλάδα στο εξωτερικό για μακρό χρονικό διάστημα.
7. Στην κατηγορία «**Παροικιακός ελληνισμός**» συμπεριλαμβάνονται οι συνεντεύξεις που προέρχονταν από αφηγητές ελληνικής καταγωγής του Εύξεινου Πόντου, της Κωνσταντινούπολης, κ.λπ. (Κακάμπουρα, 2011: 139-141)

Γράφημα 6: **ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΑΦΗΓΗΤΗ**

Όπως διαπιστώνεται από το παραπάνω γράφημα (6), από τις 757 αυτοβιογραφίες των αφηγητών οι 302, δηλαδή το 40% του συνόλου κατατάσσονται στο είδος της Αγροτοαστικής, ακολουθούν οι Αγροτικές που αριθμούν 165 περιπτώσεις ή το 22%, οι Αστικές-Επαρχιακού

Χώρου με 100 ή 13%, οι Αστικές-Πρωτεύουσα με 80 ή 11%, οι Αστικές-Επαρχιακού Χώρου/ Αστικές Πρωτεύουσα με 52 ή 7%, οι Παροικιακού Ελληνισμού με 35 ή 5% και, τέλος, οι Μετανάστες Εξωτερικού με 23 ή το 3% του συνόλου. Επί της ουσίας, 354 (47%) αφηγητές μετακινήθηκαν από τον τόπο που γεννήθηκαν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα, 345 (45%) είτε δεν μετακινήθηκαν από τον τόπο που γεννήθηκαν είτε μετακινήθηκαν σε περιοχές του ίδιου οικιστικού επιπέδου και, τέλος, 58 (8%) μετακινήθηκαν προς ή από χώρες του εξωτερικού (εξαιρουμένης της Κύπρου).

Πίνακας 66: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΑΡΙΘΜΟ ΤΟΠΩΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ			
	ΤΟΠΟΙ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ		
	1	2	3+
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	95	69	1
ΑΣΤ/ΕΠΑΡΧΙΑ	59	37	4
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	80		
ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ		272	30
ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.		45	7
ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.		13	10
ΠΑΡΟΙΚΙΑ.		32	3
ΣΥΝΟΛΟ	245	457	55

Ο παραπάνω πίνακας (66) αποσαφηνίζει αυτές τις τάσεις, καθότι, όπως προκύπτει, από τους αφηγητές που γεννήθηκαν σε αγροτικό οικισμό, οι 95 παρέμειναν στον ίδιο τόπο και 70 μετακόμισαν σε κάποιο άλλο χωριό (εκ των οποίων το 70% είναι γυναίκες). Επίσης, από όσους αφηγητές γεννήθηκαν και έζησαν σε κάποιο αστικό κέντρο της επαρχίας, οι 59 (το 59% του συνόλου αυτών) δεν μετακινήθηκαν από τον γενέθλιο τόπο τους, ενώ οι 41 μετόκησαν σε κάποιο άλλο (ή σε άλλα για τέσσερις περιπτώσεις) επαρχιακό αστικό κέντρο. Από τους αφηγητές που μετακινήθηκαν από τον τόπο που γεννήθηκαν και έζησαν τα πρώτα στάδια της ζωής τους σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα ή από/σε άλλες χώρες, οι περισσότεροι άλλαξαν ένα, μόνο τόπο διαμονής και, ταυτόχρονα, συγκριτικά με μόνιμους κατοίκους Αγροτικών και

Αστικών περιοχών της επαρχίας εμφανίζουν αναλογικά μεγαλύτερη κινητικότητα μεταξύ 3 ή περισσότερων τόπων κατοικίας, ιδιαίτερα οι Μετανάστες εξωτερικού. Τέλος, αρκετά ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι 80 μόνιμοι κάτοικοι της περιφέρειας της Πρωτεύουσας, εφόσον ορισμένοι εξ αυτών έχουν διαμείνει σε διαφορετικές περιοχές των Αθηνών. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι, 44 άτομα (55% του συνόλου), δηλώνουν ίδια περιοχή του Πολεοδομικού συγκροτήματος ως τόπο γέννησης και κατοικίας, 12 αφηγητές (15%) έχουν μετακομίσει σε όμορες συνοικίες ή δήμους της Αθήνας με την περιοχή που γεννήθηκαν, ενώ, τέλος, 24 άτομα (30%) έχουν κατοικήσει σε γειτονιές πιο απομακρυσμένες από εκείνες που γεννήθηκαν. Αυτές οι εσωτερικές μετακινήσεις εντός του Πολεοδομικού συγκροτήματος των Αθηνών είναι πολύ ενδιαφέρουσες, γιατί μπορεί να υποδηλώνουν στενότερους ή μη οικογενειακούς και κοινωνικούς δεσμούς και την ανοδική ή καθοδική κοινωνική κινητικότητα του ατόμου μέσα από τη μετακόμιση σε μια πιο αναβαθμισμένη ή υποβαθμισμένη αντίστοιχα γειτονιά (Μαλούτας κ.ά, 2006).

Πίνακας 67: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ							
	1895-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961+
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	21	28	50	42	13	4	4
ΑΣΤ/ΕΠΑΡΧΙΑ	5	9	31	20	11	14	9
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ		5	10	22	11	8	23
ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	10	36	63	93	41	32	26
ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	2	4	11	16	5	4	9
ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.	1	1	2	10	3	1	4
ΠΑΡΟΙΚΙΑ.	6	11	5	3	4	2	3
ΣΥΝΟΛΟ	45	94	172	206	88	65	78

Παράλληλα, ο παραπάνω πίνακας (67) αποτυπώνει το Είδος αυτοβιογραφίας σε σχέση με το έτος γέννησης του αφηγητή και οι συνδυασμοί που προκύπτουν αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό τις τάσεις της εσωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, κυρίως προς το Πολεοδομικό συγκρότημα των Αθηνών. Οι αφηγητές που γεννήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} και στην πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα σε ποσοστό 47% ανατράφηκαν και έζησαν σε αγροτικές περιοχές, ενώ

σε ποσοστό 22% μετανάστευσαν από τις αγροτικές σε αστικές περιοχές. Η αναλογία μεταξύ των αφηγητών που γεννήθηκαν και έζησαν ως παιδιά σε αγροτικές περιοχές και είτε παρέμειναν είτε έφυγαν από τον τόπο καταγωγής καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τις τάσεις στα Είδη αυτοβιογραφίας μεταξύ των ατόμων διαφορετικών γενεών. Κατά συνέπεια, οι παραμείνοντες στις αγροτικές περιοχές καταγωγής τους αφηγητές καταγράφουν διαχρονικά εμφανή πτωτική τάση, στο 30% σε όσους γεννήθηκαν μεταξύ 1911-1920, 29% μεταξύ 1921-1930, 20% για τους γεννημένους τη δεκαετία του 1930, 15% στη δεκαετία του 1940, 6% στη δεκαετία του 1950 και 5% για τις νεότερες γενιές του 1961 και κατόπιν. Αντίθετα, οι Αγροτοαστικές αυτοβιογραφίες καταγράφουν διαχρονικά ανοδική τάση, στο 38% για όσους γεννήθηκαν την δεκαετία του 1910, 37% την επόμενη δεκαετία, ενώ στους γεννημένους μεταξύ 1931 και 1960 η αναλογία υπερβαίνει το 45% (45% για τους γεννημένους τη δεκαετία του 1930, 47% τη δεκαετία του 1940 και 49% τη δεκαετία του 1950) και υποχωρεί στο 33% για τους γεννημένους μετά το 1961. Αυτές οι τάσεις στις μετακινήσεις των αφηγητών αντικατοπτρίζουν τις μαζικές ροές εσωτερικής μετανάστευσης προς την Αθήνα μεταξύ 1950 και 1980³⁰.

Αντίθετα, στα υπόλοιπα Είδη αυτοβιογραφίας δεν καταγράφονται γενικά τόσο έντονες μεταβολές. Στις Αστικές-Επαρχιακού χώρου, η αναλογία τους διαμορφώνεται στο 10% με 12% του κατά περίπτωση συνόλου έτους γέννησης των αφηγητών ανά δεκαετία, με εξαίρεση όσους γεννήθηκαν μεταξύ 1921-1930 και 1951-1960 που κυμαίνεται στο 18% και 22% αντίστοιχα. Οι περιπτώσεις των αφηγητών που γεννήθηκαν και διαμένουν μόνιμα στην Πρωτεύουσα εμφανίζονται με πολύ μικρές αναλογίες για τους γεννημένους πριν το 1931, αυξάνονται στο 10% και 12% στους γεννημένους μεταξύ 1931 και 1960, ενώ τα ποσοστά διπλασιάζονται σε όσους γεννήθηκαν μετά το 1961 στο 30% του συνόλου τους, στοιχείο που γενικά υποδηλώνει ότι πιθανότατα πρόκειται κυρίως για εσωτερικούς μετανάστες δεύτερης γενιάς. Ακόμα, ο αριθμός των αφηγητών που μετοίκησε από Αστικά κέντρα της επαρχίας στην Πρωτεύουσα είναι γενικά περιορισμένος (η αναλογία εμφανίζει αυξητική τάση διαχρονικά, ωστόσο κυμαίνεται μεταξύ 4% και 8%) και υπερβαίνει το 10% (12%) μόνο στο σύνολο των γεννημένων μετά το 1961. Τέλος, σχεδόν οι μισοί αφηγητές (45%) που μετανάστευσαν σε χώρες του εξωτερικού γεννήθηκαν τη δεκαετία του 1930, ενώ οι μισές περιπτώσεις (50%) των αφηγητών του

³⁰ Η μεγάλη μετανάστευση προς το Πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1940 και κλιμακώθηκε μέχρι τη δεκαετία του 1970, ενώ στην συνέχεια σημειώνονται σαφείς τάσεις αποκλιμάκωσης. Ο πληθυσμός της περιφέρειας της Πρωτεύουσας από 1,3 εκατομμύρια το 1951 έφθασε τα 3 το 1991. (Επεξεργασία στοιχείων από: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Απογραφή πληθυσμού 1940, 1951, 1961, 1971, 1981, 1991, http://dlib.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/categoryyears?p_cat=10007862&p_topic=10007862)

Παροικιακού Ελληνισμού έχουν γεννηθεί πριν από το 1920, γεγονός που καταδεικνύει ότι κατά το μάλλον πρόκειται για Μικρασιάτες πρόσφυγες.

Πίνακας 68: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΙ ΜΕΣΟ ΟΡΟ ΑΡΙΘΜΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑΣ ΓΑΜΟΥ				
	ΦΥΛΟ		ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ*	
	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ	ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	61	104	25,7	3,5
ΑΣΤ/ ΕΠΑΡΧΙΑ	46	54	26,0	3,0
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	28	52	26,5	2,2
ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	146	156	26,6	2,7
ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	19	33	26,1	2,0
ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.	9	14	25,2	2,4
ΠΑΡΟΙΚΙΑ.	16	19	26,9	2,2
ΣΥΝΟΛΟ	325	432	26,3	2,8

* Μέσος όρος των αφηγητών που ανέφεραν Αριθμό Παιδιών και Έτος Γάμου/ Έτος Γέννησης.

Στον Πίνακα 68 καταγράφονται τα Είδη αυτοβιογραφίας σε συνδυασμό με δημογραφικά χαρακτηριστικά των αφηγητών που σχετίζονται με το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση. Όπως προκύπτει από τη σύγκριση μεταξύ των δύο φύλων, οι γυναίκες υπερτερούν σημαντικά έναντι των ανδρών (άνω του 63% ενώ η συνολική αναλογία των δύο είναι 57% γυναίκες και 43% άνδρες) στις Αστικές-Πρωτεύουσα (65%), Αστικές Επαρχιακού χώρου/Αστικές-Πρωτεύουσα (64%) και Αγροτικές αυτοβιογραφίες (63%). Από την άλλη πλευρά, οι άνδρες αφηγητές σε ποσοστό 45% του συνόλου έχουν μετακινηθεί από αγροτικές προς αστικές περιοχές. Γενικά, το ενδιαφέρον εύρημα από την ανάλυση του παραπάνω πίνακα είναι ότι οι γυναίκες αφηγήτριες εμφανίζονται τάσεις μεγαλύτερης, σχετικά, «πρόσδεσης» με τον γενέθλιο τόπο ή «δισταγμού» απέναντι στην μετανάστευση, εφόσον συνολικά η αναλογία των ανδρών που μετοίκησαν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα ή στο εξωτερικό κυμαίνεται στο 59% και των γυναικών στο 51%.

Παράλληλα, διαπιστώνεται ότι οι αφηγητές που κατατάσσονται στις Αγροτικές αυτοβιογραφίες παντρεύτηκαν κατά μέσο όρο 25,7 ετών, που συνιστά τη δεύτερη μικρότερη ηλικία μετά τους Μετανάστες εξωτερικού (25,2), ενώ η ηλικία αυξάνεται όσο διευρύνεται ο βαθμός αστικότητας σε όσους δεν έχουν μετακινηθεί προς μεγαλύτερα αστικά κέντρα. Αντίθετα, σε όσους μετανάστευσαν προς μεγαλύτερες πληθυσμιακές ενότητες οι προερχόμενοι από αγροτικές περιοχές πραγματοποίησαν τον γάμο τους σε σχετικά μεγαλύτερη ηλικία (26,6 ετών) από τους καταγόμενους από Αστικά κέντρα της επαρχίας (26,1), ενώ οι αφηγητές του Παροικιακού Ελληνισμού εμφανίζουν την υψηλότερη μέση ηλικία γάμου (26,9 ετών). Ο «χώρος» φαίνεται να επιδρά περισσότερο στον αριθμό παιδιών σε αντίθεση με την ηλικία γάμου, αφού το μέγεθος της οικογένειας περιορίζεται όσο μεγαλώνει το μέγεθος τόπου γέννησης και κατοικίας από Αγροτικές (3,5 παιδιά ανά αφηγητή), στις Αστικές της επαρχίας (3 παιδιά) και στην Αθήνα (2,2 παιδιά). Αντίθετα, οι καταγόμενοι από Αγροτικές περιοχές που μετανάστευσαν σε αστικά κέντρα, ενώ παντρεύτηκαν κατά μέσο όρο σε ελαφρώς μεγαλύτερη ηλικία, έκαναν περισσότερα παιδιά (2,7 παιδιά ανά αφηγητή) από τους γεννημένους σε Αστικά κέντρα της επαρχίας που μετοίκησαν στην Πρωτεύουσα (2 παιδιά), οι οποίοι σχημάτισαν και τις μικρότερες οικογένειες.

Πίνακας 69: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΜΕΣΗ ΑΝΑΛΟΓΙΑ (Μ.Α.) ΑΡΙΘΜΟΥ ΠΑΙΔΙΩΝ ΑΝΑ ΑΦΗΓΗΤΗ						
ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ			ΜΕΣΗ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ		
	Πριν το 1930	1931-1940	Μετά το 1941	Πριν το 1930	1931-1940	Μετά το 1941
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	27,2	23,7	22,6	3,7	3,3	2,9
ΑΣΤ/ ΕΠΑΡΧΙΑ	26,6	25,4	25,5	3,4	2,6	2,7
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	26,0	25,5	27,0	2,0	2,2	2,2
ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	27,3	26,9	25,6	2,9	2,7	2,6
ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	27,0	24,9	26,6	2,1	2,3	1,9
ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.	23,5	25,6	26,2	3,0	2,4	2,2
ΠΑΡΟΙΚΙΑ.	28,0	21,3	26,5	2,5	1,5	2,0
ΣΥΝΟΛΟ	27,1	25,7	25,8	3,1	2,7	2,5

Οι αποκλίσεις που καταγράφονται στην ηλικία γάμου και στον αριθμό παιδιών των αφηγητών δεν είναι μόνο αποτέλεσμα του τόπου γέννησης και του συνακόλουθου βαθμού εξαστισμού τους, αλλά του έτους γέννησής τους. Συνολικά, το 42% των αφηγητών έχει γεννηθεί πριν το 1930, το 27% στη δεκαετία του 1930 (1931-1940) και το 31% μετά το 1941. Μάλιστα μεταξύ των διαφορετικών Ειδών Αυτοβιογραφίας σημειώνονται αρκετές διαφοροποιήσεις. Στους αφηγητές που κατατάσσονται στις Αγροτικές και στον Παροικιακού Ελληνισμού αυτοβιογραφίες το 61% και το 65% του αντίστοιχου συνόλου έχουν γεννηθεί πριν το 1930, στις Αστικές-Επαρχιακού χώρου το 46% πριν το 1930 και το 34% μετά το 1941, στις Αστικές-Πρωτεύουσα το 53% μετά το 1941, στους Μετανάστες εξωτερικού το 46% κατά τη δεκαετία 1931-1940 και το 36% μετά το 1941, ενώ στις Αγροτοαστικές και Αστικές-επαρχιακού χώρου/Πρωτεύουσα είναι σχεδόν ισόποσα κατανεμημένοι μεταξύ των χρονικών περιόδων που σημειώνονται στον παραπάνω πίνακα. Οι διαφορετικές γενιές και οι διαφορετικοί τόποι γέννησης και κατοικίας των αφηγητών επιδρούν σημαντικά στον οικογενειακό τους προγραμματισμό ιδιαίτερα, αφού οι περισσότεροι εξ αυτών έζησαν στο μεταίχμιο των ραγδαίων αλλαγών που συντελέστηκαν μεταπολεμικά και μετασχημάτισαν την λειτουργία της οικογένειας από «οργανισμό εργασίας σε οργανισμό διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου» (Zeldin, 1997: 465).

Από τον παραπάνω πίνακα (69), στον οποίο καταγράφονται το Είδος Αυτοβιογραφίας κατά Μέση ηλικία γάμου και Μέση αναλογία αριθμού παιδιών ανά αφηγητή, επιβεβαιώνεται, καταρχάς, ότι η ηλικία γάμου δεν συνδέεται με τον αριθμό των παιδιών. Οι αφηγητές που γεννήθηκαν πριν από το 1930 παντρεύτηκαν σε μεγαλύτερη σχετικά ηλικία και έκαναν περισσότερα παιδιά από τους υπολοίπους. Μάλιστα, ο αριθμός των παιδιών ανά αφηγητή αυτής της γενιάς που εντάσσονται στις Αγροτικές αυτοβιογραφίες φθάνει τα 3,7 και είναι κατά 1,7 παιδιά υψηλότερος από των αφηγητών που γεννήθηκαν και έζησαν κατά την ίδια περίοδο στην Πρωτεύουσα και 1,6 αυτών που μετανάστευσαν από Αστικές περιοχές της Επαρχίας στην Πρωτεύουσα αντίστοιχα. Γενικά, οι νεότερες γενιές τείνουν να αποκτούν σημαντικά μικρότερο αριθμό παιδιών παρά το γεγονός ότι παντρεύονται σε μικρότερες ηλικίες, συγκριτικά προς τους αφηγητές που γεννήθηκαν πριν το 1930, ενώ η μεγάλη ομάδα των αφηγητών που γεννήθηκαν στη δεκαετία του 1930 εμφανίζεται να βρίσκεται στο μεταίχμιο αυτών των αλλαγών. Επίσης, διαπιστώνεται ότι οι Αστοί αφηγητές που έχουν ζήσει στην Πρωτεύουσα (δηλαδή όσοι

γεννήθηκαν και έζησαν εκεί και όσοι μετανάστευσαν από αστικά κέντρα της επαρχίας στην Πρωτεύουσα) εμφανίζουν τη μικρότερη μέση αναλογία αριθμού παιδιών ανά αφηγητή διαχρονικά σε αντίθεση με όσους διαμένουν μόνιμα σε Αστικά κέντρα της επαρχίας και όσους μετανάστευσαν από αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα που σχηματίζουν μεγαλύτερες οικογένειες. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να θεωρηθεί ότι αναφαίνονται διαφορές στον θεσμό της οικογένειας μεταξύ Πρωτεύουσας και Περιφέρειας, καθώς οι αφηγητές των Αστικών κέντρων της Επαρχίας τείνουν περισσότερο προς την πολυτεκνία της Αγροτικής κοινωνίας, στοιχείο που επίσης διατηρούν και όσοι από τις Αγροτικές περιοχές μεταναστεύουν προς τα Αστικά κέντρα, και λιγότερο προς την πιο «αστικοποιημένη» τετραμελή πυρηνική οικογένεια που χαρακτηρίζει τους Αθηναίους και τους Αστούς από την επαρχία που μετανάστευσαν στην πρωτεύουσα. Οι δυο τελευταίοι εμφανίζονται περισσότερο ευπροσάρμοστοι στις συνθήκες του καινούριου τόπου μόνιμης κατοικίας τους.

Πίνακας 70: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΠΟ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ					
ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΠΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΗ	ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	ΑΣΤ/ΕΠΑΡΧΙΑ	ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.
ΘΡΑΚΗ	3	1	2	1	
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	4	7	8	6	3
ΗΠΕΙΡΟΣ	10	25	2	1	2
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	12	26	5	6	
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ	30	47	17	7	3
ΑΤΤΙΚΗ	6	7	4	4	1
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	45	61	15	11	3
Ν. ΙΟΝΙΟΥ	4	11	2	4	
Ν. ΑΙΓΑΙΟΥ	14	38	8	4	3
ΚΡΗΤΗ	5	20	5	7	
ΚΥΠΡΟΣ	32	59	32	1	
ΣΥΝΟΛΟ	165	302	100	52	23

Παράλληλα, από τον παραπάνω πίνακα, που καταγράφεται το Είδος αυτοβιογραφίας κατά τόπο γέννησης του αφηγητή, διαπιστώνεται ότι οι τόποι καταγωγής που συγκεντρώνουν υψηλότερες αναλογίες στις Αγροτικές αυτοβιογραφίες είναι η Θράκη (43%), η Πελοπόννησος (33%), η Στερεά Ελλάδα (29%) και ακολουθούν με αναλογία στο 25% η Κύπρος, η Ήπειρος και η Θεσσαλία. Αντίθετα, λιγότεροι αφηγητές που γεννήθηκαν και έζησαν σε αγροτικές περιοχές κατάγονται από την Αττική (6%), την Κρήτη και την Μακεδονία (14%). Επίσης, τα άτομα που γεννήθηκαν σε χωριά της Ηπείρου σε ποσοστό 63% μετανάστευσαν προς τα Αστικά κέντρα και έπονται οι Νησιώτες, δηλαδή οι γεννημένοι στα Νησιά του Αιγαίου (57%) και στην Κρήτη (54%), στα Νησιά του Ιονίου (52%) και οι Θεσσαλοί (53%) που ακολούθησαν ανάλογες επιλογές του τόπου μόνιμης διαμονής. Εξάλλου, οι κατά περιοχή περισσότεροι «Αστοί» της επαρχίας εντοπίζονται να έχουν γεννηθεί σε αστικά κέντρα της Μακεδονίας (29% του συνόλου των γεννημένων στην Μακεδονία), της Θράκης (29%), της Κύπρου (26%), της Στερεάς Ελλάδας (16%), της Κρήτης (14%), ενώ στις υπόλοιπες περιοχές τα αντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 10% και 12% με εξαίρεση την Ήπειρο (5%) και την Αττική (4%). Επίσης, το 21% των αφηγητών που έχει γεννηθεί και ανατραφεί σε αστικό κέντρο της Μακεδονίας έχει μεταναστεύσει στην Πρωτεύουσα, τάση που ακολούθησαν οι αστοί από τα Επτάνησα και την Κρήτη με 19%, οι Θράκες (14%) και οι Θεσσαλοί (12%) σε μικρότερο βαθμό, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές οι αναλογίες κυμαίνονται κάτω από το 10% με χαμηλότερη των Ηπειρωτών (2,5%). Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τον παραπάνω πίνακα απουσιάζουν η Αστική-Πρωτεύουσα και η Παροικιακός Ελληνισμός από τα Είδη αυτοβιογραφίας, εφόσον στο σύνολό τους οι μεν πρώτοι έχουν γεννηθεί στην Αττική και οι δεύτεροι σε Άλλη χώρα, καθώς και ο κωδικός «Άλλη χώρα» από τον Τόπο γέννησης, που από τα 43 άτομα οι 8 είναι Μετανάστες Εξωτερικού και οι 35 προερχόμενοι από τον Παροικιακό Ελληνισμό.

Από τα παραπάνω δεδομένα προκύπτουν ορισμένα ενδιαφέροντα ευρήματα. Καταρχάς, οι αφηγητές που έχουν γεννηθεί σε αγροτικούς οικισμούς, ανεξαρτήτως αν παρέμειναν στον τόπο τους ή μετανάστευσαν, εμφανίζονται με υψηλότερες αναλογίες (άνω του 75% του συνόλου) να κατάγονται από την Ήπειρο (88%), την Πελοπόννησο (79%), τη Θεσσαλία και τα Νησιά του Αιγαίου (από 77%). Αντίθετα, υψηλότερος αστικός πληθυσμός (άνω του 25% του συνόλου), δηλαδή άτομα που γεννήθηκαν και έζησαν σε αστικό κέντρο ανεξαρτήτως αν μετακινήθηκαν σε κάποιο άλλο ή όχι, καταγράφεται στους γεννημένους στη Μακεδονία (50% του συνόλου), στη Θράκη (43%), στην Κρήτη (32%), στα Επτάνησα (29%) και στην Κύπρο

(27%). Τέλος, οι μεγαλύτερες ροές (άνω του 60% του συνόλου) εσωτερικής ή εξωτερικής μετανάστευσης (από αγροτικά σε αστικά ή από αστικά στην Πρωτεύουσα ή στο Εξωτερικό) καταγράφονται από τους αφηγητές που έχουν γεννηθεί στην Κρήτη (73%), στα Νησιά του Ιονίου (71%), στην Ήπειρο (70%), στα Νησιά του Αιγαίου (67%) και στη Θεσσαλία (65%).

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως διαπιστώνεται στον παραπάνω πίνακα, στις περιπτώσεις των αφηγητών που έχουν γεννηθεί στην Αττική υπάρχουν 22 άτομα που δεν εμπίπτουν στο Είδος αυτοβιογραφίας Αστική-Πρωτεύουσα. Επί της ουσίας, αυτοί οι αφηγητές έχουν γεννηθεί, ζήσει ή μετακομίσει σε περιοχές της Ανατολικής, Δυτικής Αττικής και Νήσων (δηλαδή στις σημερινές αντίστοιχες Περιφερειακές ενότητες της Περιφέρειας Αττικής), οι οποίες για λόγους συνάφειας με τη ζωή των αφηγητών (όλοι έχουν γεννηθεί πριν το 1941 εκτός 2 περιπτώσεων) ταξινομούνται ως Αγροτικές ή Αστικές Επαρχιακού χώρου. Παράλληλα, σε αυτές τις περιπτώσεις περιλαμβάνονται 8 αφηγητές που γεννήθηκαν στην Αθήνα – Αττική και μετακινήθηκαν προς αστικά ή αγροτικά κέντρα της επαρχίας [218, 330, 355, 617, 660, 680, 722, 739].

Πίνακας 71: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ						
	ΔΕΙ/ΤΕΙ	ΔΕΥΤΕΡ/ΜΙΑ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ	ΤΑΞΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	ΕΠΑΓΓ/ΤΙΚΗ
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	5	11	59	54	17	10
ΑΣΤ/ ΕΠΑΡΧΙΑ	23	21	26	17	1	9
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	25	17	11	7	1	17
ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	71	47	73	62	11	26
ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	20	15	3	6	1	6
ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.	6	3	3	2	2	6
ΠΑΡΟΙΚΙΑ.	7	10	6	3		3
ΣΥΝΟΛΟ	157	124	181	151	33	77

Στο επίπεδο εκπαίδευσης των αφηγητών με αναφορά στο Είδος αυτοβιογραφίας, όπως αποτυπώνεται στον παραπάνω πίνακα (71), διαπιστώνεται για ακόμα μια φορά το συγκριτικά χαμηλό επίπεδο των ατόμων που γεννήθηκαν και έζησαν σε Αγροτικές περιοχές, αφού από αυτές τις περιπτώσεις προέρχονται οι μισοί από το σύνολο των αναλφάβητων, το 1/3 όσων δεν ολοκλήρωσαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση, ενώ οι πτυχιούχοι ΑΕΙ/ΤΕΙ καταγράφουν ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά (μόλις 3,2% με τον μέσο όρο να κυμαίνεται στο 22%). Τα συγκεκριμένα στοιχεία έχουν σημειωθεί και σε προηγούμενες ενότητες και ως ένα βαθμό θεωρούνται αναμενόμενα, ωστόσο, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον εντοπίζεται ανάμεσα στους αφηγητές που γεννήθηκαν και έζησαν στην Πρωτεύουσα και σε Αστικά κέντρα της Επαρχίας και σε όσους εκ των τελευταίων μετανάστευσαν προς την Αθήνα. Στα άτομα που γεννήθηκαν και έζησαν σε Αστικά κέντρα της επαρχίας το 24% έχουν πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ, ανάλογο με εκείνων που μετανάστευσαν από τις Αγροτικές περιοχές προς τα αστικά κέντρα (25%), ενώ, εάν συνυπολογιστούν οι φοιτήσαντες στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τότε διαμορφώνεται ένα μέσο προς ανώτερο επίπεδο που κυμαίνεται στο 45%, ενώ το αντίστοιχο των Αγροτοαστικών αυτοβιογραφιών είναι 41%.

Από την άλλη πλευρά, στους αφηγητές που γεννήθηκαν και έζησαν στην Πρωτεύουσα το 32% έχουν πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και πάνω από τους μισούς (54%) Μέσο (φοιτήσαν στη Δευτεροβάθμια) και Ανώτερο επίπεδο. Αυτές οι αποκλίσεις υπογραμμίζουν τις διαφορές μεταξύ Κέντρου (Αθήνας) και Περιφέρειας που χαρακτηρίζουν σχεδόν όλον τον 20^ο αιώνα. Ωστόσο, η ομάδα που καταγράφει το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης είναι οι αφηγητές που γεννήθηκαν σε Αστικά κέντρα της Επαρχίας και μετανάστευσαν στην Αθήνα, στους οποίους οι απόφοιτοι ΑΕΙ/ΤΕΙ ανέρχονται στο 39% και των φοιτησάντων στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο 29% (αθροιστικά 69% μέσο-ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης). Αυτό το στοιχείο, αφενός μεν, καθιστά αυτά τα άτομα πιο δυναμικά και, αφετέρου, πιο κατάλληλα προετοιμασμένα να ενταχθούν σε μια περισσότερο διευρυμένη και ανταγωνιστική αγορά εργασίας, όπως της Πρωτεύουσας.

Μεταξύ των διαφορετικών τόπων διαμορφώνονται και διαφορετικές αγορές εργασίας, όπως αναδεικνύεται από τον παρακάτω πίνακα, στον οποίο καταγράφονται το επάγγελμα του αφηγητή κατά Είδος αυτοβιογραφίας. Για το 62% των αφηγητών που γεννήθηκαν και έζησαν σε αγροτικούς οικισμούς, η ενασχόληση με τον αγροτικό τομέα αποτελούσε μονόδρομο, ακολουθούν με μεγάλη διαφορά (18%) επαγγέλματα του δευτερογενούς τομέα (Εργατοτεχνίτες

και Ράφτες-Μοδίστρες) και οι Νοικοκυρές με 10%, με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται μια ανελαστική αγορά εργασίας στην οποία το 90% απασχολείται στις προαναφερθείσες δραστηριότητες. Οι αφηγητές που γεννήθηκαν και έζησαν σε αστικά περιβάλλοντα της επαρχίας απασχολήθηκαν εξίσου ως Αγρότες, Εργατοτεχνίτες-Ράφτες (17% και 18% αντίστοιχα) και στην Εκπαίδευση (17%), ενώ η αγορά εργασίας διευρύνεται προς τον ιδιωτικό τομέα με την ανάδειξη των Ιδιωτικών Υπαλλήλων (12%) και Ελευθέρων Επαγγελματιών (11%).

Πίνακας 72: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΦΗΓΗΤΗ (Πρώτη Αναφορά)							
	ΑΓΡΟΤΙΚΗ	ΑΣΤ/ ΕΠΑΡΧΙΑ	ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.	ΠΑΡΟΙΚΙΑ.
ΑΓΡΟΤΗΣ	99	17		54	2	1	2
ΕΡΓΑΤΗΣ-ΤΕΧΝΙΤΗΣ	17	11	11	34	4	4	6
ΜΟΔΙΣΤΡΑ-ΡΑΦΤΗΣ	12	7	10	20	3	6	5
ΕΛ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	5	11	11	20	6	1	9
ΙΔ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	4	12	17	51	12	5	1
ΔΗΜ. ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ	3	5	4	19	5		1
ΕΝΣΤΟΛΟΣ	3		2	12	1	1	
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ		17	9	39	6		5
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ	1	2	7	3	3	2	1
ΟΙΚΙΑΚΑ	16	13	6	37	9	2	4
ΣΥΝΟΛΟ	161	98	77	289	52	22	34

Τέλος, οι αφηγητές που γεννήθηκαν και έζησαν στην Πρωτεύουσα δραστηριοποιήθηκαν σε μια διευρυμένη αγορά εργασίας, κρίνοντας από τα επαγγέλματά τους. Για αυτά τα άτομα, τα Αγροτικά επαγγέλματα δεν αποτελούν επιλογή, ενώ δεδομένου ότι στο Πολεοδομικό

συγκρότημα των Αθηνών (και στην Αττική γενικότερα) συγκεντρωνόταν ιστορικά σημαντικό μέρος της οικονομικής και βιομηχανικής δραστηριότητας³¹, είναι αναμενόμενο το 27% των αφηγητών να δραστηριοποιείται στον δευτερογενή τομέα (Εργάτες-Τεχνικές και Ράφτες-Μοδίστρες) και το 36% σε Υπηρεσίες του Ιδιωτικού τομέα (Ελεύθεροι Επαγγελματίες 14% και Ιδιωτικοί Υπάλληλοι 22%). Με μικρότερες αναλογίες καταγράφονται επαγγέλματα του Δημόσιου Τομέα (συνολικά 17%, εκ των οποίων 12% Εκπαιδευτικοί), ενώ οι Επιστήμονες φθάνουν το 9%.

Από την άλλη πλευρά, οι αφηγητές που μετανάστευσαν από Αγροτικές προς τις Αστικές περιοχές σε ποσοστό 19% διατηρούν την κύρια δραστηριότητα του τόπου καταγωγής, δηλαδή την ενασχόληση με αγροτικές δραστηριότητες, και κατά ίδια αναλογία απασχολήθηκαν στον Δευτερογενή τομέα (ως εργατοτεχνίτες και ράφτες-μοδίστρες). Επίσης, ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι εργάστηκε το 18% αυτών των ατόμων και ως Εκπαιδευτικοί το 14%. Διαφορετική επαγγελματική εικόνα παρουσιάζουν οι αφηγητές που μετανάστευσαν από τα Αγροτικά κέντρα της Επαρχίας προς την Πρωτεύουσα. Πολλοί λίγοι εξ αυτών δραστηριοποιούνται με αγροτικές εργασίες και σε αντίθεση προς τους μόνιμους κάτοικους της Πρωτεύουσας, η συμμετοχή τους σε δραστηριότητες του Δευτερογενούς τομέα είναι η μικρότερη από όλες τις ομάδες. Το 64% του συνόλου αυτών των αφηγητών εργάζεται στον τομέα των υπηρεσιών: οι περισσότεροι από τους μισούς (35%) ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι και Ελεύθεροι Επαγγελματίες και το 12% ως Εκπαιδευτικοί. Το ενδιαφέρον στα άτομα που μετανάστευσαν από τις Αστικές περιοχές της Επαρχίας στην Πρωτεύουσα είναι ότι καταγράφουν την υψηλότερη αναλογία στις Νοικοκυρές (17%), ενώ η δεύτερη υψηλότερη είναι των αφηγητών που γεννήθηκαν και παρέμειναν σε Αστικά κέντρα της Επαρχίας στοιχείο που πιθανώς να υποδηλώνει ότι πιθανόν μετέφεραν και να παρήγαν στον νέο τόπο διαμονής την συγκεκριμένη πρακτική του τόπου γέννησής τους.

Τέλος, οι Έλληνες Πρόσφυγες και Μετανάστες Εξωτερικού που μετακινήθηκαν προς ή από την Ελλάδα δραστηριοποιήθηκαν σε σημαντικό βαθμό στα επαγγέλματα του Εργάτη-Τεχνίτη και Ράφτη ή Μοδίστρα. Ιδιαίτερα στους Μετανάστες του εξωτερικού, η αναλογία όσων απασχολήθηκαν σε δραστηριότητες του Δευτερογενούς τομέα παραγωγής φθάνει το 46% του

³¹ Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ., το 1970 το 41% του συνολικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) κατά κλάδο της Χώρας και το 50% του κλάδου της Μεταποίησης παραγόταν στην Αττική. Διαχρονικά, η συμμετοχή της Αττικής στη διαμόρφωση των δικτύων μειώνεται (38% στο σύνολο του ΑΕΠ και 41% της Μεταποίησης το 1980 και 36% και 42% αντίστοιχα το 1990), χωρίς να αμφισβητείται ο κυρίαρχη θέση της Πρωτεύουσας στην οικονομία και βιομηχανία της χώρας. (Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος, Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά Νομό και Κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, Αθήνα 1995) http://dlib.statistics.gr/Book/GRESYE_02_0804_00005.pdf

συνόλου τους και ακολουθούν σε δεύτερη θέση οι Ιδιωτικοί Υπάλληλοι (23%) και οι Επιστήμονες (9%). Αντίθετα, στους αφηγητές του Παροικιακού Ελληνισμού, σε δεύτερη θέση κατατάσσονται οι Ελεύθεροι Επαγγελματίες (27%) και ακολουθούν οι Εκπαιδευτικοί (15%).

Πίνακας 73: ΕΙΔΟΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΤΑ ΑΡΙΘΜΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΩΝ			
	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΑΦΗΓΗΤΗ		
	1	2	3 ΚΑΙ ΑΝΩ
ΑΓΡΟΤΙΚΗ	116	33	12
ΑΣΤ/ ΕΠΑΡΧΙΑ	71	11	16
ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ	51	13	13
ΑΓΡ/ΑΣΤΙΚΗ	185	67	37
ΑΣΤ/ΕΠ.-ΠΡΩΤ.	42	6	4
ΜΕΤΑΝ. ΕΞ.	15	1	6
ΠΑΡΟΙΚΙΑ.	29	4	1
ΣΥΝΟΛΟ	509	135	89

Παράλληλα, στον παραπάνω πίνακα (73) παρουσιάζεται ο αριθμός των διαφορετικών επαγγελμάτων που έχει ασκήσει, παράλληλα ή διαδοχικά, ο κάθε αφηγητής με βάση το Είδος της αυτοβιογραφίας. Συνολικά το 69% των αφηγητών έχουν αναφέρει ένα επάγγελμα και μεταξύ των ομάδων με βάση το Είδος αυτοβιογραφίας τα άτομα της κατηγορίας Παροικιακός Ελληνισμός και Αστική- Επαρχιακού χώρου/ Αστική-Πρωτεύουσα καταγράφουν τις υψηλότερες αναλογίες (85% και 81% αντίστοιχα), ενώ της Αγροτοαστικής και Αστική-Πρωτεύουσα τις χαμηλότερες (64% και 66% αντίστοιχα). Τα άτομα που γεννήθηκαν και έζησαν σε Αγροτικές περιοχές σε ποσοστό 72% αναφέρουν μια επαγγελματική δραστηριότητα, ενώ οι 45 αναφέρουν περισσότερα επαγγέλματα κατά 80% (36 άτομα), που συνδέονται με αγροτικές εργασίες εκ των οποίων 7 συσχετίζονται με Εργατοτεχνικά επαγγέλματα, 5 με την Ραπτική, 9 με Ελευθέρια και 7 με επαγγέλματα Ιδιωτικών υπαλλήλων και οι υπόλοιπες με περισσότερες από μια κατηγορίες, ενώ οι 9 αναφορές που δεν περιλαμβάνουν το επάγγελμα του Αγρότη συνδυάζουν διαφορετικές δραστηριότητες με Εργατοτεχνικές (5 αναφορές) και Ραπτικές εργασίες. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση των ατόμων των Αγροτικών αυτοβιογραφιών τα Ελευθέρια και

τα επαγγέλματα των Ιδιωτικών υπαλλήλων καταγράφονται στο σύνολό τους ως δεύτερες ή τρίτες αναφορές, ενώ από τις περιγραφές των περισσότερων δραστηριοτήτων συνδυαστικά διαπιστώνεται ότι είναι αρκετά πιθανό να εντάσσονται σε περιπτώσεις πολυθεσίας-πολυαπασχόλησης παρά σε διαδοχική απασχόληση.

Μεταξύ των αφηγητών που γεννήθηκαν και έζησαν σε Αστικά κέντρα της επαρχίας εκείνοι που άσκησαν περισσότερα από ένα επαγγέλματα ανέρχονται σε 27 άτομα (28% του συνόλου) και εμφανίζουν μεγαλύτερη επαγγελματική κινητικότητα, εφόσον, με εξαίρεση τους Μετανάστες εξωτερικού, αυτοί που αναφέρουν τρεις και άνω δραστηριότητες είναι περισσότεροι από όσους αναφέρουν δύο. Οι συνδυασμοί των επαγγελμάτων παρουσιάζουν ανάλογη εικόνα με τους αφηγητές των Αγροτικών αυτοβιογραφιών: 9 άτομα συνδυάζουν άλλες δραστηριότητες με Αγροτικές εργασίες, 6 με την Ραπτική, 11 με Εργατοτεχνικά επαγγέλματα, 12 με Ελευθέρια και 13 με επαγγέλματα των ιδιωτικών Υπαλλήλων. Οι συνδυασμοί των επαγγελμάτων υποδηλώνουν σε σημαντικό βαθμό επαγγελματική εξέλιξη, γεγονός που συγκριτικά προς τους μόνιμους κάτοικους των Αγροτικών περιοχών υπονοεί διαδοχικές και λιγότερο παράλληλες δραστηριότητες. Ωστόσο, στο σημείο αυτό υπεισέρχονται και έμφυλες διαφορές, αφού οι συνδυασμοί των επαγγελμάτων των γυναικών τείνουν προς την πολυαπασχόληση.

Αντίθετα, στους αφηγητές που γεννήθηκαν και έζησαν στην Πρωτεύουσα, βάση των αναφορών το σύνολο των περιπτώσεων που δηλώνουν πλέον της μιας επαγγελματικές δραστηριότητες τείνει αυτές να αφορούν σε διαδοχική απασχόληση και όχι σε παράλληλη, στην ίδια ή σε διαφορετική κατηγορία επαγγελμάτων. Επιπλέον, οι συνδυασμοί των επαγγελμάτων περιλαμβάνουν σε 6 άτομα που έχουν απασχοληθεί μεταξύ άλλων ως Εργατοτεχνίτες, 4 ως Ράπτες -Μοδίστρες, 9 ως Ελεύθεροι επαγγελματίες και 16 ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι διάφορων ειδικοτήτων.

Εξάλλου, οι αφηγητές που μετανάστευσαν από τις Αγροτικές περιοχές προς τα Αστικά κέντρα καταγράφουν τη μεγαλύτερη επαγγελματική κινητικότητα, καθώς το 36% αυτών (ή 104 άτομα) έχουν ασκήσει περισσότερες από μια επαγγελματικές δραστηριότητες. Από αυτές τις περιπτώσεις, 41 συνδυάζουν τις Αγροτικές εργασίες με άλλα επαγγέλματα εκ των οποίων οι 18 με Εργατοτεχνικά (14 εργάτες και τεχνίτες και οι 4 οικοδόμοι). Επιπλέον, 19 άτομα που έχουν εργαστεί ως Εργατοτεχνίτες έχουν ασκήσει και άλλες δραστηριότητες πέρα των Αγροτικών (συνεπώς το επάγγελμα του Εργάτη-Τεχνίτη έχει συνδυαστεί με άλλα επαγγέλματα σε 37

αφηγητές) καθώς και 9 Ράπτες-Μοδίστρες. Παράλληλα, 32 αφηγητές έχουν ασκήσει μεταξύ άλλων και Ελευθέρια επαγγέλματα εκ των οποίων οι 29 αναφέρουν τη συγκεκριμένη δραστηριότητα σε δεύτερη (23) ή τρίτη (6) θέση, ενώ ο συνδυασμός των επαγγελματικών δράσεων στις περισσότερες των περιπτώσεων (23) φανερώνει διαφορετικό αντικείμενο εργασίας υποδηλώνοντας διαδοχή επαγγελμάτων κατά τον εργασιακό βίο. Τέλος, οι αφηγητές που έχουν απασχοληθεί ως Ιδιωτικοί Υπάλληλοι σημειώνουν τη μεγαλύτερη κινητικότητα, αφού συνολικά 51 άτομα που έχουν γεννηθεί σε αγροτικές περιοχές και έχουν μεταναστεύσει στα αστικά κέντρα αναφέρουν ότι έχουν εργαστεί και σε άλλες θέσεις εργασίας. Από τις 27 περιπτώσεις που αναφέρουν το επάγγελμα του Ιδιωτικού Υπαλλήλου σε πρώτη θέση, οι 6 έχουν αλλάξει θέση απασχόλησης στον ίδιο κλάδο, οι 8 εξελίχθηκαν σε Ελεύθερους επαγγελματίες, 4 σε Δημόσιους Υπαλλήλους, 3 σε Νοικοκυρές και οι υπόλοιποι σε άλλους κλάδους. Επίσης, από τις 16 περιπτώσεις που αναφέρουν επαγγέλματα των Ιδιωτικών Υπαλλήλων σε δεύτερη θέση οι 8 αναφέρουν ως πρώτη «Αγρότης» και οι 5 «Εργατοτεχνίτης», ενώ από τις 8 περιπτώσεις που ο Ιδιωτικός Υπάλληλος κατατάσσεται στην τρίτη θέση στις 6 οι αφηγητές έχουν απασχοληθεί παράλληλα ή διαδοχικά ως Αγρότες και Εργατοτεχνίτες.

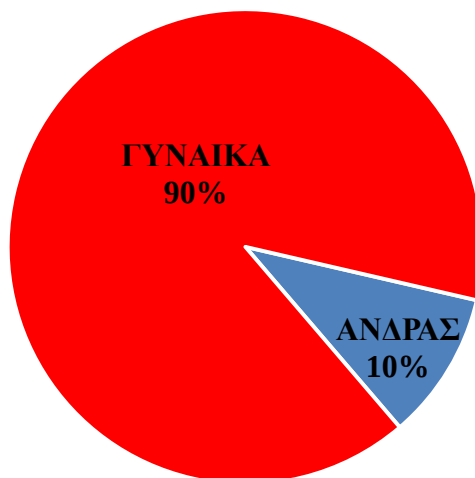
Αντίθετα, στους αφηγητές που έχουν γεννηθεί σε Αστικά κέντρα της επαρχίας και έχουν μεταναστεύσει στην Πρωτεύουσα, η αναλογία όσων έχουν αναφέρει περισσότερα από ένα επάγγελμα κυμαίνεται στο 19% (10 άτομα) εκ των οποίων οι πλειοψηφία (8 άτομα) συνδυάζει δραστηριότητες των Ιδιωτικών Υπαλλήλων με άλλα επαγγέλματα, τα οποία κατά το μάλλον υποδεικνύουν επαγγελματική εξέλιξη ή κινητικότητα. Γενικά, διαπιστώνονται σημαντικές διαφορές μεταξύ των αφηγητών των αστικών και αγροτικών περιοχών που μετανάστευσαν σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα τόσο στον συνδυασμό των επαγγελμάτων όσο και στη φύση της εργασίας τους. Οι αφηγητές που μετανάστευσαν από αγροτικούς οικισμούς σημειώνουν γενικότερα τη μεγαλύτερη κινητικότητα και απασχόληση σε θέσεις εργασίας χαμηλής ή καθόλου ειδίκευσης και αντίστοιχων απολαβών, σε αντίθεση με τους Αστούς (μετανάστες και μη).

III. ΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Στην παρούσα ενότητα εξετάζονται οι μεταβλητές από το Μητρώο των ΑΑΖ που αναφέρονται στα τεχνικά χαρακτηριστικά των συνεντεύξεων και αποτελούν επιστημονικά εργαλεία ανάλυσης του Αρχείου. Συγκεκριμένα διερευνώνται το **Έτος** κατά το οποίο πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη, οι **Τεχνικές** των συνεντεύξεων που ακολουθήθηκαν καθώς και το **Είδος Αυτοβιογραφίας** που συνδέοντας τον τόπο γέννησης και κατοικίας των αφηγητών αποτελεί ένα ερευνητικό εργαλείο κοινωνιολογικής-λαογραφικής ανάλυσης του Αρχείου.

Παράλληλα, υπάρχουν δύο μεταβλητές που σχετίζονται με τους ερευνητές και την σχέση τους με τους αφηγητές. Η πρώτη είναι το **Φύλο του ερευνητή**. Από συνολικά 751 ερευνητές στους οποίους υπάρχει καταγραφή για το φύλο οι 675 είναι γυναίκες και αναλογούν στο 90% του συνόλου και οι 76 άνδρες, οι οποίοι αναλογούν στο υπόλοιπο 10%. Οι συγκεκριμένες αναλογίες είναι αναμενόμενες, δεδομένου ότι σχεδόν όλοι οι ερευνητές είναι φοιτητές-φοιτήτριες του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο επιλέγεται περισσότερο από τον γυναικείο φύλο.

Πίτα 4: Ερευνητής κατά Φύλο

Η δεύτερη διάσταση που εξετάζεται και σχετίζεται με τον ερευνητή είναι η σχέση του με τον αφηγητή. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα η πλειοψηφία των ερευνητών (78,5%) συνδέεται με συγγενική σχέση με τους αφηγητές και περίπου ένας στους πέντε (21,5%) με μη συγγενική. Καθώς οι περισσότεροι ερευνητές δεν είχαν πρότερη ερευνητική εμπειρία στη

λήψη συνεντεύξεων προτάθηκε από τους διδάσκοντες η επιλογή συγγενικού προσώπου ως αφηγητή/ρια, εξαιτίας των σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στους συμμετέχοντες που διευκόλυνε το καλό κλίμα των συνεντεύξεων. Επιπλέον και εξίσου σημαντικός λόγος ήταν το ενδιαφέρον των λαογραφικών σπουδών για τη διαγενεακή μετάδοση αξιών, αντιλήψεων και πρακτικών και η καταγραφή και γνώση της οικογενειακής ιστορίας (Κακάμπουρα, 2011). Έτσι οι ερευνητές/ριες στράφηκαν σε πρόσωπα μεγαλύτερης ηλικίας του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος με πρώτα την Γιαγιά ή τον Παππού, σχέση από την οποία χαρακτηρίζονται 347 συνεντεύξεις ή το 46% του συνόλου αυτών. Ακολουθούν οι συνεντεύξεις προς τη Μητέρα ή τον Πατέρα του ερευνητή που αριθμούν συνολικά 175 περιπτώσεις ή το 23% και με Μη συγγενικά άτομα 158 ή το 21% του συνόλου. Λιγότερες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με Θείες ή Θείους των ερευνητών (49 συνεντεύξεις ή το 6,5%) και μόλις 5 με Αδέρφια αυτών.

Πίνακας 74: ΣΧΕΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΗ - ΑΦΗΓΗΤΗ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΠΟΥ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΩΝ				
	ΣΥΝΟΛΟ	ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ		
		ΑΓΡΟΤΙΚΟ	ΗΜΙΑΣΤΙΚΟ	ΑΣΤΙΚΟ
ΓΙΑΓΙΑ-ΠΑΠΠΟΥΣ	347	257	24	66
ΜΗΤΕΡΑ-ΠΑΤΕΡΑΣ	175	99	16	60
ΘΕΙΑ-ΟΣ	49	28	4	17
ΑΔΕΡΦΙΑ	5	3		2
ΜΗ ΣΥΓΓΕΝΙΚΗ	158	83	11	63
ΣΥΝΟΛΟ	734	470	55	208

Παράλληλα, καθώς προκύπτει από τον παραπάνω Πίνακα 64, ο βαθμός αστικότητας του τόπου καταγωγής συνδέει τη Γιαγιά και τον Παππού με το «Χωριό», δηλαδή τους αγροτικούς οικισμούς, εφόσον εκεί γεννήθηκε το 74% των αφηγητών που αφηγήθηκαν την ζωή τους στα εγγόνια τους³². Στην αναλογία κατά βαθμού αστικότητας διαπιστώνεται ότι όσο αυτός διευρύνεται πληθυσμιακά προς τα αστικά τόσο μειώνονται οι συνεντεύξεις από Γιαγιά-Παππού,

³² Οι φοιτητές είχαν ελεύθερη επιλογή αφηγητή, απλά θεωρούσαν ότι θα είναι πιο 'λαογραφική' η αφήγηση του αγρότη παππού ή της γιαγιάς τους ή ήθελαν να την καταγράψουν επειδή, είτε ήταν πιο πρόθυμοι αφηγητές, είτε, για να προλάβουν να καταγράψουν τη μαρτυρία τους όσο ζούσαν. (Σημ. Επιστημονικής Υπεύθυνης ΑΑΖ)

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

από το 55% του συνόλου των γεννημένων στις Αγροτικές περιοχές στο 32% των γεννημένων στα Αστικά κέντρα αντιστοίχως. Στην τελευταία περίπτωση οι ερευνητές στράφηκαν περισσότερο στους ανιόντες συγγενείς πρώτου βαθμού (Μητέρα-Πατέρας 29%, ίδια αναλογία με τους γεννημένους στις Ημιαστικές περιοχές) και σε μη συγγενικά πρόσωπα (30%).

1. Έτος Πραγματοποίησης Συνέντευξης

Οι πρώτες συνεντεύξεις του ΑΑΖ πραγματοποιήθηκαν το 1989 ενώ οι τελευταίες –που μελετήθηκαν στην παρούσα έρευνα- το 2019. Όπως διαπιστώνεται από τον παρακάτω πίνακα, η συστηματική τροφοδότηση του Αρχείου με αφηγήσεις ξεκίνησε την περίοδο 1989-1990 και συνεχίστηκε αδιάλειπτα (με εξαίρεση τις χρονιές 1992 και 1997) ως σήμερα. Γενικά, ο μέσος όρος κυμαίνεται στις 25 αφηγήσεις κατά έτος, ενώ οι χρονιές κατά τις οποίες συγκεντρώθηκε μεγάλος αριθμός αφηγήσεων ήταν το 1990 (64 αφηγήσεις), το 1991 (76), το 2004 (60), και το 2017 με (69). Αντίθετα, λιγότερο αποδοτικές χρονιές ήταν το 1983, 1989 και 1993 με 1 αφήγηση, το 1994, 2010 και 2012 με 2, το 2011 με 6, το 2009 με 8 και 1996 με 9. Στα υπόλοιπα έτη ο αριθμός των αφηγήσεων κυμαίνεται από 10 έως 41 (2018). Μεταξύ των τριάντα ετών η πλέον παραγωγική δεκαετία ήταν μεταξύ 2000-2009, στην οποία συγκεντρώθηκαν 316 αφηγήσεις (43% του συνόλου) και ακολουθεί η δεκαετία του 1990 με 210 (29%) και του 2010 (ως 2019) με 203 (28%).

Πίνακας 75: ΕΤΟΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ				
ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ		ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ
1989	2		2005	35
1990	64		2006	16
1991	76		2007	26
1993	1		2008	30
1994	2		2009	8
1995	12		2010	2
1996	9		2011	6
1998	10		2012	2
1999	34		2013	10
2000	32		2014	21
2001	34		2015	37
2002	39		2017	69
2003	36		2018	41
2004	60		2019	15

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Πίνακας 76: ΕΤΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ							
	1895-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-1960	1961+
1990	17	21	5	15	3	3	
1991	19	17	14	13	5		5
1993		1					
1994					1		1
1995	2	4	4	1	1		
1996	1	3	3	2			
1998		5	4	1			
1999	2	8	13	9	2		
2000	2	6	9	12	3		
2001		8	9	9	4	4	
2002		5	11	9	10	4	
2003		1	14	10	6	3	1
2004		3	16	13	9	15	4
2005		2	10	11	6	5	1
2006			8	4	2	2	
2007			10	9	5	2	
2008		2	14	8	3		3
2009		1	3	3		1	
2010			1	1			
2011		2		1		1	2
2012				2			
2013			2	6	1	1	
2014			5	8	4	1	3
2015			4	10	1	3	19
2017			6	19	13	9	22
2018			2	13	5	7	14
2019				5	4	3	3
ΣΥΝΟΛΟ	43	89	167	194	88	64	78

Στον παραπάνω Πίνακα 66 καταγράφονται οι αφηγήσεις κατά έτος σε σύγκριση με τη χρονολογία γέννησης του αφηγητή ομαδοποιημένη κατά πενταετίες και μπορεί να αποτελέσει αρχικό εργαλείο διερεύνησης της Βάσης δεδομένων του ΑΑΖ για όσους επιθυμούν να

μελετήσουν αφηγήσεις ατόμων που έχουν γεννηθεί σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Πέρα από αυτή τη δυνατότητα, όπως γίνεται άμεσα αντιληπτό, η μεγάλη πλειοψηφία των συνεντεύξεων από αφηγητές που γεννήθηκαν μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα (84%) πραγματοποιήθηκε μεταξύ του 1990 και 1991. Το συγκεκριμένο στοιχείο είναι αναμενόμενο λόγω της ηλικίας των αφηγητών, εφόσον στις τέσσερις περιπτώσεις, στις οποίες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 1999-2000 κυμαινόταν μεταξύ 90 και 94 χρονών (ένας 90 [365], δύο 92 [129, 379] και ένας 94 [379] ετών). Γενικά, αξίζει να σημειωθεί, ότι μεταξύ του 1999 και του 2000, πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις για όλους τους αφηγητές που στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία ήταν άνω των 80 χρονών και είχαν γεννηθεί μέχρι και το 1920 (17 περιπτώσεις)³³.

Επίσης, το 42% των αφηγητών γεννημένων μεταξύ 1911-1920 παραχώρησαν την συνέντευξη το 1990 και 1991, ενώ το 48% κατανέμονται στη δεκαετία 1995-2004 και, ιδιαίτερα, στην τριετία 1999-2001. Παράλληλα, οι περισσότεροι αφηγητές (62%) που γεννήθηκαν στην πρώτη δεκαετία του Μεσοπολέμου (1921-1930) αφηγήθηκαν την ζωή τους στους ερευνητές κατά την πρώτη δεκαετία του 2000, κυρίως στα έτη 2004 (16), 2003 και 2008 (14 αφηγητές όπως και το 1991) και 1999. Σε όσους αφηγητές γεννήθηκαν την επόμενη δεκαετία (1931-1940), σημαντικός αριθμός συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε το 1990 και 1991 (15 και 13 αντίστοιχα), το 2000 (12) και κατά την τριετία 2003-2005 (10, 13 και 11 αντίστοιχα). Τέλος, στα άτομα που γεννήθηκαν στις επόμενες δεκαετίες, τα έτη που καταγράφεται ο μεγαλύτερος αριθμός συνεντεύξεων είναι, για τους γεννημένους στη δεκαετία του 1940, ο ακόλουθος: 10 πραγματοποιήθηκαν το 2002 και 13 το 2017 (αθροίζουν το 26% τους συνόλου της περιόδου), στη δεκαετία του 1950 15 συνεντεύξεις το 2004 (το 23% του συνόλου), ενώ στους νεότερους (γεννημένοι μετά το 1960) αφηγητές οι 55 από τις 78 (70% αυτών) συνεντεύξεις έγιναν μεταξύ 2015-2017.

³³ Πέρα από τις 4 περιπτώσεις που αναφέρθηκαν υπάρχουν τρεις αφηγητές 80 χρονών [132, 370, 530], δύο 82 χρονών [314, 394], δύο 83 [339, 366], ένας 84 [345], δύο 85 χρονών [349, 359], και από ένας 86, 87 και 88 χρονών [384, 127, 128 αντίστοιχα].

2. Τεχνικές Συνεντεύξεων

Το σύνολο των αφηγήσεων του ΑΑΖ κατηγοριοποιείται ανάλογα με τον τύπο και την θεματική της συνέντευξης σε έξι επιμέρους κατηγορίες **Τεχνικών συνεντεύξεων**:

1. Στην **Ελεύθερη**, στην οποία η εμπλοκή του ερευνητή είναι περιορισμένη επιτρέποντας την ελεύθερη αφήγηση από τον αφηγητή.
2. Στην **Ελεύθερη με έμφαση στο Επάγγελμα**, στην οποία ακολουθείται η μεθοδολογία της ελεύθερης συνέντευξης με τη διαφορά ότι έχει ζητηθεί από τον αφηγητή να εστιάσει στην επαγγελματική του δράση.
3. Στην **Κατευθυνόμενη**, στην οποία ο αφηγηματικός λόγος περιορίζεται, αφού ο αφηγητής καλείται να απαντήσει σε μια σειρά ερωτήσεων που αναφέρονται σε όλη την πορεία της ζωής του.
4. Στην **Κατευθυνόμενη με έμφαση στην παιδική ηλικία**, στην οποία τα ερωτήματα της Κατευθυνόμενης συνέντευξης αναφέρονται στην παιδική ηλικία του αφηγητή.
5. Στην **Ημικατευθυνόμενη**, στην οποία η συνέντευξη δομείται σε ένα σχεδιάγραμμα ερωτήσεων με αναφορά στο σύνολο του βίου του αφηγητή και λειτουργεί συμβουλευτικά στην πορεία της συνέντευξης.
6. Στην **Ημικατευθυνόμενη με έμφαση στην παιδική ηλικία**, στην οποία η μέθοδος της Ημικατευθυνόμενης συνέντευξης εστιάζει στην παιδική ηλικία του αφηγητή (Κακάμπουρα, 2008: 113-115)

Όπως προκύπτει από τον παρακάτω Πίνακα 67 από τις 755 αφηγήσεις στις οποίες υπάρχει καταγραφή της Τεχνικής των συνεντεύξεων οι 268, ή το 35% του συνόλου, είναι Ελεύθερες, οι 336 ή το 44% του συνόλου είναι Κατευθυνόμενες και οι 151, ή το 20% ακολουθούν την τεχνική της Ημικατευθυνόμενης συνέντευξης. Παράλληλα, με βάση τη θεματική διαπιστώνεται ότι 228 (30% του συνόλου) είναι Ελεύθερες με γενική αναφορά στη ζωή του αφηγητή, 40 (5% του συνόλου) Ελεύθερες με έμφαση στο Επάγγελμα του αφηγητή, 122 (16%) Κατευθυνόμενες με αναφορά στη ζωή του αφηγητή, 214 (28% του συνόλου) Κατευθυνόμενες με έμφαση στην Παιδική Ηλικία, 8 (1%) Ημικατευθυνόμενες με θέμα την ζωή του αφηγητή και 143 (19% του συνόλου) είναι Ημικατευθυνόμενες με έμφαση στην παιδική ηλικία του αφηγητή.

Πίνακας 77: ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ		
	ΣΥΝΟΛΟ	%
ΕΛΕΥΘΕΡΗ	228	30,2
ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	40	5,3
ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	122	16,2
ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	214	28,3
ΗΜΙΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	8	1,1
ΗΜΙΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ	143	18,9
ΣΥΝΟΛΟ	755	100,0

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι η επιλογή των τεχνικών των συνεντεύξεων καθοριζόταν από τους υπεύθυνους καθηγητές. Ο Μ. Μερακλής προέκρινε την ελεύθερη τεχνική συνέντευξης που παρήγαγε πιο σύντομες αφηγήσεις αλλά με ρέοντα αφηγηματικό λόγο, που αναδεικνύει τις επιλογές της μνήμης των αφηγητών. Η Ρ. Κακάμπουρα δημιούργησε Οδηγούς βιογραφικής συνέντευξης (Κακάμπουρα, 2011: 212-231), ένα γενικό που αφορούσε σε όλα τα στάδια της οικογενειακής κυρίως ζωής και ένα με εστίαση στην εμπειρία της παιδικής και νεανικής ηλικίας προκρίνοντας τις τεχνικές της ημικατευθυνόμενης και κατευθυνόμενης συνέντευξης που περιορίζει συνήθως τον αφηγηματικό λόγο, αυξάνοντας ωστόσο τα συγκρίσιμα στοιχεία μεταξύ των συνεντεύξεων, που είναι πολύ χρήσιμα σε μια δευτερογενή ερμηνευτική ανάλυση (Glaser, 1962: 70-74. Τσιώλης, 2011: 129-159. Κακάμπουρα, 2013β: 505-519).

Με βάση τις συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές διαπιστώνεται ότι στις συνεντεύξεις των Γονέων και Παππούδων-Γιαγιάδων (των συνεντευκτών) η κατανομή στην μέθοδο συνέντευξης (27% Ελεύθερες, 49% Κατευθυνόμενες και 24% Ημικατευθυνόμενες) είναι σχεδόν ίδια, με τη διαφορά στους Γονείς έχουν πραγματοποιηθεί περισσότερες Κατευθυνόμενες με έμφαση στην Παιδική ηλικία και πολύ λιγότερες Κατευθυνόμενες με αναφορά γενικά στη ζωή τους. Στους αφηγητές με συγγενική σχέση δευτέρου βαθμού (δηλαδή Θείος-Θεία) με τον ερευνητή αυξάνεται περισσότερο η χρήση της Ελεύθερης συνέντευξης και μειώνεται της Ημικατευθυνόμενης. Τέλος στις συνεντεύξεις προς μη συγγενικά με τον συνεντεύκτη πρόσωπα σε ποσοστό 63% χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της Ελεύθερης συνέντευξης. Μάλιστα το 46%

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

αυτών είναι Ελεύθερες χωρίς εστίαση σε κάποια θεματική, το 29% με Κατευθυνόμενη και το 9% με Ημικατευθυνόμενη.

Πίνακας 78: ΤΕΧΝΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΚΑΤΑ ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΑΦΗΓΗΤΗ							
	1895- 1910	1911- 1920	1921- 1930	1931- 1940	1941- 1950	1951- 1960	1961 +
ΕΛΕΥΘΕΡΗ	37	60	45	50	21	8	3
ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	5	7	5	10	4	3	3
ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	3	20	41	39	14	3	2
ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ		2	33	63	30	29	56
ΗΜΙ- ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ			5	2		1	
ΗΜΙ- ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ		4	43	42	19	21	14
ΣΥΝΟΛΟ	45	93	172	206	88	65	78

Παράλληλα, όπως φαίνεται από τον παραπάνω Πίνακα 78, στους αφηγητές που γεννήθηκαν τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα σε μεγάλο βαθμό αξιοποιήθηκε η τεχνική των Ελεύθερων συνεντεύξεων. Σε όσους γεννήθηκαν μέχρι το 1910, το 93% των συνεντεύξεων τους ήταν Ελεύθερες (82% για τη ζωή τους και 11% με έμφαση στο Επάγγελμα), ενώ στους γεννημένους την επόμενη δεκαετία οι Ελεύθερες διατηρήθηκαν σε υψηλά επίπεδα (72%), αφήνοντας όμως και κάποια περιθώρια στις Κατευθυνόμενες (24%). Αυτή η κατάσταση άρχισε να αλλάζει σημαντικά σε νεότερες γενιές των αφηγητών που γεννήθηκαν μετά τον Μεσοπόλεμο. Συγκεκριμένα οι Κατευθυνόμενες συνεντεύξεις αυξήθηκαν στο 43% του συνόλου των αφηγητών που γεννήθηκαν μεταξύ 1921-1930, οι Ελεύθερες μειώθηκαν (29%) ενώ στην ουσία

άρχισε να αξιοποιείται η τεχνική της Ημικατευθυνόμενης συνέντευξης (28% του συνόλου)³⁴. Στους μισούς αφηγητές που γεννήθηκαν μετά το 1930 η τεχνική των Κατευθυνόμενων συνεντεύξεων αποτελεί το εργαλείο καταγραφής των αφηγήσεων της ζωής, ενώ για όσους γεννήθηκαν μετά το 1960 το ποσοστό ξεπερνάει το 70%. Παράλληλα, οι Κατευθυνόμενες συνεντεύξεις από την περίοδο αυτή στρέφονται περισσότερο στην θεματική της Παιδικής ηλικίας του αφηγητή φθάνοντας από το 31% και 34% του συνόλου για τους γεννημένους τη δεκαετία του 1930 και του 1940 στο 45% και 72% για τους γεννημένους τη δεκαετία του 1950 και μετά το 1961 αντίστοιχα. Ταυτόχρονα, αξιοποιούνται περισσότερο τεχνικές της Ημικατευθυνόμενης συνέντευξης (στους γεννημένους τη δεκαετία του 1950 αναλογούν στο 1/3 του συνόλου) και περιορίζεται σημαντικά η χρησιμοποίηση της Ελεύθερης μεθόδου (8% στους γεννημένους μετά το 1961).

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται, ότι η δυναμική του ΑΑΖ δεν έγκειται μόνο στη διαρκή ανατροφοδότηση με νέο υλικό αφηγήσεων αλλά στο γεγονός ότι στο διάστημα των τελευταίων 30 ετών ανανέωσε την «εργαλειοθήκη» του τόσο σε μεθοδολογικό επίπεδο, με την ενσωμάτωση νέων τεχνικών συνέντευξης, όσο και με την ανάπτυξη νέων θεματικών. Οι αυτές οι προσθήκες σε συνδυασμό με τις αλλαγές στις κατευθυντήριες γραμμές προς τους συνεντευκτές, αποτυπώνονται ευκρινώς στον παρακάτω Πίνακα 69, στον οποίο παρουσιάζονται οι Τεχνικές των συνεντεύξεων κατά το Έτος πραγματοποίησης αυτών³⁵ και που σχεδόν διαγραμματικά απεικονίζονται οι διαφοροποιήσεις στις τεχνικές και θεματικές των συνεντεύξεων του ΑΑΖ τα τελευταία τριάντα χρόνια. Στο αριστερό μέρος του πίνακα, που περιλαμβάνονται τα έτη των συνεντεύξεων μέχρι το 2004, η πρώτη στήλη των Ελευθέρων συνεντεύξεων είναι σχεδόν στο σύνολο της συμπληρωμένη με τις περισσότερες να έχουν πραγματοποιηθεί μεταξύ του 1990 και 1991 (αθροίζουν το 48% του συνόλου των Ελευθέρων) και του 2001 και 2002. Οι Κατευθυνόμενες εμφανίστηκαν ως ερευνητικό εργαλείο μετά το 1995 και ο μεγαλύτερος αριθμός καταγράφεται το 1999 (19) και 2000 (32). Οι στήλες με συνεντεύξεις που στοχεύουν περισσότερο στην παιδική ηλικία του αφηγητή αρχίζουν να συμπληρώνονται μετά το 2002, οι Ημικατευθυνόμενες φθάνουν τις 31 το 2004 και οι Κατευθυνόμενες τις 21 το 2003 και 2004.

³⁴ Υπάρχουν συνολικά 8 Ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις με γενική αναφορά, από τις οποίες οι 5 χρησιμοποιήθηκαν σε αφηγητές που γεννήθηκαν μεταξύ 1921-1930, 2 μεταξύ 1931-1940 και 1 μεταξύ 1951-1960.

³⁵ Στον Πίνακα 69 δεν παρουσιάζονται για οικονομία χώρου οι δύο Τεχνικές συνέντευξης με τις λιγότερες αναφορές οι Ελεύθερες με έμφαση στο Επάγγελμα, που αριθμούν συνολικά 37 περιπτώσεις εκ των οποίων οι 14 πραγματοποιήθηκαν το 1990 και οι 23 το 1991, καθώς και οι Ημικατευθυνόμενες (με γενική αναφορά στη ζωή του αφηγητή) που πραγματοποιήθηκαν 1 το 1998, 3 το 1999, 1 το 2002, 1 το 2003, 1 το 2007 και 1 το 2012.

Αρχείο Αφηγήσεων Ζωής Π.Τ.Δ.Ε., Ε.Κ.Π.Α.

Πίνακας 79: ΕΤΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ΚΑΤΑ ΤΕΧΝΙΚΗ									
			ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ						
ΕΤΟΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΗ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	ΗΜΙ- ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	ΕΤΟΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΗ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	ΗΜΙ- ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ	ΚΑΤΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗ
1989	2				2005			34	1
1990	49	1			2006			16	
1991	53				2007		7	18	
1993	1				2008	1	24	5	
1994	2				2009		6		2
1995	7	5			2010			1	1
1996	8	1			2011				6
1998	8	1			2012				1
1999	12	19			2013			10	
2000		32			2014			1	20
2001	28	6			2015			1	36
2002	33	2		3	2017			24	45
2003	8	5	1	21	2018				41
2004	2	6	31	21	2019				15

Διαφορετική εικόνα εμφανίζεται στο δεξί μέρος του Πίνακα 69 για τα έτη μετά το 2005, όπου η στήλη των Ελεύθερων συνεντεύξεων είναι κενή (1 το 2008) και των Κατευθυνόμενων

περιλαμβάνει μόνο τρεις χρονιές μεταξύ 2007-2009. Αντίθετα από τις συνεντεύξεις με έμφαση στην Παιδική ηλικία οι Ημικατευθυνόμενες χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο το 2005 (34), το 2008 (18) και το 2017 (24), ενώ οι Κατευθυνόμενες αποτελούν την βασική τεχνική από το 2014 μέχρι το 2019 και αθροίζουν συνολικά 157 περιπτώσεις που συνιστούν το 20% του συνόλου των συνεντεύξεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

Μέσα από τις πολυπρισματικές αφηγήσεις ζωής του, το ΑΑΖ του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ αποδίδει ανάγλυφα και σε όλο το εύρος των προσωπικών καταθέσεων των αφηγητών/τριών μια συχνά συγκινητική παράλληλη θέαση της καθημερινότητας, την οποία εμπλουτίζει παράλληλα με τη θεσμοθετημένη ιστορική καταγραφή. Η εστίαση των αφηγήσεων ζωής του Αρχείου σε πολύ συγκεκριμένες θεματικές περιοχές σκιαγραφεί έναν κόσμο που έχει παρέλθει: ειδικότερα, κάποιου/ες αφηγητές/τριες βίωσαν σημαντικές παγκόσμιες τομές που επηρέασαν τη βιωμένη πραγματικότητά τους, μετακινήθηκαν σε άλλες γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας για να αναζητήσουν μια καλύτερη τύχη, διατήρησαν στοιχεία ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής, και, με την εγκατάσταση στις νέες εστίες τους, προσέφεραν περισσότερες δυνατότητες για κοινωνική και οικονομική εξέλιξη στη δεύτερη γενιά.

Μάλιστα, η κατανομή των αφηγητών με βάση το έτος γέννησής τους και τον τόπο καταγωγής τους είναι ενδεικτική των δυνατοτήτων που παρέχει το ΑΑΖ για μια διαγενεακή ποιοτική εξέταση και ανάλυση πτυχών της ελληνικής κοινωνίας που διατρέχουν τον 20^ο αιώνα. Μέσα από τη μελέτη αφηγήσεων ζωής μπορούν να διερευνηθούν, επί παραδείγματι, όψεις της παιδικής ηλικίας σε διαφορετικές περιόδους (κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο, την Κατοχή, μεταπολεμικά), αποδίδοντας σε βάθος χρόνου τις μεταβολές τόσο της βιωμένης παιδικής ηλικίας (διαπαιδαγώγηση, παιχνίδι, ρόλοι, σχολείο κ.λπ.), όσο των στάσεων και αντιλήψεων για το παιδί. Αυτές οι μεταβολές, που σχετίζονται και με άλλα πεδία (ήθη και έθιμα, επαγγέλματα, κ.λπ.) και που σημειώνονται στον τόπο γέννησης των αφηγητών του ΑΑΖ, αποτυπώνουν τους κοινωνικό-οικονομικούς μετασχηματισμούς που συντελέστηκαν μεταπολεμικά στην ελληνική και όχι μόνο κοινωνία και συνδέθηκαν με το φαινόμενο της αστυφιλίας και την μαζική εσωτερική μετανάστευση προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας (Sutton, 1983).

Τόσο η ραγδαία αύξηση του αστικού πληθυσμού από το 31% του συνόλου του πληθυσμού το 1928 σε 53,2% το 1971 με την παράλληλη μείωση του αγροτικού από 54,4% σε 35,2% αντιστοίχως σε διάστημα 40 σχεδόν ετών όσο και η ισχυρή σύνδεση των αφηγητών και των αφηγητριών του ΑΑΖ με τις διαχρονικές μεταβολές στην ελληνική κοινωνία επηρέασαν και το ρυθμό των γεννήσεων κυρίως από το 1940 και κατόπιν παρατηρούνται τάσεις περιορισμού. Η σπανιότητα της πολυτεκνίας στην σύγχρονη οικογένεια, που αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της σημερινής ελληνικής κοινωνίας (Δασκαλάκης κ.ά., 2012), εμφανίζεται σταδιακά πιο

δυναμικά και στους/τις αφηγητές/ριες που γεννήθηκαν μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με τη μάλλον εξάλειψη των περιπτώσεων με 5 ή περισσότερα παιδιά, την σημαντική μείωση των ατόμων με 4 παιδιά και τον περιορισμό των τρίτεκνων.

Οι μεταβολές σε επίπεδο κοινωνικής και πολιτισμικής συγκρότησης είναι εξίσου σημαντικές ως πραγματολογικό υλικό, μέσα από το οποίο κατανοούμε τον τρόπο που οι αφηγητές/τριες αντιλαμβάνονται και νοηματοδοτούν τη σταδιακή υποχώρηση ενός παραδοσιακού τρόπου ζωής προς χάρη μιας εκσυγχρονιστικής εκδοχής του, τα τοπικά ήθη και έθιμα (του κύκλου του χρόνου και του κύκλου της ζωής, όπως, λ.χ. ο γάμος, ειδικά για τους/τις αφηγητές/τριες από αγροτικές περιοχές), τη διατήρηση ή το μετασχηματισμό όψεων της παράδοσης και τις αντιλήψεις και πρακτικές της οικογενειακής ζωής και της καθημερινότητας (Kakampoura, 2014β: 557-573. Κακάμπουρα, 2014γ: 208-216. Παπά, 2018) που διαμορφώνονται με βάση το φύλο, την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, την κοινωνική θέση και τις προσδοκίες για το μέλλον. Παράλληλα, και μέσα από τις αφηγήσεις ζωής που εστιάζουν στο επάγγελμα, παρουσιάζονται άγνωστες πτυχές παραδοσιακών επαγγελμάτων που έχουν εξαφανιστεί, η μετάβαση από τον πρωτογενή τομέα στον τριτογενή, η πολυθεσία σε μια εποχή οικονομικής αβεβαιότητας και εργασιακής επισφάλειας, ενώ σκιαγραφούνται επαγγελματικά ήθη και η εξειδίκευση μέσα από την ένταξη στους κυρίαρχους κρατικούς εκπαιδευτικούς μηχανισμούς.

Με αυτά τα ενδιαφέροντα δεδομένα ανά χείρας, το ΑΑΖ στην αυγή του 21^{ου} αιώνα εμπλουτίζεται διαρκώς με νέες συνεντεύξεις και δύναται πλέον να αξιοποιηθεί ερευνητικά προς ποικίλες κατευθύνσεις που δεν περιορίζονται απλώς στις δευτερογενείς αναλύσεις των ίδιων των αφηγήσεων ζωής, αλλά και στην προοπτική μελέτης και δημιουργικής χρήσης του ηχητικού, φωτογραφικού και οπτικοακουστικού υλικού που τις πλαισιώνει.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βαν Μπούσχοτεν, Ρ. (1997). *Ανάποδα χρόνια. Συλλογική μνήμη και ιστορία στο Ζιάκα Γρεβενών (1990-1950)*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Castles, S. (2000). *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage.
- Collier, D., La Porte, J. & Seawright, J. (2012). Putting Typologies to Work: Concept Formation, Measurement, and Analytic Rigor. *Political Research Quarterly* Volume: 65 issue: 1: pp. 217-232.
- Δασκαλάκης, Δ., Φασούλης, Β. & Μπουγιούκος, Γ. (2012). *Η Κατάσταση των Παιδιών στην Ελλάδα*. Έρευνα για Λογαριασμό της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής της UNICEF, Αθήνα: Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών, Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Δασκαλάκης, Δ. (2013). *Βιομηχανική Κοινωνιολογία και βιομηχανικές σχέσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Δεδουσόπουλος, Α. (2004). *Θεωρίες της ανεργίας* (τ. Α'). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Denzin, N. K. (1997). *Interpretive Ethnography: Ethnographic Practices for the 21st Century*. Thousand Oaks: Sage.
- Δερτιλής, Γ.Β. (2010). *Ιστορία του Ελληνικού κράτους 1830-1920*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Δημαράς, Α. (2013). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης. Το ανακοπτόμενο άλμα. Τάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική εκπαίδευση 1833-2000*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Dorson, Richard (1972). Is there a Folk in the City? in *Folklore: Selected Essays*, Bloomington: Indiana University Press.
- Geremek, B., (1997). *Poverty: A history*, Oxford: Blackwell Publishers,.
- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Glaser, B.G. (1962). Secondary analysis: A strategy for the use of Knowledge from research elsewhere, *Social Problems* 10 (1), pp. 70-74.
- Hoggart, R. H. (1975). *The Uses of Literacy: Aspects of Working-Class Life with Special Reference to Publications and Entertainments*. London: Penguin/ Chatto & Windus.

Hymes, D. (1972). The Contribution of Folklore to Sociolinguistic Research, in Américo Paredes and Richard Bauman (eds.), *Toward in New Perspectives in Folklore*, (pp. 42-50). Austin: The University of Texas Press.

Κακάμπουρα, Ρ. (2011). *Αφηγήσεις Ζωής. Η βιογραφική προσέγγιση στη σύγχρονη λαογραφική έρευνα*. 2η έκδοση, Αθήνα: Διάδραση.

Κακάμπουρα, Ρ. (2013α). Η λαογραφική έρευνα των προσωπικών αφηγήσεων στο διεθνή χώρο, *Επιστημονική Ημερίδα με θέμα 1909-2009: 100 χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας*. Διοργάνωση: Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, (Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2009), *Λαογραφία*, 42, (2010-2012): σς. 1047-1060.

Κακάμπουρα, Ρ. (2013β). Δευτερογενής αφηγηματική ανάλυση βιογραφικών συνεντεύξεων: ένα εργαστήριο. Στο Ρ. Βαν Μπούσχοτεν, Τ. Βερβενιώτη, Κ. Μπάδα, Ε. Νάκου, Π. Πανταζής & Π. Χατζαρούλα (επιμ.), *Γεφυρώνοντας τις γενιές: Διεπιστημονικότητα και αφηγήσεις ζωής στον 21ο αιώνα. Προφορική Ιστορία και άλλες Βιο-ιστορίες*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Βόλος, 25-27 Μαΐου 2012), (σς. 505-519). Βόλος: Ένωση Προφορικής Ιστορίας.

http://www.epi.uth.gr/uploads/2013_proceedings.pdf

Κακάμπουρα Ρ. & Μ. Κέζα, (2014). «Όταν οι γονείς μου ήταν παιδιά»: Η ανταπόκριση των μαθητών σε ένα πρόγραμμα βιογραφικής διερεύνησης της οικογενειακής τους ιστορίας, Πρακτικά 4ου Πανελλήνιου Συνεδρίου με θέμα *Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση*, (Καρδίτσα, 19-21/10/2012), (σς. 351-360). Καρδίτσα: Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Κέντρο Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας «Ο ΑΠΟΛΛΩΝ».

Kakampoura, R. (2014β). Self-representations in Greek women's life stories, in *Narratives across space and time: Transmissions and adaptations*, Proceedings of the 15th Congress of the International Society of Folk Narrative Research (I.S.F.F.R.) (June 21-27, 2009 Athens), Volume I., (pp. 557-573). Athens: Academy of Athens / Publication of the Hellenic Folklore Research Centre – 31.

Κακάμπουρα, Ρ. (2014γ). Αφηγήσεις πρακτικών πειθάρχησης των παιδιών στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Στο Χ. Μπαμπούνης (επιμ.), *Παιδική ηλικία: Κοινωνιολογικές, ιστορικές, πολιτισμικές και παιδαγωγικές διαστάσεις*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, (Αθήνα, 11-14 /04/2013), Διοργάνωση: Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών του Τομέα Ανθρωπιστικών Σπουδών του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και

- Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών/ Research Center "Childhoods.Societies"
Wuppertal University/ □Research Training School of the Hans-Böckler-Foundation/
"Childhood Studies and the Lives of Contemporary Children" (Wuppertal and Kassel
Universities)/ Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος/ Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρία/
European Sociological Association, Childhood Stream/ International Sociological
Association (I.S.A.) RC 10/ ΚΕ. ΕΠ.ΕΚ, (σς. 208-216). Αθήνα: Εργαστήριο Κοινωνικών
Επιστημών Π.Τ.Δ.Ε, Ε.Κ.Π.Α.
- Κακάμπουρα Ρέα, (2016). Βιογραφική/Βιοματική μέθοδος διδασκαλίας: ερευνώντας την
οικογενειακή ιστορία στη σχολική πράξη, Στο: Πολίτης, Φ., Φουρίδης, Ι. και Χανδόλιας,
Σ. (επιμ.) Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα *Ζητήματα Θεωρίας και πράξης
στην εκπαίδευση: σύγχρονες τάσεις και κατευθύνσεις*, (σς. 284-293), Γύθειο: Σύλλογος
Εκπαιδευτικών Π.Ε. Λακωνικής.
- Κιτρομηλίδης, Π. (1985). *Μοισιόδαξ*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Α. (1993). *Λαογραφικά μελετήματα II*. Αθήνα: Πορεία.
- Langness, L. L. (1965). *The Life History in Anthropological Science*. New York: Holt, Rinehart
& Winston.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1990). *Κοινωνιολογία και Ιστορία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Λύτρας, Α. (2000). *Κοινωνία και Εργασία: Ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων* (Πρόλογος: Β.
Φίλιας). Αθήνα: Παπαζήση.
- (1993). *Προλεγόμενα στην θεωρία της ελληνικής κοινωνικής δομής*. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α.
Α. Λιβάνης.
- McGuigan, J. (ed.) (1997). *Cultural Methodologies*. London: Sage.
- Μαλούτας, Θ., Εμμανουήλ, Δ. & Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (2006). *Αθήνα Κοινωνικές δομές
πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000*. Ερευνητικό
πρόγραμμα «Κοινωνικές Προϋποθέσεις για την Αειφόρο ανάπτυξη της Αθήνας-Αττικής».
Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Μερακλής, Μ. Γ. (1993). Μεσσήνιοι χωρικοί αυτοβιογραφούμενοι. Στο Μ. Γ. Μερακλής,
Έντεχνος λαϊκός λόγος (σς. 35-42). Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Μουσούρου, Λ. Μ. (1993). *Γυναίκα και Απασχόληση. Δέκα ζητήματα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Murdock, G. (1997). Thin Descriptions: Questions of Method in Cultural Analysis. In J.
McGuigan (ed.), *Cultural Methodologies* (pp. 178-192). London: Sage.

- Μπάδα, Κ. (επ.) (2003). *Η μνήμη του επαρχιακού αστικού τόπου και τοπίου: το Αγρίνιο μέχρι τη δεκαετία του '60*. Αθήνα: Μεταίχμιο/Δήμος Αγρινίου.
- Μπάδα, Κ. (2015). Από τα «μοδιστρόνια» και τις «μοδιστρούλες», στις μοδίστρες δασκάλες και πάλι πίσω, *Ο κόσμος της εργασίας*, τεύχος 2, 43-53.
- Μπενβενίστε, Ρ. & Παραδέλλης, Θ. (επ.) (1994). *Αφηγηματικότητα, ιστορία και ανθρωπολογία*. Μυτιλήνη: Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Μπουτζουβή, Α. & Θανοπούλου, Μ. (2002). Η προφορική ιστορία στην Ελλάδα. Οι εμπειρίες μιας δύσκολης πορείας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 107 (α'), σς. 3-21.
- Münchow, U. (1979). *Deutsche Volksdichtung. Eine Einführung*. Leipzig: Reclam.
- Ναυρίδης, Κ. (1997). Εισαγωγή. Στο Κ. Ναυρίδης & Ν. Χρηστάκης (επ.), *Ταντότητες: Ψυχοκοινωνική συγκρότηση* (σς. 9-14). Αθήνα: Καστανιώτης.
- (1994). *Κοινωνική κλινική ψυχολογία*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Orshansky, M. (1965). Who's who among the poor: A demographic view of poverty, *Social Security Bulletin*, July 1965, pp. 3-32.
- Παπά Β.-Γ. (2018). *Αναπαραστάσεις της αγωγής των κοριτσιών στον ελληνικό αγροτικό και αστικό χώρο την περίοδο του Μεσοπολέμου μέσα από αφηγήσεις ζωής: Βιογραφική έρευνα, μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, ΠΜΣ του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ, Κατεύθυνση: «Κοινωνιολογία και σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία. Ειδικά θέματα παιδικής ηλικίας, κοινωνικών μειονοτήτων, εργασία και εκπαίδευσης»*, Αθήνα: ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ.
- Παπαδοπούλου, Δ. (2012). *Κοινωνιολογία του αποκλεισμού στην εποχή της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Τόπος.
- Πασσερίνι, Λ. (1998). *Σπαράγματα του 20ου αιώνα. Η ιστορία ως βιωμένη εμπειρία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Πασχαλίδης, Γ. (1993). *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*. Αθήνα: Σμίλη.
- Petronoti, M. (1992). The Analysis of Life Histories as a Methodological Tool in Anthropological Research. In D. J. Trakas & E. J. Sanz (eds), *Studying Medicine Use in Childhood: A Multidisciplinary Approach* (pp. 67-77). Athens: Zita Medical Publications.
- Plummer, K. (1983). *Documents of Life*. London: Allen & Unwin.
- Rifkin, J. (1995). *Το τέλος της εργασίας και το μέλλον της*. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνης.
- Stahl, S. (1977). The Personal Narrative as Folklore, *Journal of the Folklore Institute* 14: pp. 9-30.

- Stahl, S. (1989). *Literary Folkloristics and the Personal Narrative*, Bloomington: Indiana University Press.
- Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1918–1921). *The Polish Peasant in Europe and America*. Vols 1, 2, Chicago: University of Chicago Press. Vols 3–5, Boston: Richard G. Badger.
- Thompson, P. (2002). *Φωνές από το παρελθόν. Προφορική ιστορία*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις: Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*, Αθήνα: Κριτική
- Τσιώλης, Γ. (2011). Δευτερογενής ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: μια ερευνητική στρατηγική συμβατή με την ποιοτική προσέγγιση;». Στο Γ. Τσιώλης, Ν. Σερντεδάκης, Γ. Κάλλας (επιμ.), *Ερευνητικές υποδομές και δεδομένα στην εμπειρική κοινωνική έρευνα. Ζητήματα καταγραφής, τεκμηρίωσης και ανάλυσης κοινωνικών δεδομένων*, (σς. 129-159). Αθήνα: νήσος.
- Φίλιας, Β. (1980). *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος* (τ. Α'). Αθήνα: Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνης.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης. Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο Σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Wengraf, T., Chamberlayne, P. & Bornat, J. (2002). A Biographical Turn in Social Sciences? A British-European View. *Cultural Studies/Critical Methodologies*, 2(2), pp. 245-269.